

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

25 – 31 martie 1998

(Anul XXXI)

11

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

FEMINISMUL

– opinii ale
unor tineri
universitari –

(pag. 12-13, 14-15)

Cronici literare

● În absența
cenzurii

(pag. 4)

● „COȘMARUL”
NINEI CASSIAN

(pag. 5)

Cafe con
aroma
de mujer

(pag. 3)

Opere fundamentale

FUNDAȚIA SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ A AVUT, prin membrii bordului național pentru România, inițiativa unei serii intitulate *Opere fundamentale ale culturii române*. Au apărut, în 1997, în edituri diferite, opt volume din zece (ultimele două se află sub tipar), urmînd ca, în 1998 și 1999, să apară alte douăzeci. Volumele se prezintă în condiții grafice foarte bune și au prețul subvenționat, nedepășind 25.000 de lei, ceea ce le face accesibile în tiraje de 4-6000 de exemplare. Iată lista lor: D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție de P.P. Panaitescu și I. Vereș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Editura Minerva; Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Neoliberalismul*, ediție și studiu introductiv de Cristian Preda, Editura Nemira; A.D. Xenopol, *Teoria istoriei*, trad. din franceză de Olga Zaicik, studiu introductiv de Al. Zub, Editura Fundației Culturale Române; E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, ediție și studiu introductiv de Z. Ornea, Editura Minerva; Mihail Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, ediție de Leonard Oprea, studiu critic de Dan Pavel, Editura Athena; Paul Zarifopol, *Încercări de precizie literară*, ediție de Al. Săndulescu, studiu introductiv de Al. Paleologu, Editura Amarcord; I.L. Caragiale, *Momente*, ediție și studiu introductiv de Ion Vartic, notă asupra ediției de Mariana Vartic, Editura Biblioteca Apostrof; Mircea Djuvara, *Eseuri de filosofie a dreptului*, studiu introductiv, selecția textelor și note de Nicolae Culic, Editura Trei. Li se vor adăuga în următoarele săptămîni H.H. Stahl, *Satele devălmășe* și Nicolae Iorga, *Generalități cu privire la studiile istoriei*.

Coordonatorii au făcut selecția și au indicat o schemă comună, mai mult sau mai puțin respectată de editori.

Prima problemă este chiar aceea de a defini noțiunea de *operă fundamentală*, adică selecția titlurilor. S-a optat pentru texte literare, filosofice, sociologice, istorice și de drept. Între secțiunea literară și celelalte se remarcă o disimetrie. Dacă, în cazul literaturii, canonul a fost fixat dinainte de 1989 și e vorba de retipăriri, multe din operele de istorie, sociologie etc. apar acum după decenii de ignorare. Prin *opere fundamentale*, coordonatorii seriei au înțeles opere fondatoare, în domeniul lor, cu un anu-

mit rol pe piața ideilor, capabile să provoace debateri, prin caracterul esențial al fiecăreia în zona ei de interes și, nu în ultimul rînd, recuperate.

În ce privește schema de organizare, trebuie spus că ea n-a fost totdeauna respectată cu strictețe. Să luăm volumele pe rînd. *Istoria ieroglifică* a fost retipărită în ediția din 1965 (reeditată și în 1978 și 1983), dar coroborată cu aceea din 1973 a lui N. Stoicescu și Stela Toma. Scrisă pe la 1705, capodopera lui Cantemir a fost tipărită abia în 1883, după ce Gr. Tocilescu a copiat manuscrisul existent la Moscova. Cele două volume ale lui Șt. Zeletin grupate acum datează din 1925 și respectiv din 1927. *Neoliberalismul* a urmat ediția lui C.D. Zeletin de la Editura Scripta din 1992, iar *Burghezia română* pe aceea de la Editura Humanitas din 1991. Prefața lui Cristian Preda se sprijină pe o bibliografie americană recentă, lăsînd de o parte situarea în context românesc (Maiorescu, Iorga, Manolescu) a cărții. *Teoria istoriei* este la prima versiune românească, după aceea din 1908, în franceză, care refăcea o carte din 1899. Citată în afară, contestată în interior, cartea este una din rarele, la noi, teorii despre istorie. *Istoria civilizației* de E. Lovinescu n-are notă asupra ediției, așa că aflăm din prefață că ediția princeps, în trei volume, a apărut în 1924-1925 și că o a doua ediție, din 1972, a fost mutilată de cenzură. Studiul lui Mihail Manoilescu reia ediția din 1943, după care a fost imposibil să fie reeditat din pricina viziunii corporatist-fasciste. Este un studiu solid și care trebuia scos la lumină după decenii de uitare. În cazul lui, recuperarea este evidentă. *Încercările* lui Zarifopol constituie o selecție din volumele autorului (între ele și acela titular), plus o selecție din eseurile rămase în reviste. Unele eseuri n-au putut vedea lumina tiparului în comunism. Ediția din *Momente* regroupează materialul din volumele de proze scurte ale lui Caragiale într-o manieră nouă. *Eseurile* lui Mircea Djuvara sînt rodul unei selecții din scrierile autorului, unul din puținii noștri specialiști în filosofia dreptului (alături de Eugeniu Speranția).

Inițiativa Fundației Soros se cuvine salutăată, atît pentru repunerea (sau punerea) în circulație a unor opere fundamentale, cît și pentru accesibilitatea prețului, care le va face „populare”.

ÎN ISTORIE,
ÎN POLITICĂ,
ÎN LITERATURĂ

ALEXANDRU GEORGE

ALBATROS

Eseurile
d-lui
Alexandru
George

(pag. 9)

Singurătatea
lui Hrabal

(pag. 22)

PAPAGALII
PATRIOTI

(pag. 2)

CONTRAFORT

de Mircea Mihailescu

PAPAGALII PATRIOTI

PENTRU orice om sănătos, provocările necontenite ale unor Funar, Vadim sau Paunescu (secondați de o adunătură tembelă de comercianți ce vând patriotismul la vrac) par delirurile unor personaje cu evidente probleme nerezolvate de conștiință (ca să folosesc un eufemism). Câ acești angrosiști ai sentimentului național au o clientelă bogată, nu trebuie să ne mire: e suficient să dai o raită prin piețele sau prin crâșmele fetide, ale marginilor de oraș pentru a vedea de unde provine subumanitatea dispusă să-i voteze pe faurarii regimurilor de mână forte, adică pe corifeii național-xenofobismului.

Nu mă pot împiedica să observ că avântul luat de-un Vadim Tudor se leagă de tot mai pronunțată urărire fizică a unei părți a românilor. Idiotizați de un nivel de trai pentru care calificativul *rușinos* e un eufemism, neobișnuiți să gândească la altceva decât la cum să chiulească mai abitir, la ce să fure din fabrică sau cum să-și tragă în piept colegii de muncă, românii s-au văzut, după 1989, abandonând de un sistem care le cultiva doar infantilismul și iresponsabilitatea.

Această urărire progresivă - veritabilă resurgență a cacocratismului - nu e doar una strict exterioră: ca în celebrul roman al lui Oscar Wilde, ea traduce îngrozitoarea urătenie a sufletului. Înrați de o existență la limita animalismului, incapabili să gândească cu propriul lor cap, această vegetație umană recepționează doar mesajele adresate instinctualității, viscerelor, și nu precarului lor creier. Vadim a sesizat foarte bine că poate exploata resursele de barbarie și violență ale acestor nefericiți și nu contenește să-i bombardeze cu un discurs menit să le biciuiască dorința de revanșă socială și bovarismele atavice. Nu întâmplător, după ce și-a epuizat cele două-trei idei fixe, tribunul de mucava a trecut la amenințări fățișe, la îndemnuri de răsturnare violentă a guvernului.

Oricât de toxică, răsoirea gazetelor editate de marele demagog național îți spune ceva despre una din direcțiile majore de evoluție (mai bine zis, de involuție!) ale societății românești. Limbajul de mahala, vulgaritatea agresivă, sudalma groasă, insinuaarea morbidă au rolul precis de a-l paraliza pe cel vizat și de a-i atrage atenția că intră într-un teritoriu al murdăriei absolute. Din nefericire, nu toți românii sunt absolvenți de Cambridge (sau măcar de Ștefan Gheorghiu). Unora dintre ei această bălăcăreală respingătoare, această cură de mitocănie urduroasă le provoacă indescriptibile plăceri.

Ceea ce place la Vadim nu e nici pe departe mesajul politic (și aici el s-ar putea să plătească iluzia cum că oamenii sunt convinși să-l urmeze fascinați de conținutul ideilor sale), ci vulgaritatea ambalajului. De altfel, e greu să descifrezi o viziune coerentă în suita de sudalme groase, pipăituri desuchiate pe sub fuste și răgâieli obscene un discurs politic articulat. Mesajele sale primare ating doar coarda cea mai de jos din individul dezorientat, pentru care unica soluție existențială a ajuns apucarea parului și distrugerea apropielii în care Vadim l-a învățat să vadă un dușman, un străin sau, pur și simplu, altceva decât umanitatea de groță în care bolșevismul l-a învățat să trăiască.

Învârtoșarea lui Vadim&comp se produce într-un moment în care societatea românească se prăbușește vertiginos spre o etapă istorică demult apusă în Europa: apariția agresivă a lumpen-proletariatului. Pentru că masa de muncitori dați afară din fabrici și de pe șantiere doar cu multă îngăduință poate primi onorabilul titlu de șomeri: ei sunt, pur și simplu, o pătură debusolată, o insulă socială plutoare condamnată iremediabil la sărăcie, la infracționalism, la derivă morală. Discursul grobian, golănesc-revanșard al lui Vadim se adresează tocmai acestor nefericiți. Aduși de o istorie cinică pe marginea prăpastiei, Vadim a ajuns la concluzia că trebuie să-i învețe să zboare. Unde o vor sfârși, nu e greu de imaginat.

Înainte de a avea bunăstare, ar trebui

să avem oameni capabili s-o producă. Din păcate, abrutizarea galopantă taie orice speranță că românii vor ajunge cândva cetățeni, adică producători conștienți ai unui nivel de trai acceptabil. Inaderența tot mai pronunțată, pierderea vertiginosă a popularității de către formațiuni precum Alianța Civică sunt un trist semnal că societatea românească a intrat în faza iremediabilă a putrefacției morale. Românul nu mai reacționează decât la impulsurile extreme, la cele care fie îi gâdilă vanitatea, fie îi provoacă spaima.

Iresponsabilitatea clasei politice care s-a perindat pe la televizor din 1990 încoace explică în bună parte situația morală dezastruoasă de azi. S-au spus atâtea minciuni, s-au tolerat și încurajat atâtea abuzuri și aberații, încât nu e chiar inexplicabil că mânuitorul unei singure idei (sub formă de ciomag, ce e drept), Vadim Tudor, începe să fie luat în seamă de tot mai mulți români. Nu e imprezibil nici cum va sfârși aventura vadimiotă, pentru că istoria României a mai trăit asemenea tragice împrejurări, atât cu legionarii, cât și cu comuniștii. Trist e doar că din eroarea de a se murdări de contactul cu un astfel de personaj, politicienii noștri de laborator (inclusiv de laborator al Securității!) devin soclul sinistru pe care fostul lingău al lui Ceaușescu își fixează tacticos viitoarea statuie.

Cu cât sunt mai grosolane, cu atât provocările lui Funar și Vadim au o audiență mai mare. De opt ani încoace, la 15 martie, aceste intrupări politice ale lasității naționale fac în pantaloni de spaimă că ungurii vor lua în spate Transilvania și vor fugi cu ea dincolo de Tisa. Și de opt ani nu se găsește nimeni să-i pleznească peste botul lor murdar din care ies cuvinte grele nu atât la adresa ungurilor (prezențați invariabil de către fricoșii Vadim și Funar drept variante central-europene ale imbatabililor căpcauni Gingis-Han, Timur Lenk sau Attila), cât a românilor. Subliminal, textele lor sunt menite să ne demobilizeze, să bage în noi, românii, o spaimă de moarte. Discursurile panice ale acestor cațavenci penibili ne descriu ca pe un popor de lași, de neputincioși, de blegi ce se ascund după fustele nevestelor la ideea că în nu știu ce piață din Miercurea Ciuc sau Sfântu Gheorghe o mână de unguri aplaudă aniversarea revoluției maghiare de la 1848!

Când spun "români blegi" mă refer, desigur, la populația maghiară din România. Pentru că mi-e imposibil să pricep cum de pot ungurii răbda jignirile nefârșite, minciunile gogonate și sudalmele fără perdea ale unor inși ce nu au alt sprijin decât propria lor lăcomie de putere, pe care vor s-o dobândească folosind drept masă de manevră minoritățile naționale. S-ar putea, însă, ca explicația să fie ceva mai subtilă: ungurii din România au nevoie ca de aer de provocările unor iresponsabili precum Funar, Vadim sau jurnaliștii de la "Adevărul". În felul acesta, oameni din categoria László Tókes primesc certificat de onorabilitate pentru gesturile lor la fel de primejdioase precum ale funarioților. Cu cât trece vremea, e tot mai evident că Vadim e omul lui Tókes, și invers.

Dar în ciuda evidențelor, în ciuda bunului simț, în ciuda celei mai elementare logici, basmele extremiștilor și xenofobilor prind un contur tot mai real. Popor blestemat, vom sfârși prin a ne arunca în aer noi înșine, exasperați că nu reușim să convingem pe nimeni să dea năvală peste noi. Ocupați cu probleme mai importante decât tratarea psihanalitică a provocărilor de profesie, "dușmanii" noștri ne vor lăsa, în cele din urmă, tot pe mâna lui Vadim. Care, dacă nu a reușit să provoace, asemeni modelului său, Saddam, un război mondial, măcar unul civil tot va reuși să pună la cale. Iar atunci, politicianismul greșos inventat de Iliescu, Roman și Năstase și perfecționat de Constantinescu și Diaconescu va da rodul firesc: autodistrugerea prin minciună.

POST-RESTANT

de Constanța Burzea

CHIAR nu vi se pare urât să-i spuneți tocmai îngerului *Uite idiotule acolo-i cerul?* Trebuie să știți, cultural vorbind, puține lucruri despre ingeri și despre locul cerului, care nu este în nici un caz în direcția arătătorului dv. Și poezia, către care aspirați, este tot un fel de înger luat în derădere și în deșert, laolaltă cu purtătorul său. Ce-ar fi să puneți început bun meditând cu mai multă grijă la amintirea bunicii și la mica ei tentativă de a vă conduce lin la vremea culcării în murmurul rugăciunii copiilor! Vă spun ce vă spun numai și numai pentru că cele trei grupaje intitulate jucăuș *vorbe de nu*, *vorbe de da* și *vorbe de vorbe*, dincolo de duritățile de limbaj pe care le cultivați cu înfocare, ele îmi arată o dispoziție rară, o poftă de a face literatură, acea bună nebulie în a pune curse, a intimida fabuloasa lume a cuvintelor și a-i zmulge inteligent prăzi prețioase. O să-mi spuneți că nu mai sunteți copil, mi-am dat seama din texte. Sunteți o fată deșteaptă dintre acelea care, oricât ar trăi, rămân fără vârstă și fermecătoare, gălăgioasă și colorată, îndrăgostită mai ales, riscând să fie jumătate bârfită, jumătate iubită pentru înfloritoarele ei texte-poale date, uneori cu grație, alteori fără, peste cap. Îmi face plăcere să dau un fragment dintr-un poem mai lung, finalul lui, ca mostră pentru afirmațiile mele: "nu e săgeată decât cea (aceea n.m.) care-și atinge ținta/totuși dacă săgetătorul e orb ca iubirea/există multe lucruri pe lumea asta/tinto y amargo/ o mare de margarete pe care să navighezi în fiecare dimineață în căutarea soarelui/ce mentiră galbenă și coaptă/poftă mi-e de fructe ascunse/printre principii rotunde poftă de nopți vâscoase/cu cearcane/de răspunsuri pripite/pe focul, mocnit al inevitabilului/de toate poftă mi-e/să tai luna în două și s-o coacem în cuptor/s-o mâncăm cu lumânări albe pe sfeșnice/de argint vechi/zestrea fetei fugite/dup-un săgetător orb//pântecul meu e o brutărie închisă pentru renovare/ii vopsim pereții în culori vesele/Poate clienții se vor simți mai bine și vor rămâne să vadă cum se coace/cum se coace un copil ca o pâine de rumen și zâmbitor/vopsim brutăria în culori vesele și nu suntem frustrați deloc/noi nu suntem frustrați/totuși brutăria ar trebui să fie albă ca făina/cine-și mai aduce aminte însă cum arată făina/era odată o coadă la brutărie și fiecare își cocea propria pâine după cum se pricepa/pâinea mea și a copilariei mele era cea mai frumoasă și mai nerăbdătoare". Mie mi se pare că stilul e cam aglomerat. Dv. vedeți ce faceți cu îngerii. Nu renunțați la exercițiul de voință pe care vi l-am propus. (*Teodora Bianca Popp*, București) ● De când mi-ați trimis eboșele, poate că le-ați și inclus într-un volum de debut, eveniment poate consumat? Apar atât de multe cărți, cărțulii, broșuri, pe care nimeni nu le mai ia în seamă. Textele dv. au o oarecare prospețime pe care o semnalez cu plăcere, dar între cele bune lăsați să se strecoare, din slăbiciune, din sentimentalism, și versuri comune. Media, între bine și rău o ilustrează *Turnul și Ferigi*, celei de-a doua putând să-i eliminați liniștit primele două versuri. (*Paul Silișteanu*, București) ● Mi-e greu să vă spun când știu cât de grea viață duceți, cât năduf de om ce-și face abonament la revistele literare și ele nu ajung la destinație. Mi-e greu să vă spun, dar trebuie s-o fac. Adevărul, știți și dv., umblă cu capul spart. Sau, celui ce aduce vestea proaspătă i se taie capul. Zic, totuși, scrieți dacă găsiți o oarecare mângâiere în scris. Vocația dv. este însă aceea de cititor. (*Alensis*, Mătăsari-Gorj) ● Sunt și autori care distrați, uită să-și semneze producțiile. Tocmai am citit un tom pestriț, de manuscrise, dactilograme și texte lucrate elegant pe computer. Poezii, în marea lor majoritate, de dragoste. Dragoste declarată, mărturisită în toată regula, în formulele consacrate. Ea este femeia cu un singur ochi, iar El este bărbatul rar care-și privește la nefârșit, orice ar mai face pe lângă asta, mâna lui cea cu... șase degete. Trebuie să fii tare de virtute ca să induri nebuniile semenilor cu imaginațe sinistră, și să rămâi întreg? ● Și nu cine știe ce reconfortată pot să mă simt după citirea creațiilor unui elev din Huși, al cărui nume i-l trec sub tăcere, dar nu și poemul său intitulat *Șobolanul din zid*: "Sunt șobolanul din zid/Și am avut un vis morbid./De a fi morții sortit./Îmi petrec viața între doi pereți strâmți și drepti/Loc gru (probabil greu, n.m.) îmi fac prin piatră./Înaintarea mea nu este dreaptă./Ci înceată, cu greu spartă./Ca viermele turbat/Cu greu mă zbat./Încerc să scap/Din paratul format de ziduri/Doresc să trec de ele fără riduri/ale timpului pierdut./Ceasul încă nu s-a născut/Mai am o oră, o zi, o noapte/Sau o eternitate/Până ce să le străbat./De la un capăt la celălalt?/Pe scheletele altora calc./Acei ce n-au ajuns în gang/Și n-au evadat afară./La lumină/Spre luna senină/Și cretină". Nu râdeți, face parte din realitate!

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ruxandra Dinu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. postal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL:romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

Cafe con aroma de mujer

GROZAV titlu! Grozav și ușor de tradus de către o cine. Ar fi sunat la fel de bine și dacă ar fi fost pe invers: *Mujer con aroma de cafe*. E vorba, bineînțeles, de serialul columbian prea cunoscut, cu o audiență extraordinară și care, de câteva bune luni, îi obligă pe mulți concetățeni de-ai noștri să-și programeze existența exclusiv după orarul acestuia. El a produs și prima surpriză. O doamnă din Sibiu și-a botezat fiica cu numele exotic al eroinei principale: *Gaviota*. Ziarul din care am extras știrea mai adăuga și faptul că *Antena 1*, postul ce difuzează serialul cu regularitate de metronom, s-a gândit imediat să "acopere" în mone-dă națională greutatea fiicei la naștere, adică să ofere fericitei mame 3,75 milioane de lei.

Știrea, cum e și firesc, mi-a trezit un inevitabil suris, dar m-a făcut să devin și puțin melancolic. Cu toate necazurile și confuziile de mai ieri și de azi, iată că reușim să ne păstrăm intactă acea aromă romanțioasă, inerentă sufletelor delicate, chiar tranziția s-o resimțim ca ceva ce nu înseamnă neapărat doar conflicte, remanieri, demisii, cite IAS-uri să mai privatizăm și ce să facem cu SIDEX Galați. Dovedim că nu sintem deloc nepăsători când e vorba de soarta unei femei năpăstuite, aflată peste mări și țări, de lupta ce-o dă ea, pe viață și pe moarte, ca să scape din ghiarele familiei Vallesjo, sau de compătımirea tinărului Sebastian, poate cel mai fără de noroc îndrăgostit din lume. Soluțiile găsite

de telespectatorii inimoși pentru ușurarea vieții celor doi amorezi și pentru salvarea de la faliment a fermei de cafea, cu plantațiile ei luxuriante, ar fi socotite, cu siguranță, nu numai ingenioase, dar și extrem de eficiente, dacă scenaristul respectivului serial ar avea cumva posibilitatea să ia cunoștință de ele.

Veți spune, poate, că lumea de pe ecran e o lume de carton și că intriga prea e cusută cu ață albă. Ei, și?! Îmi amintesc de replica unui personaj dintr-o piesă de teatru de pe vremuri. Întrebat unde i-ar plăcea să trăiască, acesta răspundea simplu și dezarmant: "Aș vrea să trăiesc într-un jurnal de modă!"

ÎN DEFINITIV, de ce n-am trăi, fie și cite o oră pe zi, într-un jurnal de modă? Avem doar atâtea speranțe cite vise putem produce. Neputințe și disperări provocate de angrenaje necunoscute și de situații sociale penibile ne pot da tentația unei altfel de lumi, căreia doar noi să-i fim constructorii, doar noi să-i controlăm mișcările. Devierile bovarice, oricât de reduse, pe lângă acea amorteală atât de plăcută, provocată de binefăcătoare stări de reverie, ne creează și un nesperat avantaj: ne pune mintea la contribuție într-un chip neașteptat, îndemnându-ne să rezolvăm, în exclusivitate, doar problemele *altora*, poate mai puțin insolubile decât ale noastre, dar, în mod sigur, având meritul de a ne exersa de minune, pînă la rutină, spiritul de observație, imaginația. Re-

zolvările găsite vor fi cu atât mai originale, mai imprevizibile cu cît nu vor avea nici o utilitate practică. Un fel de mers în gol al unei mașinării superbe, dar funcționînd doar în mintea inventatorului, doar pe hirtie.

E suficient și un mic pas nevinovat pentru a trăi altfel, printre niște personaje necunoscute, dar atât de pitorești și de tranșant împărțite în bune și rele, care să nu-ți dorească răul, deși se confruntă aprig între ele, un mic pas ce-ți poate da, mai repede decît ai fi crezut, iluzia unor puteri demiurgice. Odată întors la ale tale și printre ai tăi, lucrurile din jur îți vor apărea parcă altfel colorate, parcă mai suportabile.

Doar așa Gaviota poate să-l învingă pe Bănescu, așa cum neastîmpăratul Bel-Ami reușea pe vremuri să-l învingă pe generalul Boulanger!

ACEASTĂ resurrecție a romanului foileton ar trebui, cred eu, să ne îndemne la ceva mai mult optimism. În pofida valului de scrieri istorice și memorialistice din ultimul timp, a literaturii-document pe cele mai variate motive și teme, se dovedește că ficțiunea n-a murit, că nevoia de imaginar a rămas intactă, slujită acum de perfecționatele instrumente ale "masificării" prin televiziune, de neconceput pe vremea lui Eugène Sue, Ponson de Terrail, Fennimore Cooper sau a celor doi Dumas.

În fond, ne întoarcem la chiar originile romanului, origini destul de

modeste, dar care nu excludeau tehnici bine puse la punct, mereu copiate de la antecesorii, dar și cu unele inovații ale urmașilor, cu un "story" compus pe îndelete, savant împletit și gradat, o literatură în care mereu se petrecea cite ceva, într-un suspans ce reținea atenția și nu-l făcea pe lector să obosească, să-i slăbească interesul. Nu era de ici, de colea arta aceasta de a ține într-o strînsă captivitate pe cititor, prin alternarea episoadelor lirice cu scenele zguduitoare, la care cu greu se putea rezista. Caracterologia n-avea prea multe nuanțe, dar atîta cită era îți oferea cheile cele mai potrivite pentru a descifra "tainele inimii" (ca să folosesc titlul proiectului lui Kogălniceanu), precum și pe cele ale mediilor prin care se învîrteau personajele.

ROMANUL popular, atît de gustat de bunicile noastre, revine la gloria de altădată, "împins" și de mijloacele nelimitate de difuzare. Întrebarea e dacă prozatorii noștri își dau seama de consecințele acestui fapt, dacă discern cu adevărat care sînt diferențele dintre literatură pe care o scriau înainte și cea care e cerută azi, dintre cea care avea ca emblemă *fenta* și cea pe care am putea-o numi (ca să glumim puțin) *Fanta*.

Bănuiala mea e că destul de puțini realizează șocul noii cereri a pieței. În schimb, socotim aproape degradant să recurgem la recuzita de pe vremuri, chiar dacă ar fi montată, indiscutabil, altfel, cu mai mult rafinament, cu mai multă știință psihologică și sociologică. Exemplul lui Petru Popescu și al altora, ale căror romane cunosc tiraje de nevisat astăzi de romancierii români din țară, este mai totdeauna ocultat. N-ar fi o abatere de la crezul artistic, de la înrădăcinatele obiceiuri meta-textuale, meta-narative, meta nu mai știu cum?

Aici, cred, e și o deficiență de optică. După începuturile sale atît de precare, romanul a cunoscut într-adevăr o epocă de mare anvergură, de realizări extraordinare. Marile construcții epice, de la Dickens și Tolstoi, la Proust și Joyce, au devenit însă, din păcate, teritorii aproape închise, ca erele geologice, așa cum închisă a rămas perioada clasicismului și romantismului muzical german.

Specia, ca atare, cel puțin în ceea ce privește solul românesc, ar avea șanse de reușită, după îndelungata noapte comunistă cînd amestecul de esopie și alegoric mai mult a încurcat lucrurile, doar dacă s-ar reorienta din mers, ar reinvăța "caducele" tehnici narative, scrierea directă, limpede, necontorsionată, ar recăpăta priceperea portretului din doar citeva linii și ar fi din nou în stare să "înfățișeze" (nu mă fereșc de acest cuvînt!) destine, medii, întâmplări, în curgerea lor firească, perceptibilă de orice cititor, cu o minimă pregătire școlară. Cu alte cuvinte, o artă care să nu descurajeze și să nu plictisească, și care să-l facă pe necunoscutul lector să creadă că tot ceea ce e scris în carte pentru el e scris. Pentru el și pentru acea doamnă din Sibiu care abia așteaptă să vină seara și să apese butonul televizorului la ora 6 fix.

Și ca să închei, să spun și o vorbă proastă: dacă Balzac nu ești, măcar Eugène Sue să fii!

Costache Olăreanu

România literară 3

**SCRISORI
PORTUGHEZE**

*de Mihai
Zamfir*

James Lee Byars (II)

DACĂ n-ați auzit încă de acest om al artelor tipic pentru secolul nostru, nu-i nimic: cultura generală a fiecăruia nu pierde mare lucru; în schimb, cunoașterea epocii în care trăim ar rămînea incompletă fără a evoca, măcar în treacăt, viața și opera fascinantului personaj care a fost James Lee Byars.

S-a spus că ar fi fost sculptor și pictor - cel puțin, el așa credea -, însă toată viața, probabil din prudență, Byars a preferat să lucreze cu materiale perisabile, cum ar fi hîrtia, și să construiască sculpturi *sui generis*, precum *The Book of Death*, o carte enormă de o mie de pagini din țesătură neagră, pe care, evident, nu scria nimic; sau să aștearnă pe o suprafață o sută de ouă de găină, suindu-l pe un pedestal negru pe cel mai alb și mai rotund dintre ele (vezi compoziția intitulată *Perfection*). Nu opera de artă propriu-zisă, materială, contează la Byars, ci punerea ei în scenă: pentru că geniul imposturii abia la acest capitol s-a dovedit, în cazul lui, copleșitor.

Byars s-a născut la Detroit, în 1932. Ce a făcut pînă la vîrsta de 25 de ani nu se știe (probabil că nu mare lucru) și, la drept vorbind, nici n-are vreo importanță. Destul e că, la 25 de ani, reușește să atragă atenția unui japonez bogat și excentric care îl trimite pe socoteala lui în Japonia. Pentru Byars, s-a dovedit a fi călătoria în Cythera. Trîind acolo citeva luni, viitorul artist face o descoperire extraordinară, descoperirea vieții sale: și anume aceea că toate confuziile orientale misterioase, de tip Zen, exercită asupra americanului slab de minte o atracție cu atît mai mare, cu cît acesta e mai bogat și mai ignorant. Viața lui Byars era așadar trasată. Fără a fi fost la curent cu folclorul Radioului Erevan, Byars intuiește adevărul simplu, potrivit căruia, odată prins, «fazanul» trebuie jumulit. Prin urmare...

Specia novatoare în care artistul se va manifesta cu predilecție de acum încolo a fost numită de el însuși *performance*, un fel de amestec între expoziție de artă plastică, reprezentație oferită publicului și provocare la adresa ordinii stabilite. Mai ales aceasta din urmă. Pornită pe calea contestației, imaginația artistului devine prodigioasă.

În 1966, la începutul carierei sale, Byars îmbracă o femeie doar în pene albe și o pune să apară la miezul nopții

într-o grădină din Kyoto; femeia lasă pe pajiște o hîrtie-mesaj și se retrage în tăcere (esoterismul e obligatoriu în asemenea cazuri); pe hîrtie, Byars scrisese ceva, dar cu litere atît de mici, încît textul era ilizibil. Un an mai tîrziu, pe Strada 33 din New York, tot la miezul nopții, Byars construia din hîrtie solubilă o siluetă umană uriașă acoperind toată strada; manifestarea, intitulată *The Giant Soluble Man*, lua sfîrșit în zori, cînd apăreau gunoierii și strîngeau hîrtia udă.

Peste citeva luni, tot la New York, la sediul Asociației Arhitecților Americani, avea loc «viziunea» numită *Pink Silk Airplane*: îmbrăcat în pinguin roz, Byars - așezat în holul de la intrare - pune la întrebări neașteptate vizitatorilor; după care desfășura o uriașă pinză roz cu o sută de găuri pentru o sută de capete de voluntari din public; oamenii se înghesuiau amuzați și își virau capul prin găurile lui Byars, iar astfel avionul era gata.

Iată doar trei dintre cele citeva zeci de *performances* cu care artistul a delectat America în anii '60. Între timp, fama lui ajunge în Europa, unde începe să fie invitat cu respect admirativ. La Anvers se creează chiar și un *Institute for Advanced Study of J.L. Byars*. Văzînd că, din punctul de vedere care-l interesa, Europa Occidentală semăna perfect cu America, Byars își mută activitatea pe Vechiul Continent. Închiriază o prăvălie în Anvers, o vopsește în roșu, declarînd-o expoziție; vizitatorii sînt obligați să intre acolo pe ușa din dos. Exponatele nu există, în schimb cițiva prieteni citesc cu voce tare din panseurile maestrului, aflate în scrisori particulare adresate unuia sau altuia.

În același stil se desfășoară și altă *performance*, la Düsseldorf, în Kunsthalle: Byars anunțase, cu luni de zile înainte, că va deschide acolo o expoziție. În ziua vernisajului, exponatele vor fi reprezentate exclusiv de telegramele și scrisorile de felicitare primite între timp de artist și agățate, pentru această ocazie, pe pereți.

Se poate spune că ideea însăși de expoziție atinsese cu acest prilej punctul-limită.

În absența cenzurii

DISCURSUL cultural al anilor '90, astfel cum ni-l propune Mihai Zamfir în noua lui carte de studii și eseuri, și astfel cum el însuși îl definește în Cuvînt înainte, este unul "scăpat complet de rigorile cenzurii", traducând "exact gîndurile autorului, într-un limbaj deschis, explicit, fără alte restricții decît cele dictate de conștiința acestuia.". Fiind astfel, el se va opune "în mod hotărît" discursului cultural al anilor '80, caracterizat prin dese recurgeri la exprimarea aluzivă, esopică, necesară pentru a înșela cît de cît vigilența cenzurii politice, instituție care, deși legal abilitată, funcționa în fapt cu toate motoarele.

Autorul vorbește de un regim al *urgenței* în care și-a scris textele grupate în carte, în sensul că temele acestora, pînă de curînd interzise, trebuiau cu prioritate luate în discuție, potrivit unei strategii a oportunităților de care s-a văzut legat să țină seama. Un discurs cultural nou nu putea într-adevăr să demareze fără a lichida mai întâi datoriile restante, fără propria edificare asupra premiselor de la care pornește, fără a pune într-o clară lumină, în cazul nostru, mai întâi "temele tabu, chestiunile la care nu s-a putut face, pînă în decembrie 1989, nici cea mai vagă aluzie." Iar acestea, după Mihai Zamfir, ar fi în număr de trei: "surprinderea legilor care guvernează limbajul impus, consecințele funcționării acestui tip de limbaj, relația dintre cultura noastră și cultura europeană". Textele din volum, scrise toate după 1989, deci în spiritul deplinei libertăți de conștiință, se raportează, direct sau prin repercutare, la aspecte ale acestei problematice care prezintă, în ce ne privește, unele puncte nevralgice.

Lansat în terenul specios al filozofiei limbajului, Mihai Zamfir caută în cutare dialog platonician, înobilându-le fără să vrea, originile îndepărtate ale limbajului totalitar comunist, legând apoi firele cu disputa medievală tîrzie dintre "realiști" și "nominaliști" și, mai aproape de noi, cu demersul structuraliștilor, spre a ajunge la concluzia pertinentă că societatea creată de comunism, mai întâi în Rusia și apoi, prin export, și în alte țări, s-a sprijinit decisiv pe un limbaj codificat, "bine pus la punct, imposibil de modificat după dorința individuală". Apropierea discursului totalitar comunist de formele discursului teologal din secolul XIII, inspirat de "realiști", este argumentată și ea convingător prin relevarea unor trăsături comune celor două tipuri de discurs, cum ar fi: caracterul "universal" al discursului comunist, "sustras timpului și devenirii", astfel încât fiecare discurs "particular" derivă obligatoriu din "discursul tutelar" (al clasicilor marxism-leninismului); caracterul repetitiv, cu citarea mereu aceluiași text de referință; respingerea "contingentului", a "concretului", în ciuda îndemnurilor de a menține "legătura cu viața": "dacă realitatea contravine teoriei, cu atât mai rău pentru realitate!"; atemporalitatea: ce au spus clasicii e valabil permanent, sarcina realității e să confirme spusele lor; discursul nu cunoaște termeni "inocenți", termenii sunt "marcați", fie pozitiv fie negativ. Consecvent teoriei despre "instaurarea prin limbaj" a societății totalitare comuniste, Mihai Zamfir conchide că "prăbușirea sistemului comunist a fost mai ales o prăbușire de limbaj, o anulare lingvistică". În loc de "mai ales", aș spune "și" ("...și o prăbușire de limbaj"), gîndindu-mă la faptul că tot astfel cum limbajul "instaurase" un conținut, destructurarea lingvistică nu se putea să nu an-

treneze și dezmembrarea conținutului pe care limbajul îl instaurase. De altfel, ceva mai încolo, Mihai Zamfir va observa că *sistemul* însuși este în joc: "Fără discursul autoritar unic, sistemul comunist nu poate exista".

Dacă limbajului comunist totalitar i se descoperă acele îndepărtate origini, cum am văzut, arta comunistă totalitară îi apare eseistului drept una lipsită de "strămoși": "invenție absolută a secolului XX, inexistentă înainte de revoluția comunistă din Rusia, acest tip de artă necesită ca suport o dictatură bine organizată, exercitată cu mijloace moderne, în care întreaga viață spirituală a societății să fie controlată, iar represiunea să dobindească eficiență maximă". Apariția ei a fost posibilă în Rusia după ce regimul sovietic s-a consolidat, așadar prin anii '30, pînă atunci cultivându-se în sfera artisticului o oarecare eferescență novatoare, pretins revoluționară, sau ceea ce un Hlebnikov, un Blok, un Maiakovski au putut să creadă că este așa ceva, luându-și "visele drept realitate". Odată stabilizat, regimul sovietic nu a mai îngăduit nici o formă de libertate artistică, pretinzând, dimpotrivă, respectarea normelor, a unor canoane despre a căror valabilitate nu putea fi discuție. Mihai Zamfir enumeră și comentează câteva trăsături ale artei oficiale comuniste - simplitatea neoclasică, figurativul, emoționalitatea, anti-intelectualismul, vulgarizarea (simplificarea) modelului filozofic - observând că exact aceleași erau și trăsăturile artei oficiale fasciste, de unde concluzia înrudirilor ce au decurs din "comunitatea profundă de substanță".

Constatarea înrudirilor dintre fascism și comunism în planul artisticului îl conduce pe autor la constatarea înrudirii celor două totalitarisme în toate planurile. În cel politic, în orice caz, apropierea dintre comunism și fascism s-a petrecut în istorie nu odată, iar acum se petrece din nou, sub ochii noștri, în fostele țări comuniste, unde are loc fenomenul apropierii pînă la identificare a celor două extreme - stînga și dreapta. Nu doar în România, unde PSM face alianță cu PRM, dar și în Ucraina, în Ungaria, în Slovacia, în Serbia se petrec apropieri asemănătoare a căror explicație verosimilă alta nu poate fi, observă Mihai Zamfir, decât "originea comună a fascismului și comunismului, identitatea istoriei lor, dar mai ales substanța profundă ce le-a modelat". Astfel se și explică, de-a lungul timpului, trecerea lină dintr-o tabără în alta a unor militanți (v. cazul lui Mussolini) care, făcând trecerea, "nu și-au schimbat cu o iotă convingerile profunde". Din acest punct al

demonstrației Mihai Zamfir face un pas mai departe decît au făcut cei care identificaseră afinități sau asemănări de tactici între comunism și fascism, el vorbind ferm despre originea lor comună și despre aceleași împrejurări istorice în care au apărut (primul război mondial), precum și despre aceeași țintă pe care și-au propus să o distrugă (inamicul comun): democrația liberală și parlamentarismul. Teza lui Zamfir este aceea a "fraților învrăbiți", născuți în anii '20 din mișcări complementare ce acționau pe bază emoțională, care "se opun aparent, și se presupun reciproc." Cînd au devenit adversari, lucrul s-a întîmplat din "rațiuni tactice", după cum azi, tot din rațiuni tactice, se reapropie, proces înlesnit de numeroasele elemente pe care le au în comun.

Poate însă cel mai îndrăzneț eseu din cartea lui Mihai Zamfir este acela consacrat *specificului național*, îndrăzneț fie și numai prin faptul că autorul pătrunde pe un teren minat de prejudecăți și luat în posesie de demagogii politici care uzează, fără scrupule, de arma excitației orgoliilor vernaculare. Dar e îndrăzneț mai ales prin concluziile la care ajunge asupra specificului, care ar consta nu în omogenitatea mereu clamată ci în caracterul *compozit* al poporului român. Ireverențios, dar cît se poate de sugestiv, M. Zamfir folosește chiar cuvîntul *cocktail*, care e de așteptat să-i scandalizeze pe mulți. "În ce ne privește, românii provin, esențial, dintr-un amestec etnic extrem de bogat; poporul nostru este prin excelență compozit, un *cocktail* alcătuit din cele mai variate și imposibile dozări". Sigur că, admite Mihai Zamfir, în Europa tuturor amestecurilor, a atîtor aluviuni de populații din ultimul mileniu și jumătate, puritatea etnică nu și-o poate revendica nimeni, fiind, în cel mai bun caz, o ficțiune poetică, dar românii reprezintă, datorită împrejurărilor istorice, "amestecul la patrat". Deci suntem amestecați mai mult decît alții astfel că azi, scrie Mihai Zamfir, "un român din trei își poate identifica ușor un strămoș de origine diferită de cea română cu doar una sau două generații în urmă". Analiza lingvistică - și în special etimologică - nu face decît să confirme această realitate, atestînd faptul că dintre limbile romanice româna reprezintă proporția cea mai mare de amestec. "Un enorm evantai multicolor" este limba română, spune plastic Mihai Zamfir, și aspectul ei poate cel mai interesant este că pune în contact componente lingvistice "de neimaginat împreună pe terțe teritorii", cum ar fi maghiara și greaca. Specificul nostru e dat așadar de amestec dar și de puterea asimilatoare neobiș-

Mihai Zamfir, *Discursul anilor '90*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, 150 p., preț nementionat.

nuită, etnică, lingvistică și culturală. Cultural iarăși se poate observa capacitatea de a pune în contact culturi neînrudite între ele, astfel încît moștenirea inițială greco-latină va fi supusă unui proces de slavizare, după care urmează valul oriental și neogrecesc, relatinizarea savantă și, în fine, occidentalizarea care și ea izbutește să concilieze aporturi crezute ireconciliabile, cum sunt influența franceză și influența germană. În privința influențelor, Mihai Zamfir distinge unele *formative*, cum sunt acestea două, ce au acționat decisiv asupra noastră în perioada modernizării, și *colaterale*, cum ar fi influența italiană, la un pas de a deveni și ea, la un moment dat, o influență formativă.

Relația actuală cu "Europa" și șansele noastre de reintegrare în circuitul civilizator european, după ruptura nefastă la care am fost obligați, nu se putea să nu-l preocupe, în acest cadru, pe Mihai Zamfir care, mai mult decît în alte privințe, dezvoltă o argumentație cu tăis polemic. Are de respins tezele discursului izolaționist și anti-european, ce bate neîncetat monedă în legătură cu marginalizarea intenționată a României, discurs impregnat "de un naționalism otrăvit cu toate veninurile nemulțumirilor", alimentat de vechi frustrări ale intelectualilor români nici azi lecuite. Tocmai de aceea "intrarea în Europa" Mihai Zamfir o vede realizată de alte categorii decît de intelectuali și aici este originalitatea punctului său de vedere, discordant și față de corul lamentărilor privitoare la emigrarea în masă a tinerilor. "Nu intelectualii isteroizi vor realiza miracolul, scrie Mihai Zamfir, ci oamenii simpli, muncitorii cu brațele, emigrația spontană".

Ultima secțiune a cărții, "Anexe locale", revine, pe alt palier, la chestiunea specificului, urmărită în contribuții europenizante nescontate, ale unor scriitori din veacul trecut și din veacul nostru: Gh. Asachi, Gr. Alexandrescu, Ion Creangă, G. M. Cantacuzino. În textul final, "Mitologia bucureșteană", autorul glosează în legătură cu "magia literară" inexplicabilă exercitată de nefericita noastră capitală. Rău așezată, cu rea climă și anost relief ea a fost, totuși, generatoare de magie literară, un produs, poate, de compensație, cum îi apare autorului. Urmărește configurarea acestei mitologii bucureștene în literatura noastră, prin contribuția unor N. Filimon, Ion Ghica, a celor doi Caragiale, a unor Camil Petrescu, H.P. Bengescu, I.M. Sadoveanu, și a altor interbelici, ajungînd pînă la contemporanii noștri C. Țoiu, E. Barbu sau Petru Dumitriu. Eu aș fi mers pînă la Mircea Cărtărescu iar dintre cei mai vechi nu l-aș fi uitat pe G. Calinescu, romancierul. Trebuie scos în schimb din discuție romanul *La Paradis General* al lui Cezar Petrescu unde nu de București este vorba ci de Iași.

În totul, o pasionantă carte de idei, curajoasă *in fond*. Nu poate fi indoielă că în timpul comunismului cenzura ar fi împiedicat-o să apară.

Cărți primite la redacție

◆ I.L. Caragiale, *Momente*, momente, schițe, amintiri, ediție și studiu introductiv de Ion Vartic, notă asupra ediției de Mariana Vartic, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, 542 p., preț nementionat.

◆ Ury Benador, *Subiect banal*, cuprinde "Subiect banal", "Final grotesc", "Appassionata", prefață de Gabriel Dimisianu, Editura Hasefer, București, 1998, 320 p., preț nementionat.

◆ Edgar Reichman, *Denunțatorul*, roman, traducere din limba franceză de Andriana Fianu, Editura Hasefer, București, 1998, 206 p., preț nementionat.

◆ Caius Dobrescu, *Modernitatea ultimă*, eseuri, Editura Univers, colecția "Prima verba", București, 1998, 288 p., preț nementionat.

◆ Nicolae Corbeanu, *Amintirile unui laș*, memorialistică, Editura Albatros, București, 1998, 324 p., preț nementionat.

◆ Ștefan Vida Marinescu, *Ordinea mirabilă sau viața și cărțile*, publicistică literară, Editura Euro-Vida M., 1997, 128 p., 8000 lei.

◆ Ștefan Caraman, *Zapp...*, 5 texte pentru teatru, Editura Ex Ponto, Constanța, 1997, 96 p., preț nementionat.

◆ George Arun, *Pentru că în viața aceasta*, poeme, Editura Univers, colecția "Prima verba", București, 1997.

"Coșmarul" Ninei Cassian

CRONICA LITERARĂ

de
Gheorghe
Grigurcu

POEZIA post-totalitară a Ninei Cassian sună astfel: "O vocală curată e dimineata mea./Latină pronunție în murmurul timpului confuz./Cu silabe raționale/încerc să limpezesc milul ocult/și violența promiscuă./Protestul meu lingvistic n-are putere./Dușmanul e analfabet" (*Dialogul meu cu dictatura*). Sint salutare, desigur, recursul la "silabele raționale", regăsirea "latinei pronunții", cu toate că "dușmanul analfabet", reprezentat de dictatură, putea fi constatat ca atare cu mult, cu foarte mult timp înainte. Dar nu intenționăm în aceste rânduri a reconstitui graficul evoluției unui lirism inițial ascendent, apoi descendent, spre a deveni iarăși ascendent într-o formulă mai potolită, asociat acum - atât de straniu - cu regretul cunoscutei poete nu de-a nu fi refuzat regimul totalitar, ci de a nu fi fost... suficient iubită de partid, în aceeași măsură cu Maria Banuș și Veronica Porumbacu. Avind în față producția Ninei Cassian din perioada 1984-1996, ne vom limita a o considera pe aceasta din urmă. În ansamblu luăm notă de palinodia (oricât de relativă) a autoarei care se înfățișează zburind peste un oraș (probabil o metropolă din S.U.A.): "acum zbor peste oraș/dar nu ca o mireasă alături de mirele ei violonist/ci ca un coșmar înaripat/cu o întreagă biografie de pene murdare" (*Exodus*). Deci, concomitent, "mireasă" și "pasăre de coșmar". Dacă mireasa chagalliană e mai puțin revelatoare, să vedem în ce constă acest coșmar asupra căruia Nina Cassian se oprește cu o insistență aptă a circumscrie cvasiintegralitatea discursului său actual. "În oasele noastre își croiește canal caria neagră./în ochii noștri se acrește laptele luminii/limba ni se umflă ca o ciupercă bolborositoare" (*ibidem*), declară d-sa, trăsind un sumbru program confesiv. Nu e, cum s-ar putea crede, o exacerbare a remușcării poetei de-a fi slujit vreme îndelungată și cu o indenegabilă rivnă sistemul comunist, de-a fi pontifiat liric, cum spune d-sa, în "acea casă a masacrului", cu "pereții plini de sânge", ci mai curând o criză obiectivă a unei vârste ("Când ieri devine-alaltă-

ieri/și-alaltăieri devine altădată/și altădată se transformă-n niciodată/- ce să mai sper?" - *Galop în cer*) și a unei identități: "nimănui nu-i vine să creadă că sunt chiar eu/iar eu, oricum./refuz să-mi declin identitatea." (*Exodus*)

Semnificativ e că autoarea rămâne în cercul calcinant al unei mentalități marcate, după toate probabilitățile, de totalitarism, prin materialismul fără scăpare ce-i îndrumă sensibilitatea și-i impregnează imaginile. Evident, nu este pentru nici un artist obligatorie postura de spiritualizare, pietatea (aceasta din urmă fiind chiar, de cele mai multe ori, fertilizată estetic de îndoială), încă aci avem a face cu o absență a sacralului (nici măcar cu negarea sa, care ar presupune deja o obsesie), cu o profanizare care-l elimină pînă-n ultimele, cele mai fine, nervuri ale textelor. Nimic nu ne oprește a vedea în asemenea versuri o prelungire a demoniei ce a informat tinerețea și maturitatea autoarei volumului cu titlu anti-demiurgic, *Des facerea lumii*. Renunțarea la har, devenită natură lirică, absența sacralului (acel *Fehl Gottes*, după celebra expresie a lui Holderlin), devenită premisă a actului creator, nu alcătuiesc oare semnele unei postideologii puse în abis, rezistente în pofida unor decepții declarative și distorsiuni biografice? Chiar deziluzionată, exilată, denunțând "degradarea" impusă de dictatura ceaușistă (de ce nu de regimul comunist în genere?), Nina Cassian rămâne pe orbita unui antispiritualism elocvent. O vestală a materialismului dialectic, care pustiește conștiința și ratifică ofilirea trupului, dar nu se predă. Mi se poate replica: dar sint și alții alți poeți ai materiilor suferinde, coborînd *ad inferos* ori revoltându-se luciferic! De ce o raportăm tocmai pe Nina Cassian la o filieră ideologică? Răspuns: pentru că este explicația cea mai plauzibilă, avînd în vedere drumul cel mai scurt dintre conștiință și creație, dintre biografie și poetică. Nu are rost a urmări un motiv, să zicem, în arta sumeriană, atîta timp cît influența lui s-a declanșat, în mod vădit, prin mijlocirea unor contemporani ai artistului în cauză. Credem a putea aprecia la poeta noastră o sublimare (în nici un caz o contestare sau o expulzare) a doctrinei comuniste, transmutarea ei în zona de fantasmă atroce, de drojdie sufletească amară, de antiromantism deznădăduit. Este

bilanțul dezolant al unei perspective fals constructive, al unui optimism demagogic, al unui elan fondat pe neant. Revenită în albia firescului, autoarea își consemnează eșecul. Poezia nu e decît o punițiune: "Îmi consum pedeapsa: /timpul meu posomorit - poezia" (*Datornică*).

Consonant cu spiritul său demonic, peisajul acestei creații tîrzie e uscat, dur. Întregul e înlocuit de fragmentul mutilant, seceta, jaful, violența stăpînesc zilele și nopțile, cheamă moartea: "Cioturi, cioturi,/cioturi seci./ Gestul meu/ciutit pe veci./ Uscăciune, prădăciune.../ Spune, fată, spune...// Din seceta/vintul cel fierbinte/sufletul mi-l seceră/cu tăis, cu colț, cu dinte./Cioturi - nopți și zile./ Nani,/nani,/mori copile" (*Cîntec de leagăn*). Trupul trece printr-o metamorfoză declinantă, uscîndu-se aidoma unei plante înainte de-a dispărea definitiv: "Am sărutat singele tălpilor tale/și vreascurile brațelor tale/rînjetul tău de moarte/mi-a mușcat inima" (*Lemur*). Ca și cum ar aparține unui lepros, părțile corpului cunosc o progresivă deformare clinic-imaginativă: "Frigul i-a deformat degetele./ Arșița i-a spuzit brațele./Acum anotimpul i-a ajuns la creier/dindu-i forma unui nor de furtună" (*Văduva*). Trecerea organicului în anorganic are un caracter ireversibil: "- Nu poți iubi Cenușa, a spus el./Cenușa nu are ochi să te vadă/nici buze să te sărute./Nu poate bea din același pahar cu tine cenușa./Nu poate inota alături de tine/cenușa" (*La o urnă*). Între ființele aievea și fantome se stabilește o relație de o cinică bonomie: "O fantomă sălbatică,/un strigoi,/se culcă lingă mine" (*Noapte de noapte*). Sau: "A te prefăce în fantomă/ e o soluție/ pe care v-o recomand răcoros" (*Bintuind*). Poezia însăși, "muncă silnică", nu e decît o abstractizare (nu o transcendență), un gol al materiei ce se evaporă: "Nu-mi îngădui ceasul de iarbă./Dacă-mi dă tircoale mireasma, mă scutur de ea/și, cocirjată, încruntată, mă aplec/pe pagina nemirositoare" (*Datornică*).

Neavînd acces la metafizică, Nina Cassian se arată a fi o captivă a aparenței fizice în descompunere, a de-gringoladei "celor de jos". Ea practică o *nekya*, o scoborîre în infern nu de ordin orfic, intrucît nu subînțelege căutarea, așteptarea benefică, speranța, ci ca o adîncire în haurile Raului, ca o înregistrare a lor funcționînd precum o situație limită. Robită materiei, se confruntă exclusiv cu suferințele produse de aceasta. Nici o fereastră nu e deschisă-n afară, nici o nădejde nu mai e luată în seamă. Unica soluție: adaptarea la materia absolută, un oportunism antimetafizic (nu putem a nu observa obsesia adaptării nelimitate pe care o pretindea tuturor membrilor obștii puterea totalitară): "Se scumpește apa./Trebuie să-nvîț/să înot în praf/și să beau noroi./Păsările pleacă-n toamnă/ și la primăvară/nu vin înapoi./Se scumpește pînza-albastră./Trebuie să-nvîț/să mă-mbrac în negru./Și scheletul de pește/se scumpește" (*Vis cu secetă*). Existența se reduce la o terestritate crispată, din al cărei simțămînt țîșnesc reci scînteii comparative: "Curînd înveți a contempla/ degerarea genunchilor, pojghița poleiului pe ochi/ca o definitivă peliculă de contact/și îmi veți auzi alveolele plesnind/ - înainte de desăvîrșire/scheletului meu rece/ca o solemnă

orgă de argint" (*Pian în cer*). Ori: "Îmi zumzăie destinul în pori,/ aureola mea e compusă/din particule de neant sclipitor" (*Sfîntul duh albină*). Demonia e percepută direct, ca un corp contravenind organicității supreme, sacralității: "Înfășurată-n cîrpe umede/ca o mumie,/ca un picior fracturat.../ Cîrpele vor deveni rigide -/eu voi rămîne fragedă înăuntru/ca miezul unor anumite fructe ale desertului/sau ca Diavolul/mobilizat în Dumnezeu" (*Ghips*). În maniera competiției pentru supraviețuire, al cărei material didactic devine, poeta nu ezită a declara: "sunt, la prima vedere,/o ființă triumfătoare/iar, la a doua,/o bucată de carne tristă - hēlas! -/rămasă în farfuria coclîtă a lumii/ după ce marele ospăt a trecut/și mării devoratori/consumă alt vinat" (*Post festum*). Ceea ce s-ar putea interpreta și ca un marxism-leninism devenit anarhic, revoltat împotriva sa, dar fără a ieși din propria-i sferă dezumanizantă.

Antisacralitatea de fond a Ninei Cassian o împinge, explicabil, spre o solidarizare cu inferiorul, cu derizoriul, cu imundul. Nu însă pentru a reabilita, astfel cum se petrece în lirismul umilității, aceste categorii, ci pentru a le pecetlui în calitatea negativității lor. Deși proclamă, drept factor salvator, după cum am văzut, "silabele raționale" și "latina pronunție", poeta își descoperă afinități de ordin biologic, instinctiv-reflexe. Nu rațiunea o îndrumă, ci tentația unei autoflagelante descinderi pe treptele evoluției vieții, pînă la animalitatea ricanant evocată. Evident, nu avem a face cu animalele emblematice ale evangheliștilor (taurul, leul, vulturul), ci cu altele, așa-zicînd ignobile, ilustrînd un regim al "demitizării" și grotescului: "Linște nu e. Țîpă în slăvi păsărețel./Miorlăie groznic pisicile pline de pui./Zbiară măgarul. Oaia smulge cu trosnet/iarba din sterpu pămînt" (*Reminiscențe*). Amintirea însăși scoate un tipăt ferin: "Cine se naște și se reproduce?/ Amin-tirea. (Țîpă ca un animal)." (*Îndoiala de real*). Chipul unei ființe dragi e astfel glosat: "Tu - în jurul meu./Nu mai pot ieși/Din încercuirea ta./Ca o haită mă încolțești" (*Pe masă, o fotografie*). Deloc nefiresc în acest context psihologic al degradării sumbru-voluptuos asumate, maimuțele devin invidiabile: "Maimuțele au fețe de bătrîni/și degete zbircite -/doar rîsul lor, e isteric și crud./adevărata lor vîrstă/sclipește în colți./Și, desigur, în topăiala lor/suplă, aeriană, demnă de invidiat/de noi, greii pămîntului" (*Bilciuri*). Aerului ca și timpului li se atribuie nu doar intenții vrăjmașe, ci și o configurație bestială: "în aerul cu ură/gurile se cască/să-mi înghită/ rămășița omenească./ Timpul îmi atîrnă/de glezna picio-rului,/abia mă mai mișc" (*Priveghi cu blesteme*). Unui Lemur, poeta îi adresează rugămîntea caracteristică de-a o ajuta să se obscurizeze și să sloboade țipete animalice: "Mai bine ajută-mă să fie noapte/și lasă-mă să emit/țipete joase, țipete înalte,/de animal îngrozit" (*Lemur*). Aidoma unui Gérard de Nerval adaptat la darwinism și, neîndoios, la biblia *Capitalului*, Nina Cassian emite pe deasupra și un tipăt "filosofic", ce exprimă strivirea, neînduplecat materialistă, a condiției omenești: "Vai, vai nouă, celor care naștem pui vii!/Triste de moarte sunt tîmplele noastre reci, străvezii,/sfîșietor de supuse, revoltele noastre din lună în lună,/din lună în soarele negru care ne ține-mpreună" (*Feminină*).

INSTITUTUL EUROPEAN NOUTĂȚI

Colecția ESEURI DE IERI ȘI DE AZI

Gheorghe Grigurcu Imposibila neutralitate

Cuvînt înainte de Gabriel Dimisianu

Din sumar: E posibilă neutralitatea? Colaboraționiști mai vechi și mai noi. Cine se teme de adevăr? Tăcerea nu e cel mai eficace mijloc de apărare. Manipularea valorii și altele.

Adela Hagiu Romanul poetico-filosofic

Din sumar: Amor-Amiciția. Chiasmul. Psyche. De bello. Boală. Joc. Catastrofă. Filosofie.

În aceeași colecție, în pregătire:

Thomas Carlyle, *Semnele timpului* • Henri Bergson, *Introducere în metafizică*

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtnova@mail.cccis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

Actualitatea culturală

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

Fotografie dăruită de Emil Botta Ilenei Mălăncioiu cu dedicația: „Aceleia care mă onorează cu prietenia sa, Ileana Mălăncioiu, mulțumindu-i cu profund respect. Pentru înaltul și tulburătorul său Cîntec, pentru Poezia sa, o amintire de la emoționatul său, Emil Botta“.

CALENDAR

14.III.1854 - s-a născut Alexandru Macedonski (m. 1920)
14.III.1888 - s-a născut Al. Mateevici (m. 1916)
14.III.1911 - s-a născut George Drumur (m. 1992)
14.III.1919 - s-a născut Alexandru Paleologu
14.III.1920 - s-a născut Pavel Bellu (m. 1988)
14.III.1921 - s-a născut Alexandru Struțeanu (m. 1996)
14.III.1937 - s-a născut Szépréti Lilla
14.III.1955 - s-a născut Marta Petreu
14.III.1991 - a murit H. Salem

15.III.1831 - s-a născut Pantazi Ghica (m. 1882)
15.III.1905 - s-a născut Ernest Bernea (m. 1990)
15.III.1929 - s-a născut Neboisa Popovici
15.III.1949 - a murit Gh. Brăescu (n. 1871)
15.III.1977 - a murit Tudor Mănescu (n. 1892)
15.III.1996 - a murit Vasile Speranția (n. 1941)
15.III.1996 - a murit Ovidiu Zotta (n. 1935)

16.III.1883 - s-a născut Carol Ardeleanu (m. 1949)
16.III.1897 - s-a născut Margareta Sterian (m. 1991)
16.III.1913 - s-a născut Radu Brateș (m. 1973)
16.III.1933 - s-a născut Ion Bodunescu
16.III.1935 - s-a născut Serafim Saka
16.III.1936 - s-a născut Bujor Nedelcovici
16.III.1986 - a murit Alexandru-Traian Rally (n. 1897)

17.III.1883 - s-a născut Urmuz (m. 1923)
17.III.1913 - s-a născut Alec Duma (m. 1980)
17.III.1924 - s-a născut Alexandru Ivănescu
17.III.1924 - s-a născut Pavel Starostin

17.III.1929 - s-a născut Micaela Slăvescu
17.III.1939 - s-a născut Mihai Ungheanu
17.III.1944 - s-a născut Paul-Cornel Chitic
17.III.1946 - s-a născut Alexandru Deal
17.III.1948 - s-a născut Virginia Mușat
17.III.1964 - a murit Al. O. Teodoreanu (n. 1894)
17.III.1979 - a murit Emil Vora (n. 1906)
17.III.1980 - a murit Traian Lăzărescu (n. 1904)
17.III.1994 - a murit Liviu Calin (n. 1930)

18.III.1823 - s-a născut C.D. Aricescu (m. 1886)
18.III.1896 - s-a născut Alexandru Colorian (m. 1971)
18.III.1909 - s-a născut Barbu Brezianu
18.III.1910 - s-a născut Ioana Postelnicu
18.III.1917 - s-a născut Mircea I. Ionescu-Quintus
18.III.1921 - s-a născut Valeriu Anania
18.III.1926 - s-a născut Romul Munteanu
18.III.1936 - s-a născut Paul Sîn-Petru
18.III.1942 - s-a născut Eugen Dorcescu
18.III.1954 - a apărut revista Gazeta Literară
18.III.1973 - a murit Demostene Botez (n. 1893)
18.III.1994 - a murit Petre Pascu (n. 1909)

19.III.1819 - s-a născut Alecu Russo (m. 1859)
19.III.1840 - a apărut Dacia Literară
19.III.1865 - a murit Nicolae Filimon (n. 1819)
19.III.1895 - s-a născut Ion Barbu (m. 1961)
19.III.1918 - s-a născut George Ciorănescu (m. 1993)
19.III.1927 - s-a născut Alecu Popovici (m. 1997)
19.III.1939 - s-a născut Iurii Pavliș

19.III.1945 - s-a născut Viorel Grecu
19.III.1951 - s-a născut Carolina Illica
19.III.1977 - a murit Petre Dragu (n. 1932)
19.III.1979 - a murit Al. Dima (n. 1905)

20.III.1872 - s-a născut Ioan Iancu Botez (m. 1947)
20.III.1886 - s-a născut George Topîrceanu (m. 1937)
20.III.1908 - a apărut Revista celorlalți
20.III.1943 - s-a născut Marius Robescu (m. 1985)
20.III.1951 - a murit Artur Gorovei (n. 1864)

21.III.1893 - s-a născut Al. Popescu-Negură (m. 1954)
21.III.1913 - s-a născut Emil Zegreanu (m. 1987)
21.III.1915 - s-a născut Călin Gruia (m. 1989)
21.III.1930 - s-a născut Tiberiu Utan (m. 1994)
21.III.1975 - a murit Constantin Fântâneru (n. 1907)
21.III.1986 - a murit Horia Panătescu (n. 1921)

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Știință vă invităm să ascultați:

Miercuri, 25 martie, pe Canalul România Cultural (C.R.C.), la ora 12,30 - *Odă limbii române*. Cum vorbim, cum scrie. Istoria limbajului filosofic românesc. Colaborează: Mioara Avram și Marin Diaconu. Redactor: Emil Buruiană.

Joi, 26 martie, pe C.R.C., la ora 15,00 - *Planeta Radio: Antropologie*. Clipul publicitar - sau imaginea în slujba manipulării. Invitați: Ioana Popescu și Matei Vișniec. Redactor: Daniela Rei.

Vineri, 27 martie, pe Canalul România Actualități, la ora 20,30 - *Convorbiri creștine: Bunăvestire* și cuvânt duhovnicesc despre post - rostiri ale Părintelui Galeriu. Redactor: Radu Comănescu.

Duminică, 29 martie, pe C.R.C., la ora 0,50 - *Poezie românească*. Nichita Stănescu (65 de ani de la naștere). Redactor: Ioana Diaconescu.

Recenzie

Confesiunea unui Narcis frustrat

Sedus de dorința de a accede la transcendent, Grid Modorcea, autor prolific de romane și piese de teatru, după o scurtă *Derută în paradis* (1978), care nu-l sperie deloc, se află acum în *Căutarea absolutului* (poeme, 1997, Editura Eminescu, București).

Volumul cuprinde câteva cicluri: "Agonicele prime", "Nevoia de cercuri", "Agonice", "Interval", "Patimile celor nouă zile", "Triagonul", "Inainad sau Pământul agonie", "Icoane în casa mea", "Livada", "Stări de poezie", "Peisaje pentru visele lui Eros", "Ipocritos sau Poema dublului", "Dumnezeu și eu", precedate de un cuvânt înainte intitulat chiar "În căutarea absolutului". O confesiune de Narcis frustrat ne deschide calea spre poezia scrisă de autor de-a lungul anilor și care din diverse motive n-a putut să fie tipărită decit acum.

Grid Modorcea - care a avut totuși șansa de a publica destul - ne propune un "lamento" ce nu ne înduioșează suficient pentru a-i înțelege gestul, chiar dacă ni se spune: "poezia și teatrul (...) au avut o soartă vitregă, ca să nu spun un destin tragic" și mai departe "Atât de opaci să fie, îmi ziceam, cei care mă cîtesc? Ce-mi lipsește? Să stea oare și acest tărâm divin, suprasensibil, care ar trebui să fie populat numai de oameni aleși, zeiești, tot pe bază de pile, de relații? Să nu se publice oare nimic decât numai din interes, să nu dau eu măcar peste un redactor dezinteresat?"

Trecând însă peste faptul cum ne-a fost arătat drumul spre căutarea absolutului, poezia înfățișată în acest volum are aparențele unor aforisme, de cele mai multe ori banale, dar nu banalitatea ideilor nemulțumește, ci faptul că performanța poetică e aproape nulă:

"Niciodată nu ești singur,/ niciodată nu sunt singur./ Mereu te însoțește cineva,/ mereu mă simt însoțit./ De aceea tu/ eu nu poți/ pot muri./ Întotdeauna moare celălalt,/ întotdeauna rămâne celălalt -/ același fiind" ("Ipocritos sau poema dublului") sau din ciclul cel mai nou (1997), "Dumnezeu și eu": "La început a fost Dumnezeu./ Tot prezentul este Dumnezeu./ La sfârșit va fi tot

Dumnezeu"; "Da, trăim prea mult! Cum am putea atunci oare să fim noi puri ca un fluture, mai sensibili ca miozotii?!...Și avem atâta, timp la îndemână să-l găsim pe Dumnezeu!" Fără comentarii!

Prima vârstă a liricii lui Grid Modorcea stă însă sub semnul ermetismului lui Ion Barbu, fără a avea geometria perfectă și tulburătoare a cristalului, așa cum i-ar sta bine unei poezii ermetice necesar construite din ritmuri desăvârșite atunci când te încumeți să mergi pe urmele unui model ca Ion Barbu: ("Inegală în sfericitate, gena, altcum originarelor/ nașteri păstrate unității, eu germenul desprinderii (insesizabilei curburii) frânt în generare; neclară (nu scânteie!), în același spațiu nefind..."). ["Supraexistențială (bioaxioplee)"]

O treaptă spre absolut pare să fie și poezia de dragoste, grupată în "Peisaje pentru visele lui Eros", unde meditația, convorbirile cu iubita nu reușesc să transmită emoția artistică și celui care citește, locul ei fiind ocupat numai de "peisaje" artificiale: "...atâta doar, *prezentă*,/ și iată, tu ești însuși PEISAJUL PUR,/ departe de orice amăgire,/ măreția și revolta viului,/ precum clipa schimbată, precum mișcarea nefixată/(...)"

Citind sau doar răsfoind acest impunător volum al lui Grid Modorcea ne vine mult mai ușor să înțelegem truismul - poate nu îndajuns de repetat - că nu este suficient să ai suflet de poet pentru a face și poezie veritabilă; iar zbuciumul căutării absolutului este deseori (ca și în acest caz) o chestiune personală.

Georgeta Drăghici

Pe C.R.C., la ora 17,15 - *Revista literară radio*. Din sumar: Antologie lirică Șerban Foartă: Poeme de Daniel Bănuțescu; Cartea străină: "Jurnal" de Witold Gombrowicz sau despre Doamna literatură, autoreferențialitate și asaltul contra Formei. Redactor: Maria Urbanovici.

La ora 23,50 - C.R.C. - *Poezie universală*. Versuri de Heinrich Heine, în traducerea lui Șt. O. Iosif și în lectura actriței Rodica Sanda Țuțuianu. Redactor: Dan Verona.

Luni, 30 martie, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Poezie românească*. Gheorghe Tomozei (1 an de la moarte). Versuri în interpretarea actorului Dragoș Păslaru.

Marti, 31 martie, pe C.R.C., la ora 21,30 - *Înregistrări din fonoteca de aur* - Nichita Stănescu. Lecturi din poemele sale. Redactor: Gabriela Nani Nicolescu.

La ora 23,45, pe Canalul România Actualități - *Scriitori la microfon*. Invitatul emisiunii: Eugen Uricaru (I). Redactor: Liviu Grăsoiu.

FOREIGN AFFAIRS

O DESCRIERE neconvențională a statelor Europei face Sergiu Dan în *Bilete de papagal*, la începutul lui 1928. Pentru a nu da naștere vreunui conflict internațional, autorul respectă în prezentare rigorile alfabetului. *Anglia* este descrisă prima: "Monarhie constituțională. Domnește M.S. regele George, în același timp Împărat al Indiilor și Protector al Palestinei. Rege foarte democrat, răspunde la salut cu amabilitate și nu se duce niciodată în Irlanda, unde clima e aspră fără motiv și irlandezii nervoși fără menajamente". Despre moștenitorul tronului, Prințul Walles, aflăm că posedă "1200 costume și 18000 de cravate", iar despre englezi că "au singe rece" și citează "Biblia, în ediții ilustrate, unde raiul e arătat cu confort modern, ca Palas-urile: ascensor care concertează Beethoven, când urcă, și Wagner, când coboară, closet cu Niagara de Coty veritabil, terase unde vezi peisajii și consumi mazagran etc. etc. etc.". *Austria* este republică și are un Cismigiu al ei, "dar se cheamă Schönbrunn, unde cine urinează plătește amendă și cere scuze oficial", ceea ce nu e valabil și pentru Cismigiul autohton. Bulgaria vecină și prietenă are la data respectivă numirea secretă de "patria lui Nazone", iar regele, Boris, își caută în februarie 1928 "o regină convenabilă". Poporul bulgar "deși sobru, cultivă trandafiri de culori variate" și "are scurte accese de violență". Despre *Belgia* două propoziții și o dramă: "a suferit violul prusac, operație cunoscută ca ireparabilă. Și-a revenit însă și nu se mai cunoaște nimic". *Danemarca*, *Suedia* și *Norvegia* sunt prezentate în corpore drept monarhii constituționale unde este garantată "libertatea pescuitului fără nici o restricție, tot anul". Locuințele nordicilor sunt "din lemn pirogravat, după motive de propagandă artistică sosite din București / imaginea României" nu e o noutate, n.m./ Fiind din lemn, casele nu îmbătrânesc niciodată ca să ajungă monumente istorice, ci ard trimestrial. Numai casele de asigurare sunt de beton adică permanente sau eterne". Despre scandinavi ni se spune că sunt "mohoriți", de unde amănuntul că iscălesc Björnson, Ibsen, Lagerlöf, spre deosebire de numele latine mai luminoase: Lică, Puiu, Nedelea, Guță. (Pe acesta din urmă, rimindu-l cu *găgăușă*, Ion Pribeagu - pseudonimul lui I.M. Popescu-Băjenaru - îl va transforma în personaj de poem anecdotic). În fine, *Elveția*, la care Sergiu Dan se oprește, cu promisiunea, neonorată, de a continua, este "republică federativă, dar mai ales climaterică. În timpul războiului european, Elveția a trăit retrasă, privind cu melancolie și compătimire eroismul țărilor inflăcărâte. Neavînd nici un fel de ideal național, Elvețienii au continuat să exporte vite și să primească excursioniști. Elveția are sanatorii vestite, parcuri nelimitate prevăzute cu Radio instalat în copaci/radio, cuvînt intrat în limbă de cîțiva ani, se ortografia încă asemenea unui substantiv propriu n.m./ etc.". Autorul nu putea să treacă la capitolul elvețian peste Geneva / unde "e Liga Națiunilor" / unde vin "numeroși domni, cei mai politicoși din lume, cari fac propagandă pentru o idee genială: să se facă

un regulament strict, dar mondial prin care războiul este interzis fără aprobare. Cine vrea să facă război, înaintează o petiție timbrată Ligii Națiunilor și capătă autorizația necesară. Altfel, ești exclus din societate și trebuie să-ți retragi delegații".

Pace sau război

N EÎNCREDEREA lui Sergiu Dan - scriitor român fără complexe de inferioritate sau de superioritate, după cum se vede - în Liga Națiunilor începe să-și vadească temeiul de pe la jumătatea deceniului următor. Deja în 1934 războiul "fără aprobare" este luat cu seriozitate în calcul de politicieni și bate deocamdată timid la ușa pașnicului cetățean. Nu e astfel de mirare că *Viața Românească* dedică numărul din noiembrie-decembrie 1934 întrebării "PACE SAU RĂZBOI?" Răspund numeroși scriitori. Demostene Botez descrie simptomul numit *Psihoza războiului*: "în ultimul timp se vorbește despre război cu ușurință cu care s-ar face pronosticuri asupra timpului: are să ploae?". Într-un articol scurt și tranșant Al. Philippide face distincție între *literatura de război* (cea de calitate, în care războiul e personaj principal) și *literatura războinică* (patriotardă și naționalistă). În încheiere, Philippide cel din '34 spune net: "...literatura sovietică actuală e plină de cel mai autentic naționalism, care deși roș, e cit se poate de șovin. Iluzia că comunismul universal ar duce la suprimarea războiului s-a spulberat și ea ca atîtea altele. Și aceasta e o dovadă că pacifismul nu este atît de natură socială, cît morală. Tot astfel și războiul, care are la bază vechiul instinct de dominație al omului, umflat pînă la plesnire de îngîmfarea națională". În articolul pe care-l dedica în 1928 omului politic, Demostene Botez remarca tactica celor care prin discursurile politicienilor deschid apetitul războinic: "Sunt două metode de a conduce o turmă: să mergi înainte ca măgarul sau în urmă ca păstorul. Omul politic o adoptă adecuat pe cea dintîia pentru timp de pace, și pe cea de-a doua, practic, în timp de război".

Privirea spre exterior a interbelicilor români este și în afara Europei. Pe lîngă întrebări de tipul *Cu Franța sau cu Germania?* și comentarii despre miniștrii și evenimentele din țările respective (D.I. Suchianu, de pildă, îl critică pe Tardieu, dar apără sistemul parlamentar francez), gazetarul privește cînd spre Vest, mai precis spre America, cînd spre Est, despre care există păreri diferite, cele mai multe neîncrăzătoare. Există însă și încredere în metodele sovieticilor. E.E. (același Ernest Ene) semnează în *Viața Românească* (iunie '34) o pagină în care pledează pentru "ferocitatea de care dă dovadă Stalin" ridicată la rang de principiu și considerată exemplară (de altfel e și exemplificată cu un dialog de la Congresul al XVII-lea). La rîndul său, după 1933 personajul Roosevelt e prezent nu numai în cotidienele românești, ci și în revistele literare. Este straniu să descoperi azi, într-un articol intitulat *Roosevelt și revizuirea americanismului* (*Viața Românească*, 1933,

iunie-sept.) semnat de un anume Radu Luca, imaginea unui Roosevelt dictator, dar "susținut de masele populare". Articolul pornește de la cartea președintelui *Looking Forward* și este destul de ambiguu. Vorbește de "dictatura 'democratică' americană", de Statul intervenționist, de Roosevelt reformator pătruns de "pragmatism cinic" și totodată nu departe "și de o moralitate angelică". Concluzia e fără sens, dar cu rimă "Europa privește cu oarecare neîncrădere pe acest dictator pasionat pentru neprevăzut și provizorat". În același număr al revistei, deși vede și partea bună și pe cea rea a lucrurilor, Petru Comarnescu vorbește mai puțin doct, dar mai cu miez despre *Vacanța unui american*. Ea seamănă, în 1933, cu cea a unui român în 1998. Gazetarii mai constată și inflația pactelor și a declarațiilor solemne, puse în legătură directă cu dezordinea relațiilor internaționale. O neliniște tot mai pronunțată tulbură și articolele cele mai seci.

"Cel mai greu dintre toți o duce ministrul de externe..."

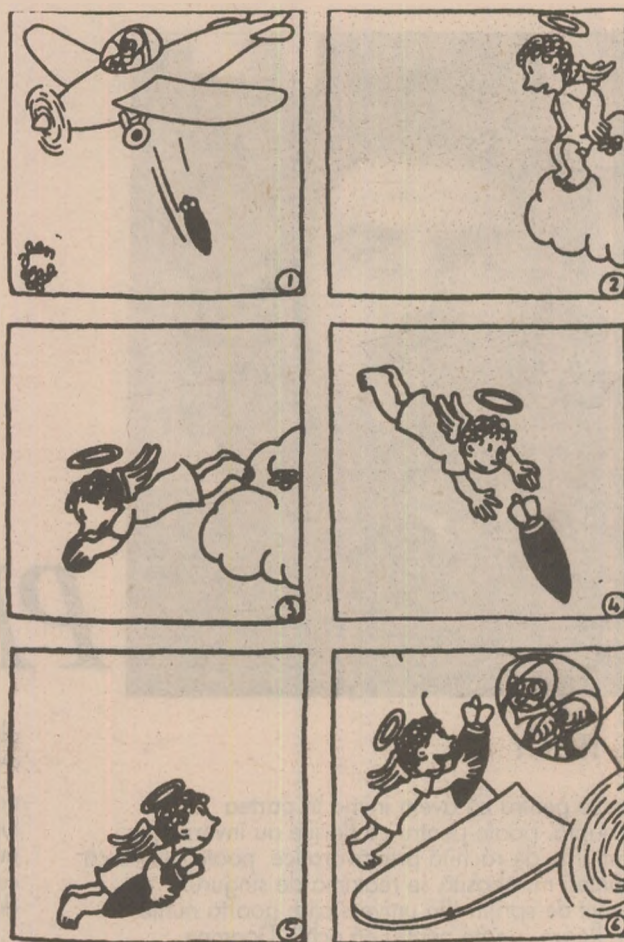
L A 25 decembrie 1927, Camil Petrescu inaugurează la *Universul literar* o nouă rubrică pe care o numește "Galeria sufletului românesc". Primul "suflet" prezentat cititorilor este Nicolae Titulescu, personaj mitic al politicii externe a României interbelice, numit, sub un portret care acoperă în întregime coperta revistei *Delegatul*. Eticheta aleasă se referă la faptul că Titulescu este trimisul României la Liga Națiunilor, unde devine răsfațatul ziariștilor.

Un reporter din Amsterdam care semnează D. Stela (?) publică la *Cronica politică* a *Vieții Românești*, nr. 3/1934, cîteva însemnări despre N. Titulescu. Reporterul selectează din jurnalul lui de călător prin Europa știri cotidiene doar ceea ce "interesează mai mult" publicul cititor român. Prima secvență, petrecută cu cîțiva ani înainte, este dintr-o cafenea pariziană, *Régence*, loc de întîlnire, se pare, pentru ziariștii din statele nordice, și intersecție a veștilor din toată Europa. Aici unul din subiectele fierbinți este Geneva și Liga Națiunilor. I se cere părerea unui ziarist abia întors de acolo: "Îmi amintesc perfect cuvintele lui pe care le-am însemnat în jurnalul meu. *Oamenii cei mai de vază de la Liga Națiunilor sînt și au fost pînă în ziua de azi: Doctorul Benes, Conte Appony, Briand, Stresseman și Titulescu*". Vorbitorul îi caracterizează rapid pe fiecare, iar D. Stela mărturisește a nu fi auzit de ultimul. Stresseman e prezentat ca unul în stare să-și pună viața în joc pentru menținerea păcii și "cel mai cîstit om de stat din vremea noastră". Doctorul Benes e "un profesor eminent, cel mai bun cunoscător al

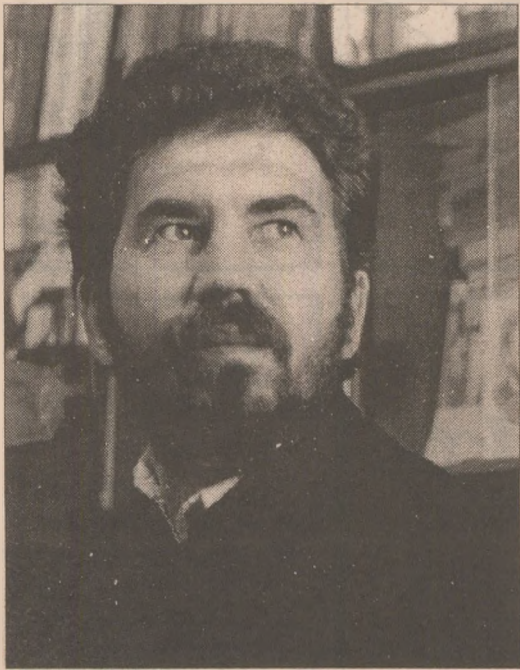
chestiilor dunărene". Conte Appony "un adevărat patriot și un orator de seamă", iar "Briand și Titulescu sînt înainte de toate diplomați și abea în rîndul al doilea oratori". Cei doi sînt comparați: Briand are meșteșugul vorbelor de duh și un timbru mai potrivit "pentru a atenua unele expresii, care altminteri ar cîntări greu", în schimb, "în ce privește nivelul intelectual, cuvîntările atît de gîndite și pline de miez ale ministrului Titulescu rămîn incomparabile".

Secvența a doua: reporterul asistă el însuși la o cuvîntare "de mare anvergură" a ministrului român, chiar la Geneva: "În sala arhiplină domnea o tăcere impresionantă. Toți urmăreau cu încordare discursul lui Titulescu. De la locul meu puteam observa foarte bine pe adversarul său politic, contele Appony, care își dădea asentimentul, înclinînd capul. După ce ministrul Titulescu și-a terminat cuvîntarea (...) lumea năvălea din toate părțile, fiecare vînd să-l feliciteze cel dintîi".

După o tranziție prin Europa Centrală (cu "manifestații de stradă, goană politică, apoi încurcarea situației economice, transferul, închiderea devizelor, războiul vamal, contingentarea etc.) reporterul ajunge în Europa zisă R isăriteană, în România, vizitată pentru prima oară. Aici cere din nou informații de la colegii suedezi ori danezi (mobilitatea gazetarilor străini era probabil mai mare) și află, de la suedez că "ministrul Titulescu era cel mai sigur candidat la premiul Nobel pentru pace" și de la danez că la Ministerul de Externe va găsi întotdeauna "o atmosferă occidentală. Acolo oamenii lucrează în liniște, cu politeță și precizie..." Să nu uit însă un lucru: e cu neputință să afli un lucru important de la Titulescu (...) Ministrul îți va povesti cîteva anecdote sau se va eschiva cu o frază politicoasă". Ziaristul, care între timp îl cunoaște personal pe ministru, conchide aforistic: "Nu-ți poți da seama de munca gigantică a unui ministru de externe, decît după ce cunoști măcar în parte complicatul mecanism politic al României. Marele filozof chinez Kung Tse spune: 'A deveni domnitor e greu, dar a fi cancelar e și mai greu'. Eu unul declar că cel mai greu dintre toți o duce ministrul de externe. Cît despre grațitudine, nu are parte decît de ingratitudine". Se poate aștepta altceva de la viața publică?

florii

poate pentru că avem inima în partea dreaptă. poate pentru că florile au înverzit pe ramurile de răchită primăvăratice. poate pentru că fruntea-mi obosită se reazimă de singurul punct de sprijin din univers care poartă nume de floare. poate pentru că ochii, Doamne

Dumnezeule ochii ne aduc aminte de paradis. poate pentru că mîna și gura. poate pentru că degetele și cuvintele țes. și rîuri de miere curg din sufletul tău. poate pentru că adormi-vom acolo departe în cîntul de lebedă poate pentru că șaptele vine după șase întotdeauna și floarea de colț îmi luminează urcarea pe munte poate pentru că duminica vine mereu după sîmbătă florii, florilia lumina mea vînată.

asurzitor

se schimbă pinioanele gîndului, inima speriată tresare la tipătul strident al locomotivei cu aburi. icoana chipului tău prin ceața peronului. doar rătăcirile mîinii mici printre norii de aburi mai întrevăd. și ochii ce caută înfometate fereastra, ușa. sub aripa pelerinei. sub aripa pelerinei ca în subțioara unui cuib de la streășina casei, te-ai zgribulit. pui de pitulice cu inima crescută în partea dreaptă asurzitor, inima ta peste inima mea.

semnul trecerii

apoi am tras fermoarul peste pielea ei de sofran carnea era albă sîngele violaceu-purpuriu

alintul de miere

în containere supraîncărcate am zărit burdușite șuvițe de păr bucle de păr castaniu și fire albe între ele, semnul distinct al trecerii civilizațiilor

mă doare

mă doare ochiul drept de-ațîta miruire mă doare ochiul stîng de-ațîta frig izvoarele mi se preling în fire sînt mut ca lebăda fără să strig

doar lumina mov

Astă noapte a nins și riul a curs, ce tot privești din tren imaginea casei uitată în iarnă zăpada mieilor înainte de Paști și floarea galbenă vor spăla toate aducerile aminte

pavimentul căii ferate are în pîntec mulțime multă de macadam cărat din munții de piatră. e deasupra casei. te uiți de sus ca la o

altă viață a ta pe care o ai avut în trup

nu am nevoie de consolări doar de lumina mov din bacov nu am nevoie de cuvinte dulci ca smochinele doar de lumina mov din alcov

nici de punerea mîinii pe creștet îmi priesc doar ploile calde de vară și viscolul sălbatic al iernii nu am nevoie de dulcege încurajări pentru a-mi da duhul îmi ajung privirile de pumnal nimic nu-mi lipsește acum, nimic, doar lumina mov din tîrgul bacov, stînsa mea tînguire. dulcea-mi luminează violet-cenușie.

doi pești

efigie romană, orfevrărie de filigran chipul, aureola îi strălucea mai ales dimineața, mai ales cînd razele soarelui îi căldau fața în lumină nefăcută de nîină

ea era dimineața, surîsul, cîntul de prigorii în revărsat de zori hrana ei era fotosul avea doi pești ce înotau mereu în ape albastre, în ape sărate și dulci

într-una din zile gura unuia dintre ei mi-a mușcat borazul, mi-a mușcat degetul de atunci rana sîngerează mereu de atunci rana brăzdează în firisoare subțiri cămășile pe care le îmbrac seara sau dimineața, ziua sau noaptea

cămășile toate poartă urmele luminii prelinse pe piept și pe mîini.

zilele geroase

îmi plăceau mai ales zilele geroase. cînd ciripitul vrăbiilor alunga iarna și pletele custanii desenau chipul prin aerul rece, imagine a fetei morgana în deșertul lumii acesteia.

cît cîntec ascuns-ai în tine florenă, lorenă, grădină, pe ghitarele reci, stînd în picioare mai tot timpul. încălțată în bocancii cazoni și mantaua grea de soldat.

tot la tine gîndul se ridică așa precum șoimul se înalță inima mea de seară și dimineață luminează florină, florină, florină, sulfină, sulfină, sulfină

mai departe, am trecut mai departe atît de aproape că respirația ta mirosea a mosc fulgerele s-au aprins pe cer preț de-o clipită.

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Transcrierile lui J.O.

*Se interpretează cu mărar
Prăjit în sos de mărgăritar*

Cînd seara-n magazii cu rumeguș
Ni se preling pe suflete vagi uși
Și ne-nțîlmim deodată față-n față
Cu mari paianjeni care cară ață,
Printre genuni de bălîi largi și-adînce
Deasupra cepelor de nea se plînge.

Culcarea lucrurilor un heruv
Sfîșietor o cîntă dintr-un tub,
Aeru-i strîns cu grijă în dulap,
Împăturit de cel mai blînd seraf,
O, prin unghere îngerii fac liberi
Deschideri moi de aripi și închideri,
Pentru-adorare, din uleiuri scoși,
Pe crucea geamurilor zac Hristoși.

Și-i o cristalizare și-o scădere
A vieții în borcane vechi cu miere,
Și-i o surpare de cenuși în plite,
Și-n inimi rod cîntare ruginite...

strigătul univitelin

1. semnele trecerii ți se pun pe față. păsări călătoare. semnele trecerii anotimpuri ce revin din țări depărtate.

sub obraji îți fierbe sîngele nou mugurii noi răsar pe ramul privirii

2. am scrijelit cu cutitul în pămîntul ars și am spus în genunchi aici va fi casa mea pe acest deal fim-va mormîntul precum moise "pînă aici ne-a ajutat Dumnezeu" "iartă-mi spasmele, iartă-mi frivolitatea"

coșul pieptului mi se sparge rînd pe rînd coastele mi se rup și ochii îmi sar din găvane argint viu rostogolindu-se pe podea în bile mărunte, cînd împing masa în strîmtul patruleter dintre zidul rece și colțul de triunghi isoscel, mă-mpunge în inimă,

3. ca un arc, o săgeată, cîmpul lui marte. hotelul mara străluce-n crepuscul de lume cu turla înfiptă-n țării cu ochiul spre asfintit de unde lumina va răsări

4. suprafiresc strălucesc în lumina de seară geamurile fumurii ale băncilor, așezate ca un magnet sub formă de U în magic careu spre a capta energiile orașului bolnav.

5. de parcă ar fi trăit două vieți așa mergea spre moarte Valer, atît de senin, jucînd ultima carte, pînă la capăt, pe o ulciacă de vin

6. cu palmele, cu brațele ude te-am smuls dintre vîntre, din plumbul topit, după chinuri barbare.

7. ca pe o nesfîrșită carte a tăcerii iarna răsufla din răsputeri pe umedul bot al vacilor blînde al carelor serii, ca un nesfîrșit colind stăteau afîrnate-n copacii golași, salbe de chiciură.

CRONICA
EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

Eseurile d-lui Alexandru George

MARE, important istoric literar, dl. Alexandru George e un foarte bun cunoscător și un fin analist al istoriei fenomenului românesc în toată amplitudinea sa, de pe la origini pînă astăzi. Ca formație și mod de gândire, d-sa este un liberalist ca să nu spun de-a dreptul un liberal, asemenea lui E. Lovinescu despre care a scris, încă în 1975, o carte temeinică. (*În jurul lui E. Lovinescu*). Eseurile sale, mai totdeauna scinteietoare și de o franchețe polemică impresionantă, întîlnite frecvent în publicațiile cultural-literare, dau măsura forței analitice asupra fenomenului românesc din perspectivă liberală. E, spun din capul locului, singura modalitate eficientă și ostilă opțiunilor retrograde de a înțelege ceva din zbaterea României ultimului veac de a ieși la lumina modernizării și a modernității. România s-a găsit, de la 1821 sau, mai bine, de la 1829 (tratatul de la Adrianopole care, desființînd monopolul turcesc asupra comerțului românesc ne-a integrat în circuitul comercial european) în situația unei țări grevată de o structură predominant agrară. Dl. Alexandru George stabilește istoria acestui proces mult departe înainte, constatînd că, la retragerea aureliană, romanii au lăsat Dacia fără polisuri, în compactă și uniformă ruralitate. Și așa au rămas țările române pînă în secolele XIII-XIV cînd se ridică orașe în legătură cu marile drumuri europene, cînd se constată, pentru vreo două secole, o configurație occidentală. Faptul că țările române s-au aflat la o răscruce nu trebuie considerat - cum au postulat și mai postulează unii istoriografi din trecut și de azi -, sub raport strategic-militar, totdeauna o nenorocire. Se cunosc cazuri de națiuni puternice care au folosit în avantajul lor această realitate geografică. De această situație s-au folosit destul de bine și țările române, prin domnitori care au dovedit geniu al supleței în relațiile externe. Apoi geografia e adesea fluctuantă, istoria forțînd-o să se adapteze. Optica izolaționistă, pe care au afirmat-o încăpăținat curentele de idei tradiționaliste, e retrogradă și păgubitoare. "Naționalistii români, precizează autorul nostru, au preconizat retragerea în ruralitate, insularizarea, blocarea launtrică și exterioară pentru a valorifica niște presupuse virtuți profunde; au blamat caracterul deschis al societății liberale, dorința de colaborare, care e și una tacită de confruntare. Nu se recunoștea în țara noastră o zonă de contacte, de interferențe, de sinteze, deși analiza trecutului asta dovedește la tot pasul. Se exagera situația de «răspintie» a țării noastre pentru a se sublinia numai neajunsurile". Și asta în timp ce situația noastră, chiar geografică, ne determina și ne determină să trezim interesul lumii europene, aducînd-o la noi și spre noi. Au fost spirite luminate care au înțeles aceste imperative și le-au favorizat împlinirea. La mijlocul secolului al XIX-lea, ca o consecință a idealurilor Revoluției Franceze, faste pentru noi (aici dl. Alexandru George polemizează implicit cu opiniile potrivnice Revoluției Franceze ale unui alt liberal proeminent, dl. Dan Amedeo Lăză-

rescu), o pleiadă de tineri au condus Revoluția de la 1848, ea semnificînd necesitatea înnoirii structurilor și sincronizarea cu Europa. Deși înfrîntă, spiritul revoluției s-a menținut, găsindu-și împlinirea în perioada unionistă, care ne-a creat statalitatea modernă în vremea lui Cuza-Vodă și, apoi, masiv și fericit sub lunga domnie (48 de ani) a regelui Carol I. Atunci și mai tirziu, factorul de inițiativă și de înfăptuire a fost liberalismul, prin adaptarea la real a fostului radical pașoptist, carbonar și republican, I.C. Brătianu. Fără I.C. Brătianu și gruparea sa, care a format, în 1875, Partidul Liberal e de neînțeles crearea României moderne, ale cărei fundamente s-au pus în lunga guvernare liberală (1876-1888), cea mai îndelungată din istoria țării. Dl. Alexandru George crede că teoria formelor fără fond, propusă de Maiorescu în 1867, e falsă, știut fiind că simularea (crearea instituțiilor) creează fondul. Nu cred că această teorie care a cunoscut o carieră strălucită timp de peste un secol și mai bine, e în întregime falsă. Ea ținea seama de dezechilibrul evident dintre formele instituționale create de liberali și fondul lor plătînd. Dar e adevărat că altă cale spre modernizare nu exista și așteptarea ca să se pregătească înainte fondul ar fi amînat la nesfîrșit modernizarea necesară a țării. Dar e tot atît de adevărat că teoria formelor fără fond a fost un complement, adesea necesar, în calea prea pripitelor măsuri legislative adoptate de liberali, contribuind, în felul acesta frenator, la procesul înnoirii țării. Mai ales că junimiștii (mai abitir decît celelalte aripi ale conservatorilor) au fost niște liberali abia deghizați, colaborînd, prin compromis înțelept, cu guvernării liberali iar în timpul guvernelor conservatoare n-au anulat legiurile liberale ci au adoptat unele (ca legea minelor a lui P.P. Carp), tot favorabile procesului de industrializare a țării.

PROGRESUL însemna, pentru țară, depășirea ruralității și industrializarea preconizată și înfăptuită de liberali. Din acest punct de vedere, literatura română s-a constituit, cu excepția celei pașoptiste, a grupării macedonskiene, a simbolistilor din jurul lui Ovid Densusianu și, apoi, în interbelic, cenaclul "Sburătorul" (mai ales mentorul ei) într-o frînă spirituală de mare rezistență. Citînd opinia lui Ștefan Zeletin (din *Burghesia română*, 1925) că literatura română, de la junimism încoace, avea fruntea înfiptă în Evul Mediu, dl. Alexandru George întreprinde, în citeva eseuri, un adevărat rechizitoriu literarilor români mereu extaziind lumea rurală, propunînd-o ca model pentru spiritualitatea națională. Ideile lui Eminescu din publicistica sa, are dreptate dl. Alexandru George, depășeau, prin radicalitate, sfera gîndirii conservatoare, cu pașismul său voievodal și, în fond, retrograd antieuropeist. În perioada *Timbului*, susține cu temei dl. Alexandru George, aceste idei nu prea au găsit ascultare. Ele au fost descoperite, la începutul veacului, de sămănătoriști (Ion Scurtu, A.C. Cuza). "De

atunci, scrisul eminescian va rămîne ca un fel de *Biblie* a naționalismului românesc și un izvor de referințe prestigioase pentru tot ceea ce era satul românesc în ființă, nu cel visat de utopiști". Apoi sămănătorismul, poporanismul și țărănismul postbelic au întreținut iluzia ruralității paradisiace, blamînd orașul și indeletnicirile industriale, întreținînd cultul trecutului eroic, firește țărănesc. Dl. Alexandru George îi citează pe Slavici, Creangă și Coșbuc, pe Al. Davila, cu al său *Vlaicu Vodă* (1901), Sadoveanu ("reacționarismul lui Sadoveanu, ...cel mai retrograd ca mentalitate" scriitor român), Vlahuță, Gârleanu, Brătescu-Voinești (exaltanți ai micii boierimi provinciale), pe Goga și Taslăuanu (cu al lor *Luceafărul*), pe Șt.O. Iosif și Chendi, pe Agârbiceanu, cu *Arhanghelii* săi, pe Cezar Petrescu, care, în două romane, *Comoara regelui Dromichet* și *Aurul negru*, blamează industrialismul, pe scriitorii care au înfățișat Capitala ca moloh al prăbușirilor. Iar în cele patru discursuri de recepție la Academie (Delavrancea înainte de război, Sadoveanu, Blaga și Rebreanu) care elogiau, extatic, satul românesc, dl. Alexandru George vede o probă concentrată de spirit retrograd. Desigur, fenomenul poate fi constatat și în alte literaturi, chiar occidentale. Dar acolo erau expresia unui romantism benign, pe cînd la noi, toate orientările filoromantice în planul ideilor erau retrograde, deci maligne. Toate considerațiile liberaliste ale d-lui Alexandru George, infuzate în structura multor eseuri, sînt judicioase și drepte. Rămîne însă de meditat asupra faptului că, totuși, fenomenul românesc a fost (și a cam rămas) ruralizant încît scriitorii l-au reflectat ca atare în opera lor, căutînd, debusolați, căi practicabile pentru asanarea condiției țărănimii, care constituia, și în interbelic, peste 80% din structura populației. (Chiar azi, după catastrofala industrializare forțată din vremea comunismului, populația rurală mai reprezintă 48% din total). Încît - ca exeget ce am scris o carte despre *Poporanism*, evidențiînd himera teoriei unei economii exclusiv rurale, una despre viața lui C. Stere și una despre țărănism, blamînd fantezia unui intermundium rural, necapitalist și anticapitalist întrupat într-un imposibil stat țărănesc, cred, totuși, că e exagerat să se vorbească despre "reacționarismul *Vieții Românești*". În fapt, și din 1906 pînă în 1916 și în interbelic, *Viața Românească* a fost o revistă democratică. De asemenea nu cred că guvernul Tătărescu a scos țara din criză, cum afirmă dl. Alexandru George, ci a fost beneficiarul absorbirii crizei economice pe plan mondial, putînd astfel gira eflorescența economiei naționale. Pertinente sînt observațiile d-lui Alexandru George pe marginea curentelor de idei tradiționalist autohtoniste dintre războaie, dezvăluind esența retrogradă a gîndirismului fondat de Nichifor Crainic, a orientării create de Nae Ionescu, care respingeau europeismul, predicînd decuplarea țării de Europa, condamnav pașoptismul ca o abatere de la orizontul specific românesc, blamau parlamentarismul și pluripartidismul, pro-

ÎN ISTORIE,
ÎN POLITICĂ,
ÎN LITERATURĂ

ALEXANDRU GEORGE

ALBATROS

Alexandru George, *În istorie, în politică, în literatură*. Editura Albatros, 1997.

puneau totalitarismul, condamnav industrialismul și înnoirea, în favoarea unui ruralism închistat și făurirea unui stat fundamentalist pe temeiul ortodoxismului exclusivist (nu vorbise în termeni injurioși Nae Ionescu despre deviația uniției transilvănene, afirmînd că, de fapt, corifeii Școlii Ardelene, niște "călugări papistași", nu trebuie considerați români?) și al criteriului sangvin. Discipolii lui Nae Ionescu, disociați totuși de *Gîndirea*, au căzut în capcana teoriilor profesorului lor, pînă a se fi atașat bine de mișcarea legionară, ei neavînd ca adversar principal, de fapt, extrema stîngă ci liberalismul. Mișcarea legionară e asimilată de autorul nostru, într-un eseu scăpărator, bolșevismului alb iar legionarismul, reînfrîpat azi la noi, e considerat ca o expresie a "bolșevicilor noștri", constatînd, după scrierile corifeilor astei organizații paramilitare funeste (la origine o secță religioasă), că preconiza patriarhalismul, arhaismul, privînd cu oroare toate formele economiei moderne, succesul ei explicîndu-se printr-o gravă criză a liberalismului românesc, a sistemului politic existent de aproape un secol. "Cu toate păcatele sistemului, precizează dl. Alexandru George, România liberală, masonică, înfeudată străinătății și condusă ocult de plutocrația iudaică ne-a dus la Unirea cea Mare, la marea reformă agrară, la votul universal, la încoronarea de la Alba Iulia. La ce ne-au dus comuniștii sau erau să ne ducă legionarii se știe". Extrem de interesante sînt aprecierile autorului despre dictatura regală (văzută ca o demisie a clasei politice românești), despre regimul Antonescu, socotit o aventură catastrofală ("purtarea lui Antonescu a fost aberantă, frizînd patologicul", neoprindu-se din război, în 1941, sub motivul refacerii cu adevărat necesare a armatei ce suferise mari pierderi, jucînd totul pe o singură carte, care s-a dovedit pierzătoare). Bune, inspirate sînt eseurile despre perioada comunistă, cu tot tragismul știut, dar pus în lumină cu argumente impresiionante.

ESEURILE din ultimul volum al d-lui Alexandru George dezvăluie, deopotrivă, talentul lui și profunda-i știință de carte. Pentru că sînt, la noi, rare talentele care se pot rosti, cu aceeași competență, despre istoria literară, istoriografia politică, sociologie și politologie. Dl. Alexandru George e o asemenea personalitate, rară între puține. Și, de ce nu aș mărturisi?, mă simt reconfortat știindu-l alături și solidar în idei pe dl. Alexandru George în zbatările mele într-ale istoriei literare și ale sociologiei.

MUNȚII APUSENI VIZITAȚI DE HASDEU ȘI DE CARAGIALE

LA VIZITA din această vară a prietenului și fostului meu coleg de liceu Macavei Nicoară, care trăiește în America (Oregon) am mai avut o surpriză. Mi-a arătat o carte cu două titluri suprapuse: *Mono-grafia comunei Vârfurile și Cronica familiei Nicoară*, scrisă de el și marcată Chicago 1993. A fost o plăcere să parcurg cele peste 250 de pagini, opera de monograf amator a prietenului meu, în care este evocată localitatea de pe valea Crișului Alb, dominată de culmea Bihariei și de șeaua muntelui Găina și totdeauna încrângătura unor arbori genealogici pomiți de la două rădăcini Nicoară, Sofron și Grozav. Neamul familiei Nicoară e prosper și ramurile lui își au azi trei generații și pe solul lumii noi de peste ocean. Dar locurile, din vechea țară a Zarandului, oamenii și toate datele din această carte mi-au adus în memorie anii copilăriei și adolescenței de pe băncile liceului *Avram Iancu* din Brad.

Clădirea falnică, cu patru etaje, a liceului *Avram Iancu* din micul oraș minier de la poalele Munților Apuseni, s-a inaugurat în primii ani de după marea Unire. Acest liceu lua locul și ducea mai departe activitatea începută de gimnaziul cu patru clase, înființat la 1869, după îndelungi tratative de mai bine de doi ani între Consistoriul Mitropoliei de la Sibiu și autoritățile maghiare, care se lăsau greu. Gimnaziul românesc a fost autorizat până la urmă, autoritatea lui Șaguna și creditul pe care-l avea el în cerul curții de la Viena fiind și ele angajate. Localul școlii fusese cumpărat de localnici prin înscrieri benevole și colectă publică, iar plata personalului didactic o făcea Consistoriul bisericesc de la Sibiu. Când am intrat la liceu, am mai apucat încă un mic număr de profesori care predaseră înainte la gimnaziu, între ei Pavel Oprea, Vasile Boneru, Ștefan Albu, Gheorghe Iula și doctorul în matematici Ioan Radu, directorul liceului. Alături de ei, cei mai mulți din profesori veneau din vechiul regat.

O parte din elevii liceului erau odrasle ale funcționarilor din Brad, dar cei mai mulți se recunoșteau în fii ai satelor din împrejurimi, cu mijloace în general foarte limitate. Puțini din ei își puteau permite să plătească costul internatului, majoritatea fiind cazați la gazde în oraș. În afara materiilor din orarul claselor, elevilor li se programau con-

◆ *Cum învățau românii carte în imperiul Austro-Ungar.*
◆ *La Viena Eminescu a cunoscut tineri moți din Zarand iar pe alții la București. Conferința lui Odobescu despre Moți la Ateneul Român. Nenea Iancu escaladând Dealul Mare spre Brad și alte gesturi elocvente.*

ferințe, participarea la întâlniri cu personalități care vizitau școala și orașul, sau spectacole și filme. Există și o societate de lectură (numită "Ion Creangă") cu ședințe din două în două săptămâni, sâmbăta după masă, și o bibliotecă a liceului foarte bine înzestrată.

Meritorie și cu o dăruire de excepție a fost munca profesorului de muzică Gheorghe Pârnu, bănățean de origine, însoțit cu o brădeancă. În afară de activitatea didactică, el a format un cor al liceului și un cor al orașului, a crescut instrumentiști și cântăreți pe care i-a pus în valoare în desele manifestări muzicale care colorau calendarul anului. Eram în clasa doua sau a treia, într-o zi când ne-a adus în sala de muzică, pe compozitorul Ion Vidu care ne-a și vorbit. Dacă interesul pentru muzică și cunoștințele de cultură generală însușite le datorăm zelului fără egal și disciplinei faimoase a profesorului Pârnu, în ceea ce privește artele plastice am avut norocul să ne fie profesori de desen doi creatori, pictorul și gravorul Marcel Olinescu și sculptorul Radu Moga. Un rol deosebit în lărgirea orizonturilor noastre l-au avut și unii profesori de română ca Nicolae Vasilescu și Pompiliu Nișca de care ne simțeam apropiați și legați sufletește. Timp de doi ani l-am avut profesor și pe Horia Sima predându-ne limba română, psihologia și logica, dar statura lui scundă, plantată semet pe călcăie ca să pară mai înalt, nu ne-a fost apropiată.

În anii cursului superior ne interesam de legăturile regiunii noastre și a oamenilor ei cu marile spirite ale comunității naționale. Aflam că Eminescu se împrietenise la Viena cu tineri moți din Zarand și că a sfătuit de multe ori la București cu George Candrea cel care a scris în colaborare cu Teofil Frâncu lucrările *Moții*, *Rotacismul* și altele de acest fel. Luasem cunoștință și de conferința despre moți pe care cu zeci de ani înainte o ținuse la Ateneul Român Odobescu.

Profesorul nostru Nișca, fost elev al liceului care făcuse facultatea la Cluj, ne-a spus într-o zi că între personalitățile care trecuseră prin Brad se număra și clasicul Bogdan Petriceicu Hasdeu, iar

acest lucru s-ar fi întâmplat pe la finele veacului trecut. Hasdeu venise cu trenul până la Deva, iar de la Deva la Brad pe un teren foarte dificil călătorise cu o trăsură, tocmită anume sau poate cursa locală, nu se știe prea bine. Iar de la Brad, tot cu trăsura a pornit spre Abrud, inima Țării Moților, locul unde se născuse doamna Hasdeu. Deci marele scriitor și renumitul savant filolog, autorul lui *Magnum Etymologicum Romaniae*, împreună cu soția, au făcut atunci o vizită rudelor din regiune. Noi luam cunoștință de acest lucru și eram mândri că în biografia marelui om istoria literară va consemna și oprirea lui la încrucișarea de drumuri de la Brad. Dar cu totul întâmplător aveam să aflăm, de la propriul meu părinte, că și Caragiale a descins pentru o zi-două ca oaspete al Bradului.

Descoperirea am făcut-o într-o zi a unei vacanțe de Crăciun, eram prin clasa a patra, când luasem de la bibliotecă câteva volume din opera lui Caragiale, ediția de la Cartea Românească ce are pe copertă o poză în medalion a scriitorului cu celebra lui pălărie. Trecând pe lângă masa pe care îmi așezasem cărțile, tata s-a oprit, a pus mâna pe unul din acele volume și l-am auzit mirându-se plăcut că-l vede acolo pe Caragiale. Cunoștința lui cu acest subiect și încântarea pe care o arăta privindu-i chipul mi-au fost apoi lămurite. El și-a adus aminte că pe la 1910, când persecuțiile ungurești își făceau plinul, un văr al său, învățător în sat, i-a spus că la Brad are să vină o trupă de teatru din Regat cu o piesă de Caragiale. Numele scriitorului le era deci cunoscut. Luându-și bilete cu două săptămâni înainte, în seara spectacolului tata și vărul său, se aflau în sala mare de la restaurantul *Hungaria* din Brad, pe a cărei bină urma să apară trupa de actori cu piesa anunțată. Ea s-a și arătat interpretând drama *Năpasta*, dar înainte, la fața de cortină a apărut și le-a dat bună seara spectatorilor însuși autorul piesei, Ion Luca Caragiale, întâmpinat cu o mare de aplauze. Acesta a mai spus câteva cuvinte, adresându-li-se cu "frați ardeleni" și declarând că le cunoaște durerile și năzuințele ca și pe scriitorii ardeleni Coșbuc și Goga care-i sunt buni pri-

eteni... Am fost încântat de ce mi se povestea și după această descoperire răscolind în cenușa timpului am mai aflat câte ceva. Astfel doamna Sfet, patroana librăriei *Minerva* din Brad de unde ne cumpăram cărți și caiete mi-a spus că ea împreună cu soțul, nu numai că participase la acea seară dar ei fuseseră cei care vânduseră prin librărie biletele cu *Năpasta*. În plus mi-a mai dat și știrea că tot pe la începutul veacului tineretului din modesta urbe de pe Crișul Alb puseseră în scenă și jucase *Scrisoarea pierdută*. Ea mai ținea minte că în rolul Cetățeanului turmentat apăruse directorul nostru Ioan Radu, tânăr pe atunci, căruia noi îi spuneam Briggs, după numele matematicianului englez de la 1600 care fundamentase aritmetica logaritmica. Împreună cu colegul meu de bancă Gruia Floruț, băiat inteligent și plin de talente, ne tot muceam să-l imaginăm pe soborul și foarte socotitul doctor în matematici Ioan Radu rostind replicile Cetățeanului și îl imitam pe întrecute reproducându-i ticurile verbale grefate pe aceste replici. Rezultatul era că ne prăpădeam de râs. De pildă, acolo unde Tîpătescu îi spune Cetățeanului turmentat că miroase a rom și acesta răspunde *Ei bravos, vrei să miroși a gaz*, noi imaginam că Radu ar fi zis *Ei bravos, vrei să miroși a petrolin*. Pentru localnici cuvântul gaz nu însemna petrol ci un fluid incolor cum este aerul. Produsul lampant de care e vorba în piesă avea acolo numele popular de *petrolo* sau *petrolin* și doar acestea puteau asigura și efectul comic.

Pe lângă amuzamentul produs de inițierea lui Briggs eu și colegul meu ne mai gândeam serios ce îl puteau face pe Caragiale și trupa de actori ce îl însoțea să inghită praful drumului de la Deva la Brad, cu escaladarea Dealului Mare și a periculoaselor lui serpentine? Să fi fost doar cele două sute de locuri din sala de la restaurantul *Hungaria*, virtual două sute de bilete vândute la spectacol? Era limpede că nu asta putea motiva această aventură. Pentru un om comod cum era Nenea Iancu, așa cum ni-l arată toate mărturiile, drumul la Brad ne apărea ca un sublim gest de solidaritate cu cei supuși de admirația maghiară unui foarte elaborat și sânguinos program de desnaționalizare, cu bararea accesului românilor la școli și toate mizeriile aferente. Și n-a fost un gest izolat. El s-a mai repetat în câteva rânduri cunoscute nouă, atunci când marele scriitor a participat la Blaj, pe Câmpia Libertății la serbările Astrei și la zborul lui Aurel Vlaicu, apoi când l-a vizitat pe Goga la închisoarea de la Seghedin și nu mai puțin când făcea obositoare călătorii cu trenul de la Berlin unde se stabilise, la Arad, colaborând la un ziar românesc care lupta pentru drepturile naționale și cetățenești ale românilor din Transilvania. Eram siguri că vor mai fi existat și alte mărturii de acest fel, dar pe care nu le cunoșteam atunci.

După Unire fostul restaurant *Hungaria* a fost botezat restaurantul *Național*. Pe scena de acolo, de pe care Caragiale le-a vorbit de mult brădenilor, am văzut și noi elevii liceului *Avram Iancu* atâtea spectacole, ba am și apărut pe ea. În clasa șaptea piesa *Alexandru Lăpușneanu* a profesorului nostru de geografie Paul Vasilescu a făcut acolo valvă. Piesa a fost pusă în scenă de autor care juca și rolul principal, o domnișoară din oraș o interpreta pe Domnița Ruxandra, în alte roluri fiind distribuiți noi elevii, subsemnatul în Vornicul Moțoc.

Vlaicu Bârna

O nouă serie de poezie

A APĂRUT o nouă serie de poezie la Editura Fundației Culturale Române. Primele volume sunt special destinate Târgului de carte de la Leipzig și cuprind antologii re-

presentative din creația poetilor Ștefan Aug. Doinaș (*Amor universalis*), Marin Sorescu (*Făcitură la început*), Gheorghe Pituț (*Olimp*), *Sonete* (27 de autori, de la Gheorghe Asachi la Constanța Buzea, în traducerea lui Diether Paul Fuhrmann), precum și un volum al poetului german Matthias Buth (*Linștea de după lovitură de secure*, traducere de George Buțu).

Ștefan Aug. Doinaș

AMOR UNIVERSALIS
Poezii – Gedichte

EDITURA
FUNDATIEI CULTURALE ROMANE

Gheorghe Pituț

OLIMP
Poezii

DER OLYMP
Gedichte

EDITURA
FUNDATIEI CULTURALE ROMANE

Matthias Buth

DIE STILLE NACH
DEN AXTHIEB
Gedichte

LINȘTEA DE DUPĂ
LOVITURA DE SECURE
Poezii

EDITURA
FUNDATIEI CULTURALE ROMANE

Banalitatea eroică

“Spune banalități...”. Probabil. O scuză la îndemână pentru a nu asculta la nimeni și nimic. În felul acesta, banalitatea, ca și bunul simț, devine eroică. Meditând la una ori alta din ele, banalitățile ar deveni mai puține. Oricum - mai puțin eroice.

***
“Este un supraviețuitor prin vocație. Are instinct de conservare.” Probabil. Mai greu îmi vine să observ unde se termină instinctul de conservare și unde începe cel de conservă. Manuel Venator, personajul-povestitor din *Eusmewil*-ul lui Ernst Jünger spune despre un altul, Kessmüller: “Are instinctul conformității și al platitudinilor irezistibile pe care le stilizează într-o manieră pedantă. De asemenea, le poate reinterpretă, în funcție de direcția din care bate vântul.”

***
Titlu senzațional - “A încetat din viață fotografia lui Stalin!”. Simplă eroare de tipar. De fapt, părăsise lumea Evgheni Holdei, fotograf al generalisimului. Oricum, titlul rămâne extraordinar.

***
Nu peste multă vreme ni se spune că arma automată Kalasnikov a împlinit cincizeci de ani. La timpul invenției, Mihail Kalasnikov avea grad de sergent. Pensionar, ocupându-se cu grădinăritul, acum Kalasnikov regretă că “am fost prost înțeles”. Cum adică? “Prea mulți s-au folosit de arma mea, au perfecționat și continuă să omoare cu ea oameni nevinovați.” Mă

uit mai atent la fotografia fostului sergent. Da, da, evident, un neînțeles. Încă unul.

***
Se pare că nici binele, nici răul nu poate fi săvârșit dintr-o dată. Multe din dictaturi se nasc tocmai din neînțelegerea acestei banalități. Multe chiar se tocesc în pseudodemocrații din același motiv. Ca să nu mai repet banalitatea că în vreme ce binele este plictisitor, răul poate fi chiar fascinant.

***
Privind printr-o lupă, un detectiv special din Seattle descoperă “iscălitura” unui criminal care ucide în serie - SERMO GENERALIS. Și îi explică colegului său de investigație că e vorba de osinda ereticilor în Evul Mediu. Omul răsuflă ușurat - îi era frică să nu fie vorba de vreun general țicnit. Inchizitorul singuratec nu pare a reprezenta pentru el mai mult decât o banalitate siciitoare.

***
Vorbește despre un imens vacuum. “Și acest gol teribil trebuie umplut cu ceva”, adaugă gîfîind. “Cu credință, cu distracții, cu înlesniri, cu economie de piață, privatizare, inițiative liberale. Ceva acolo, da ‘golul trebuie umplut’”. Oare de ce ne mă îndoiesc de viitorul strălucit al acestui politician?

***
Din ce în ce mai mulți fanatici invocă avertismentul lui Malraux potri-

vit căruia secolul XXI va fi unul religios, ori nu va fi deloc. Să fi devenit deja fanatismul religios o banalitate?

***
“Este mai ușor de distrus credința decât credincioșii.” De ce? “Printre altele, e mai curat, nu curge sînge...” Oroare notabilă față de abatoare și măcelării: înclinație vizibilă spre bibliotecă, “module conceptuale”.

***
A dispărut un mare ciclist francez. Un gazetar căruia nu-i place să scrie banalități, spune că, dacă Turului Franței i se spune și Marea Buclă, atunci marelui dispărut i se poate spune Marea Bucă. Performanțele celui trecut în lumea dreptilor nu pot nega acest lucru, explică ziaristul. Un altul ne atrage atenția că: “Englezii nu au avut niciodată probleme cu psihicul”. Iată, îmi zic, un stenic îngrijitor al unei viitoare integrale Shakespeare în românește.

***
În timp ce puține lucruri se privatizează în România, prostia se “etatează”. Unele structuri dovedesc chiar un anume exces de zel. De unde atîta neîncredere în valori pe care toți pretind că le promovează?

***
Californienii care pretind a fi altfel decât ceilalți americani pot găsi o hazlie confirmare a pretenției lor în Italia, la Veneția. Pe o hartă aflătoare în Palatul Dogilor, deasupra teritoriu-

lui de astăzi al Statelor Unite apar doar două nume. Primul - *California*. Al doilea, pentru restul teritoriului - *Pământul antropofagilor*.

***
Bad Ischi. Plouă cu găleata, drept pentru care petrecem mai multe ore în vila împăratului. Ni se arată conturul lăsat de capul suveranului pe speteaza fotoliului în care se odihnea după-amiezile. Ni se spune că se scula în fiecare dimineață la patru, că i se aducea cada cu apă fierbinte în birou ca să se îmbăieze, iar la cinci și jumătate era gata să conducă imperiul. Sub sticla biroului - declarația de război. Ce scurt începea Primul Război Mondial. Pereții tapetați cu trofee cinegetice. Fotografii. Un bătrîn mereu în haine de vînătoare, bătînd mîntii. Se pare, însă, că Franz-Joseph nu prea avea habar de mărimea exactă a imperiului peste care domnea. Detaliu banal.

***
Tot la Bad Ischi, mărturii despre soția împăratului, Elisabeta de Wittelsbach, poreclită Sissie. O carte de vizită uluitoare. Pe ea nu scrie decât: *Împărăteasa Austriei și Regina Ungariei*. Scurt și cuprinzător. Nu tu adresa, nu tu cod poștal, nu tu număr de telefon, de fax; nu tu adresă de e-mail. Ce să mai vorbim de beeper (pager) și telefon celular.

***
Mario Merz crede că: “Dacă forma dispăre, rădăcina ei este eternă.” Pe același perete citesc o mărturisire a lui Stuart Davies despre vremea sa: “Arta nu era o chestiune de reguli și tehnici, sau căutarea unui ideal al frumuseții absolute. Era exprimarea ideilor și emoțiilor despre viața timpului.” În altă cameră, dau peste *Suprerealistul* (1947) lui Victor Brauner. Ieșit în curte, îmi trebuie ceva timp să mă dezmeticesc, să aflu dacă am intrat vreo clipă în forma celui timp, dacă pot ieși din ea “netraumatizat”. Pot înțelege ori nu, fie și superficial, eternitatea acelei rădăcini?

***
Lavoisier, chimistul care a descoperit oxigenul, victimă și el a ghilotinei revoluționare, ar fi promis să clipească după ce i se va tăia capul. S-ar fi ținut de cuvînt, făcînd cu ochiul de treisprezece, paisprezece ori. Lavoisier ar fi crezut că, de rămîne puțin oxigen în cap, după tăierea lui acesta poate “trăi” încă aproximativ cinsprezece secunde - ar putea, deci, să audă, să miroasă și să vadă. Ce vor fi văzut, mirosit și auzit, în iunie 1777, capetele ultimilor doi cetățeni francezi ghilotinați?

***
Revăd *Colonelul Chabert* a nu știu cîta oară. Știu deja pe de rost multe din secvențele acestui film. Mă obsedează moaca lui Depardieu vorbind despre lucruri definitive. De fiecare dată cînd am revăzut filmul, pentru o vreme n-am mai putut înregistra nici un sunet în jurul meu după ce Chabert spune: “La mort c’est la silence de la mort”.

BALCANISM

RECENTUL volum tematic al *Secolului 20* (nr. 7-8-9, 1997), consacrat *Balcanismului*, cuprinde texte extrem de interesante și aduce în discuție, printre altele, o problemă asupra căreia merită să ne oprim mai mult, pentru a o analiza din perspectivă semantică și lexicografică. Familia lexicală produsă de numele geografic *Balkan* oferă un foarte instructiv exemplu de “intraductibilitate” culturală: aceiași termeni pot avea definiții complet diferite în interiorul și în afara spațiului dat. Între conceptul politic de *balcanism*, impus în limbajul politic și jurnalistic occidental, și semnificația morală sau estetică pe care termenul a căpătat-o în română ruptura e totală. În general, există o practică lexicografică de menajare a susceptibilităților etnice, care nu ne permite totdeauna să regăsim în dicționar anumite sensuri peiorative. În cazul *Balkanilor*, cel puțin unele semnificații negative sînt totuși înregistrate de dicționare cu autoritate din mai multe limbi europene. E suficient să comparăm cîteva exemple. În franceză (*Le Grand Robert*, 1985) sînt înregistrate, pe lîngă *balkanique*, cuvintele *balkanisation* - cu sensul de “atomizare”, “divizare a unei zone în mici unități naționale” - și *balkaniser* - “a (se) fragmenta”, “a (se) divide”. Interesante sînt mai ales citatele ilustrative, care dovedesc mai bine decât orice extinderea semantică și largă răspîndire a termenilor: în ele se vorbește de *balcanizarea Africii*, sau de *balcanizarea sistemului spitalicesc francez*. În engleză (*The Oxford English Dictionary*, 1989) sînt înregistrate *Balkanic*, *Balkanism*, *Balkanoid*, *Balkanize*, *Balkanization*. În definirea verbului *to Balkanize* apare nu numai ideea de divizare, ci și aceea de ostilitate reciprocă a frînturilor obținute; și aici, unul din exemple vorbește de *balcanizarea Africii*. Ceva în plus aduc dicționarele italienești. Zingarelli 1995 (mai bogat în detalii decât Battaglia 1962, dar confirmînd în esență sensuri deja atestate) cuprinde cuvintele *balcanico*, *balcanizzare*, *balcanizzazione*. Primul are, pe lîngă sensul neutru internațional, și extinderea semantică “haotic, violent”; verbul *balcanizzare* desemnează, ca

și în franceză și engleză, divizarea într-o pluralitate de stătuțe, dar și “aducerea unui stat în condiții de dezordine internă și externă”. Dicționarele românești înregistrează mai mulți termeni - dar care sînt, în mare măsură, alții: alături de *balcanic*, pentru care este indicată doar semnificația pur denotativă, geografică, apar *balcanism* - numai cu înțelesul de “cuvînt sau construcție sintactică specifică unor limbi balcanice”, termenii științifici *balcanist*, *balcanolog*, *balcanistică*, *balcanologie* - precum și sportivul *balcaniadă*. Nu găsim nimic din celelalte sensuri - totuși bine cunoscute și bogat atestate în literatură și în critica literară - ale cuvintelor *balcanic* și *balcanism*. Doar vechiul dicționar academic al lui Sextil Pușcariu (cită și în revista *Secolul 20*, p. 12) cuprindea și o definiție cultural-morală, pentru sensul secundar al adjectivului *balcanic*: “prin extensie (cu referire la starea de cultură mai înapoiată a popoarelor din Balcani) - înapoiat, primitiv, necivilizat.” De fapt, chiar sensurile peiorative din română diferă de cele occidentale. Sensurile occidentale au explicații istorice, sînt dezvoltate prin aluzie la diverse conflicte trecute și prezente din zonă. Cele românești plasează conceptele în sfera levantinismului și a orientalismului: nonșalanță, lenie, amoralitate, afacerism (“descurcătoșenie balcanică”) - “Contrapunct”, 31, 1992, 2). Prin extensie geografică, *balcanic* a primit în sistemul nostru de orientare spațial-culturală trăsăturile prototipice - negative și pozitive - ale Orientului. Semnificația mitului literar al *balcanismului* (discutat de Vianu, de Călinescu, mult dezvoltat în ultimele decenii, și care a îmbogățit familia lexicală cu *balcanicii*, *balcanizantii*, *Balcanus* al lui Gh. Magheru etc.) cuprinde trăsături precum pitorescul, diversitatea, impuritatea, materialitatea limbajului, “nastratinismul”. Între nepăsarea *balcanică* (din interpretarea românească a termenului) și violența și ostilitatea *balcanică* (caracteristicile zonei văzute din exterior) rămîne oricum o diferență semnificativă.

PĂCATELE LIMBI

de Rodica Zafiu

FEMINISMUL - capriciu cosm

Se spune că în Evul Mediu iubirea curteană care a proslăvit corpul femeii a izvorât din Absența divinității, substituind-o ca realitate etern amânată.

Analizele feministe contemporane susțin că legitimarea în timp a privirii masculine, așa-numi-

ta scopofilie fetișistă, a creat premisele structurii în care bărbatul este subiect, iar femeia obiectul contemplației pus sub reflector.

Între echilibru sau patimă viscerală, snobism sau necesitate autentică, temă academică reală sau pretext bursier, emblemă stigmatizantă sau

tatuaj viril, feminismul, acest alt *ism* al zilelor noastre, revendică o poziție stabilă în cadrele ideologice românești. Prin urmare, riscă să tulbure sau să dezamăgească tradiționala noastră temperanță care vorbește mai mult de egalitatea obligațiilor decât de cea a privilegiilor. (Cosana Nicolae)

Eternul feminin?

FEMININ? Să răsfoim numărul 3 al revistei *Elle* - cea mai elegantă publicație pentru femei de la noi. Campioana noastră olimpică și mondială la floretă, Laura Badea, apare în postură de manechin. Ceea ce ne frapază nu este doar prezentarea drept un ideal de frumusețe feminină a corpului athletic, cu o musculatură bine exersată, al campioanei noastre. Mai șocantă pentru postura de manechin adoptată în revistă este agresivitatea poziției sale, cu floreta în mină, pregătindu-se de atac. Scos din contextul reprezentării sale într-o revistă de modă, trupul Laurei Badea poate fi citit ca semnificând calități tradițional masculine: forță, agilitate, autocontrol, capacitate de a-și domina adversarul. Și totuși floretista este prezentată ca o întruhipare a feminității ideale: "Are talent și farmec. E frumoasă, deșteaptă, grațioasă". Aceeași viziune este împărtășită și de o altă revistă, *Unica*, care rivalizează cu *Elle* și *Avantaje*. Pe coperta primului său număr, nu apare așa cum ne-am așteptat un topmodel celebru, ci Laura Badea.

Etern? Iată și o altă reprezentare a femeii ideale circulată de data aceasta în Germania secolului al 16-lea. Virtuțile sunt incifrate iconografic în textul corporalității feminine: un lacăt atârnat de buze indică calitățile supreme ale femeii - modestia și supușenia; o cheie desenată în dreptul urechii semnifică bararea accesului la mesaje lumești; ea are ochi de vultur pentru a nu-i scăpa nici un fir de praf, iar în dreptul inimii este desenat un porumbel ce ne asigură de devotamentul nestrămutat pentru soțul său, oricât de mari i-ar fi defectele și păcatele.

Femeia cu floretă în poziție de asalt și cea cu lacăt la gură și cheie la ureche sunt ele doar două fațete ale acelui "etern feminin", invocat la noi ori de câte ori se pune problema marginalizării politice și economice a femeilor? Oare juxtapunerea celor două imagini - ambele proiectate ca întruhipări ale unei feminități ideale - nu ne dezvăluie mai degrabă istoricitatea acestui concept, natura variabilă din spatele prezentării sale în termeni universali?

Postularea unei esențe a feminității, a identității Femeii, identitate fixată odată și pentru totdeauna, în afara oricărei determinări social/istorice, este contestată de către teoriile feministe postmoderne. Această esență a identității feminine se dovedește a nu fi altceva decât un construct socio-cultural, internalizat și naturalizat atât de către bărbați, cât și de către femei. Dacă deplasăm imaginile discutate din contextul în care au fost circulat și le punem în alt context vom putea lesne constata statutul lor de produs al unor practici socio-culturale. Să plasăm în joacă figura Laurei Badea în Germania secolului al 16-lea: această femeie cu renume de excelent spadassin, prezentată în haine bărbătești și în poziție de atac ar fi stîmrit nu admirație, ci indignare. Ea nu ar fi fost considerată numai "nefeminină", ci de-a dreptul "deviantă", lezînd legile "firii".

Esentialismul pe care-l semnifică sintagma "eternul feminin" maschează de

fapt impunerea unui tipar de comportament, în baza căruia pot fi amendate acțiuni și atitudini ce contravin normelor dominante. Scopul analizelor feministe este tocmai de a identifica excluderile ce se operează invocîndu-se criteriul de "feminitate" și de a demonstra că aceste practici, asemenea normei cu care operează, variază în funcție de contextul istoric și politic în care se constituie. Prin urmare excluderile nu sunt date sau imuabile, ele pot fi înlăturate sau cel puțin atenuate. A le contesta nu echivalează cu a lupta împotriva "legii naturii". În aceasta rezidă mesajul criticii feministe. De altfel, nu este o noutate pentru nimeni faptul că ceea ce era cotel drept nefeminin cu un secol sau două în urmă poate fi valorizat drept opusul său în perioada noastră. De exemplu, pe coperta primului număr din *Elle* putem citi următorul îndemn: "Fii sexy în haine bărbătești".

Identitatea feminină a fost și este încă concepută în termenii unei diferențe sexuale. Eforturile feministelor s-au concentrat în redefinirea acestei diferențe în sensul depășirii negativității pe care o implică. În cadrul opoziției binare A și non A, elementul feminin - non A reprezintă altceva decât norma. Aceasta înseamnă că se caracterizează ori printr-o lipsă (de rațiune, forță, capacitate de (auto)control, constanță etc.) ori printr-un exces (de sentimente, pasiuni, instincte etc.). Adoptînd poziții post-structuraliste, noile teorii au arătat că singura cale de a depăși efectiv această negativitate este de a deconstrui însăși logica dihotomică pe care se bazează. Se optează pentru o înțelegere a identității feminine ca un construct hibrid, eterogen. Acesta cuprinde o pluralitate de dimensiuni, calificate drept masculine sau feminine în funcție de normele și de practicile culturale în cadrul cărora se constituie identitatea respectivă. Se renunță, prin urmare, nu numai la esențe universale, dar și la categorii omogene. Diferența masculin-feminin, odată deconstruită, este reprojectată în interiorul subiectivității fiecărui individ. Să fie oare aceasta cheia pentru "farmecul" Laurei Badea?

Procesul de deconstrucție impune abandonarea concepției "umaniste" despre subiectivitate. Identitatea unei femei, ca și a unui bărbat de altfel, nu mai este privită ca un tot unitar, coerent și stabil; ea apare ca plurală, contradictorie, aflată într-un proces continuu de constituire și transformare. Determinante pentru configurația sa sunt normele, discursurile și practicile sociale în cadrul căreia se formează. Acestea sunt la

rîndul lor multiple, divergente, ba deseori chiar opuse. Diversitatea identităților femeilor derivă din pozițiile lor diferite în raport cu alte categorii care se intersectează cu categoria de gen - cum ar fi clasă, rasă, apartenență la o anumită cultură, religie sau arie geografică. Transpare o pluralitate de diferențe care despart, uneori în mod ireconciliabil, femeile între ele.

Putem conchide că discontinuități în construcția feminității fac imposibilă susținerea ideii de "etern feminin" atât în plan diacronic, cit și în cel sincron. Implicit este contestată și postularea unei "surorități" (*sisterhood*) a femeilor de pretutindeni. Această unitate a femeilor bazate pe o esență ontologică comună a fost proiectată în discursurile feministe occidentale ale anilor '70. Ulterior, ea s-a dovedit a fi o altă construcție cu tendință globalizantă și omogenizantă, care opera la rîndul ei o serie de excluderi; femeile de altă rasă sau provenind din alte zone geografice sau culturale (cum am fi noi, de exemplu) se puteau regăsi și identifica cu greu în definițiile de feminitate propuse în aceste discursuri. Aceste femei constituiau o nouă "alteritate", un nou celălalt, aflat de data aceasta nu în opoziție cu bărbații, ci în interiorul presupusei surorități. Prin fixarea unei identități normative cu caracter general se revenea la poziții discriminatorii ce subminau însuși demersul feminist.

Teoriile postmoderne li s-a imputat faptul că prin concepția subiectivității feminine descentrate s-ar exclude posibilitatea ancorării mișcării feministe în niște concepte și categorii universale, categorii ce pot conferi un grad sporit de legitimitate mișcării și asigura o capacitate crescută de mobilizare și solidarizare. Cu

alte cuvinte, ideea "eternului feminin", într-o variantă nuanțată, redefinită dintr-o perspectivă "pozitivă", "feministă", ar fi totuși necesară ca un element de strategie politică. Aceasta este opțiunea pe care o îmbrățișează majoritatea acelor care sprijină cauza femeii în România. Nu se poate renunța la imaginea unei identități coerente, unitare în favoarea unor diferențe derutante, aiuritoare prin multitudinea lor. Și totuși, ori de câte ori sunt inițiate acțiuni de sprijinire a femeilor, se susține necesitatea stabilirii de multiple alianțe, în care să fie incluși în mod necesar și bărbații. Ori, numai o opoziție postmodernă poate oferi bazele teoretice pentru astfel de alianțe. Premisa "omogenității identității feminine, renunțarea la prezentarea globalizantă a oprimării femeilor nu reprezintă doar poziții teoretice. În special în contextul nostru, ele corespund unei necesități politice. Tocmai renunțarea la nostalgia după "eternul feminin", acceptarea pluralității și, implicit, a negocierii între elemente divergente pot asigura succesul unei strategii inovatoare în combaterea marginalizării femeilor.

Mădălina Nicolaescu

conferențiar, Facultatea de Litere și Științe
Străine, Bucu. și

Speculați

OLUCRARE de referință a artei crâștine, tabloul Magdalenei Fabius realizat de rului Georges de La Tour, ne apare astăzi structivă - o prefață la dezbateri care presupune analize teoretice curente. Este vorba de reprezentări și vizualizări feminine pe de factură poststructuralistă.

Tabloul în sine propune o surprinzătoare ponente - femeia, craniul asupra căruia se aplică acestuia din urmă în oglindă - comu ziei și al ambiguității. Mai precis, deși se nodal al cîmpului de forțe vizuale, Magd găsește marginalizată, redusă la tăcere în uă elemente-cheie care o descriu: primul lălat ca spațiu mimetic al reflectării. Prin al propriei sale des-ființări, identitatea paradoxal în planul amuțirii metafizice.

În fond, prezența indirectă, lunară, c vent femeia "în/din oglindă" ne duce cu g tării, căci imaginea astfel creată nu e altc copie a copiei situată la o distanță infini tica se circumscrie prin urmare disputelo ibilității, la care critica feministă se întoar imbogățită prin asimilarea unor practici turalului, socialului și politicului.

Astfel, preluînd argumente poststru contemporane declară război deschis structurează modelele noastre ontologic într-un teritoriu fluid, al metamorfozei, i niță, univocă, etern egală cu sine lasă cunde. Deși nu poate fi revendicată pe această teză implică fără îndoială o ree arhale, hegemonice care (in)validează culturale. Bunăoară, mitul "eternului fer spectru de conotații pe care acesta îl inv tea, gîndirea intuitivă) este, așa cum se unei ideologii în care alternativa sub rechea corespondență masculin-feminin acest tip de opoziții nu se poate consti baj, în jurul cărora domnește "Nimicul" bil. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu u neautentic, artificial, "manufacturat" p prezentare.

Tocmai de aceea, refuzînd falsa co mitat la coduri prescrise, identitatea ferr instituită ca o *rețea de roluri*, fie ele în torii, în care pluralul, echivocul repre tenței subiectului. Caracterul fragment

Portretul catolic tradițional al femeii înțelepte

Topolit sau necesitate?

Colaj INTERNET

A TUNCI cind cauți să deslușești problemele încalcite ale feminității în postmodernism, o limboare pe Internet te poate face să-ți pierzi deopotrivă cheful și identitatea. La apătul orelor de *surfing* prin pagini cum r fi *Top 75 Reasons Why Women Should Not Have Freedom of Speech* *Topul celor 75 de motive pentru care femeile nu ar trebui să aibă libertatea cuvintului*) sau *Collected Quotes from Feminist Man-Haters* (*Citate alese din operele feministelor ce ți urăsc pe bărbați*), te întrebi dacă nu cumva mîna cu care mîinci, bei și plimbi *mouse*-ul aparține nui mutant periculos, creatură hibridă, flată la periferia celei mai sordide patologii inter-galactice.

Între retorica masculinității vulgare și ea a feminității isteric-ultragiata, diferențele par minime. Ambele exhibă un onism sexual agresiv și triumfalist: Cîciul mic și sexul mare dau bine împreună; "Dacă nu e în stare să vorbească, nu e capabilă nici să se plîngă că a fost violată"; "În filmele porno oricum u se vorbește" (*Top 75*, alcătuit de jucători din liga profesionistă de fotbal american) versus "Susțin că se produce un iol ori de cîte ori o relație sexuală între ateneri nu a fost inițiată de femeie" Robin Morgan - *Theory and Practice: Pornography and Rape*, în *Going too far*, 1974). Fiecare proclamă inferioritatea genetică și anatomică a celuiualt/ceiualte: "Gura ta e utilă în atîtea alte feri"; "Exceptînd situațiile în care spui: Deore, poți să mi le faci mai mari?>, ne-ai naibii gura!" (*Top 75*) versus

"Bărbații sînt produsul unei gene defecte. Ei pretind că sînt normali, dar nu fac altceva decît să-și atîrne zîmbetele lor benigne pe figură și să producă spermatozoizi pe bandă rulantă. Nu înțeleg cum de ecosfera îi tolerează." (Dr. Germaine Greer, la lansarea cărții sale *The Change - Woman. Aging and Menopause*, declarație de presă dată în 1991); "BĂRBAT: o formă de viață ieșită din uz. O creatură banală ce trebuie supravegheată. MAS-CUL: reprezintă o variantă sau o deviație de la categoria femeii. Primii masculi au fost mutații. Sexul masculin constituie o degenerare și o diformitate a celui feminin" (*Feminist Dictionary*, editori Kramarae & Treichler, 1985).

În fine, ambele retorici mimează onorabilitatea și se teritorializează instituindu-și propriile structuri de legitimare socială și politică: "Dacă e în bucătărie, așa cum ar trebui să fie tot timpul, oricum n-o poate auzi nimeni" (*Top 75*) versus "Afirm că ura față de bărbați este un *act politic viabil și onorabil*, că noi, cele oprimate, avem dreptul la ura de clasă față de clasa care ne oprează" (Robin Morgan - *The Demon Lover*, 1989).

Închizi paginile de *web*, ferindu-te de comentarii. Și-așa, colajul acesta de citate e suspect: prea limpede și în egală măsură sexist, machist, extremist și ultrafeminist, prea brusc despletit cu chica și fustele-pantaloni în vînt. În fond, războiul declarațiilor continuă; cel al colajelor nici nu a început. *Shut down computer sau shut up forever?*

Ion Manolescu

asistent, Facultatea de Litere, București

Pe marginea oglinzii

europene, portrestrul clar-obscu, în cheie deconstrucționistă. Feministă oare problematica noilor discursuri

la ale cărei comar, precum și re-joc subtil al iluaparent ca punct i La Tour se reatare ca cele doie a morții și cer în cercul vicios a se proiectează i și al absentei. ste asociată frec-eșecul reprezent simulacru, deci levăr. Problemae asupra (in)vizu, de fiecare dată interferența cul-

, "feminismele" lor binare care un a le reevalua ntitatea-ca-temei pluralități fecătre feminism, a relațiilor patriamentele noastre ecum și întregul vitate, fragilitatează, produs al "duce prin pec. en lui Derrida, n discurs și limidentul inaccesic, prin definiție e sisteme de re-

nui eu unitar, lierea mai degrabă e sau contradicși condiția exis- i se poate astfel

salva nu printr-o revenire la ordine și disciplină, nici printr-o cadere în haos, ci mai degrabă printr-un joc al măștilor, asumat conștient.

Cum se poate însă raporta această dimensiune proteică la spațiul specular, oglinda, ce se refuză Realului, impunînd prin tehnicile reflectării un teritoriu al iluziei, al fantasmiei și al suplimentarității? Sesizînd ambiguitatea propriilor sale discursuri, precum și dificultatea evadării din granițele Imaginarului, în care - potrivit lui Lacan - recunoașterea este în mod inevitabil falsă, critica feministă pare să-și înceapă demersul din interiorul unei oglinzi convexe, infidele și deci subversive. Pornind de aici, se impune o schimbare de perspectivă, o regupare a elementelor-cheie ce descriu realitățile noastre curente. Astfel, asistăm la o dinamitare a punctului, a "miezului" normativ bazat pe relații adversative de tipul, "ori/ori". În cazul feminismului în speță, dilemele cu care analizele teoretice din trecut se confruntau (asumarea unui rol în spațiul privat sau cel public, în sfera sexualității sau a politicului) își pierd actualitatea și relevanța. Dimpotrivă, zonele extreme spre care fuge privirea descriu un peisaj al confluențelor în care asemenea domenii, aparent ireconciliabile, pot coexista. Iar periferia, marginea care face posibilă această întîlnire a alternativelor, este de fapt - așa cum o sugerează teoriile de factură postcolonialistă - teritoriul emblematic al Celuilalt. Fără de acesta, prin raportare, Axa Nodală, Centrul, nu și-ar putea defini poziția, și în fond, nu ar putea exista.

Altfel spus, alteritatea, căutarea febrilă a Diferenței devin un principiu fundamental al practicilor feministe contemporane. În lumina sa, identitățile sînt dislocate permanent, sînt supuse unui continuu proces de "re-despărțire", deci a unui sir de reveniri către originile eu-lui, precum și despărțiri de matca alterității, a "diferenței în repetiție", pe care o impune contemplarea în oglindă. În acest mod, subiectul autentificat prin limbă, unde Numele Tatălui domină patriarhal prin cod și normă, se auto-subminează, și astfel se modifică și se prefăce perpetuu, sustrăgîndu-se cu subtilitate dialecticii între central și marginal, opresor și victimă. Fără îndoială că acest joc al metamorfozelor riscă să fie citit ca nehotărîre sau inconsecvență. Dar nu este mai puțin adevărat că prin intermediul său ne putem desprinde de închistarea în formule, în soluții de-a gata pe care codurile culturale și sociale le oferă la tot pasul.

Tocmai de aceea, discursurile feministe asupra identității își propun să pășească dincolo de teritoriul înșelător al Oglinzii, altfel spus, dincolo de capcanele Imaginarului, dezvăluind ochiului critic mereu alte Magdalene, întrupate pe tărîmul Simbolicului, unde identitatea se dilată la nesfîrșit.

Ilinca Iurașcu

preparator, Facultatea de Limbi Străine, București

"Aclimatizare" întîrziată

DE CE n-a reușit deocamdată feminismul să se "aclimatizeze" cu adevărat în România? Există o serie întreagă de cauze sociale și culturale care blochează sau încetinesc la acest capitol ceea ce aș numi - în termeni mai generali - *procesul de reconstrucție internă a tendințelor civilizației internaționale actuale*. Pentru că nu e vorba doar despre mimetismul "marginii" care se lasă - sau nu se lasă! - modelată de "centru". Nici un import cultural nu poate fi asimilat de un sistem care nu-și are propriile lui motivații pentru a merge în direcția respectivă. Altfel spus, "aclimatizare" nu înseamnă acceptarea pasivă a unei tendințe străine la propriu și la figurat, a unui curent, a unui model sau a unei mode venite dinafară și aplicate unei mici culturi căreia așa ceva i-ar lipsi cu totul. Lovinescu înțelesese foarte bine că toate "sincronismele" dintotdeauna presupun, pe lîngă influența externă, și dinamica internă pe care cea dintîi o stimulează ca un catalizator, ca o structură deja constituită prin alte părți și - ca atare - aptă să ajute la exprimarea mai impetuoasă, mai sonoră a impulsurilor locale încă timide sau confuze sau neînțelese și ignorate. Nu se produce - așadar - o simplă translație dinspre "centru" spre "margine", ci - cum i-am spus - *reconstrucția internă* a unor tendințe/curente/modele care-și au motivațiile lor intrinseci metabolizîndu-le micilor culturi așa-zicînd "receptoare". Uneori, se întîmplă chiar ca asemenea fenomene de dinamică internă să demareze în absența sau în ignorarea stimulilor externi și să devină abia mai tirziu vizibile paralelismele cu ce se întîmplă în lumea largă. A fost cazul postmodernismului românesc, denumit astfel doar după mijlocul deceniului trecut, după ce parcursese deja cîteva etape importante ale biobibliografiei sale autohtone.

Rămînînd doar la feminism, utilitatea unor progrese și la noi în această direcție n-ar mai trebui demonstrată, într-atît este de evidentă. Nu e însuși sensul în care evoluează România postcomunistă un argument suficient?! Își imaginează cineva că am putea trăi într-o lume liberă, emancipată, pluralistă, postmodernă în care femeile ar rămîne discriminate atît în familie, cît și în plan profesional, exilate la bucătărie, la cratiță, condamnate să-și crească copiii și să îngrijească gospodăria în loc să-și afirme public - și la concurență cinstită - cu bărbații - calitățile, inteligența, concepțiile despre lume și viață?

Atunci, de ce nu "prinde" la noi feminismul date fiind și situația socială *de facto*, și urgențele reformei radicale în care ne-am angajat cu toții atunci cînd am incriminat vechiul regim, optînd pentru democrație? Răspunsul meu este următorul: pentru că nici unul din cele două tipuri mari de militantism în materie, nici activismul social și nici cel intelectual, n-a găsit la noi teren favorabil de manifestare și de expansiune. Există și în România numeroase asociații și fundații care se ocupă de educația femeilor, de drepturile femeilor, de protecția femeilor, după cum au apărut și grupuri care fac cercetare teoretică, cursuri universitare de "gen" (*gender studies*) sau filozofie feministă. Și totuși, "aclimatizarea" întîrzie să se producă deopotrivă la nivelul mentalităților comune și într-un plan mai larg-intelectual. Trista indiferență a oamenilor obișnuiți se întîlnește în consecințe cu suficiența unei bune părți a elitelor noastre intelectuale, grăbite să respingă un fenomen înainte de a-l înțelege.

Să le luăm pe rînd. Indiferența, mai întîi. Cauzele ei psihologice nu sînt greu de aproximat. Să nu uităm că trăim într-o

Desen de Vladimir Misyuk apărut în *Nézaivissimaia Gazeta* (Moscova)

țară abia ieșită dintr-un regim autoritar, centralist, ostil ideilor de egalitate a șanselor și de emancipare a minorităților etnice sau sociale. Pentru marea majoritate a populației, prioritatea numărul unu rămîne depășirea dificultăților de zi cu zi. Comoditățile tehnice ale "civilizației de consum", care - între altele - simplifică enorm ocupațiile casnice, le sînt multora inaccesibile. În atari condiții, săraci și cu mentalități retardate, oamenii n-au nici timp de campanii feministe, nici capacitatea de a le sesiza legitimitatea. Sînt - nu încapă îndoială - și motivații mai profunde și mai complicate, care țin de cultura socială autohtonă, de vechile ei tradiții, de mitologia națională - și așa mai departe. Oricum, pentru amatorii de comparatisme merită semnalat faptul că inaderențe similare se întîlesc peste tot în spațiul postcomunist, în multe privințe cauzele fiind aceleași (vezi instructiva prezentare făcută de Delia Verdeș într-un număr recent din *Dilema* - nr. 263/13-19 februarie 1998: *Aventura ideilor feministe în două regimuri post-totalitare*, în speță Cehia și Rusia).

Ritmul de evoluție a mentalităților colective fiind - se știe - lent, rezultate mai rapide s-ar fi putut obține în planul celălalt, intelectual, unde există mult mai mari resurse de mobilitate. Din păcate, sînt și aici obstacole serioase: naivități, orgolii, idiosincrazii, mascate de obicei în complexe de superioritate. Mai mult decît atît, bîntuie la noi un fel de modă anti-feministă: doamne și domnișoare foarte culte, dintre cele mai subtile ori mai impetuoase, resping ideea cu fermitate, adeseori ironic, dacă nu direct indignate. Mai toată inteligența noastră de ambe sexe, prodemocratică în principii, se împiedică ba de feminism, ba de "corectitudinea politică". Contextele lor universitare americane, cînd "stîngiste", cînd "marxiste", stîrnesc la noi, la mare distanță, de-a dreptul oroare, încît nici nu mai contează amănunte, precum acela că "stîngismul" de peste Ocean nu e totuna cu comunismul real sau că "marxismul" de acolo e altceva decît discursul propagandistic al regimurilor de extremă stînga de care abia am scăpat.

Pe scurt, nu vîd progrese substanțiale care să se fi produs la noi în ultimii ani în orizontul de receptare a orientărilor sociale și culturale feministe. Drept care și argumentele mele (pe care le-am mai dezvoltat cu alte prilejuri) tind să se repete. Cîndva - însă - societatea românească va trebui să treacă și peste aceste praguri de mentalitate. E inevitabil. Să sperăm că va fi mai curînd decît mai tîrziu...

Ion Bogdan Lefter

lector, Facultatea de Litere, București

FEMINISMUL – capriciu

Capcanele teoriei

S ÎNT deja decenii de când feminismul a renunțat la modelul critic “immanent”, cum îl numea Seyla Benhabib, în favoarea celui “defetișizator”. Traseul este oarecum normal pentru o direcție teoretică întemeiată pe ideea contestării și demantelării modelelor sociale și intelectuale. Plecând de la o critică integrală a configurațiilor economico-politice producătoare de injustiție și discriminare, la fel ca și marxismul, agenda feministă prevedea o transformare generală, aproape revoluționară, a societății. Schimbarea fundamentală despre care vorbeam pune sub semnul întrebării chiar principiile de bază ale societății liberal-burgeze, predominantă pînă spre mijlocul secolului. Acest tip de critică, “immanentă”, întemeiată pe ideea obținerii justiției prin revoluție, singura în măsură să lovească în “inimă” sistemului, a fost însă treptat abandonată sub influența structuralismului, a neo-marxismului și, mai târziu, a teoriei post-moderne.

De la critica întemeiată pe împărțirea unor valori comune care nu înțelegea coexistența celor două seturi de principii declarate antagonice (masculin-feminin), s-a trecut astfel la o analiză ce se “îndoia” de consistența valorilor din anii de început, relativizând principiile și dovedindu-le caracterul “inventat”, constituit istoric, cu alte cuvinte golindu-le de “esență” și de legitimitatea de a se auto-constitui în modele irefutabile. Așadar, critica culturală din anii de după cel de-al doilea război mondial a distrus “marile narațiuni”, temele de bază ale legitimării statu-quo-ului politic, social și intelectual, inclusiv patriarhatul, prin deconstruirea caracterului “tare”, metafizic, al distinc-

țiilor care fuseseră luate pînă atunci de bune, fie ele de gen, de etnie sau de clasă. Acestea nu sînt decît niște simple “invenții”, cele mai multe decurgînd din emergența modernității (în sens habermasian) și a practicilor asociate acesteia. Simpla schimbare a semnificațiilor acestor distincții în spațiu și timp este dovada absolută a caracterului “slab”, maleabil, al culturii care le-a produs. Aceste argumente nu numai că au dezmembrat mecanismele intelectuale de legitimare ale establishment-ului, dar au dezarmat și opoziția tradițională la acestea, care împărțeau cumva aceeași consistență valorică, schimbînd doar sensul polarităților (femeia stăpînă pe sfera publică alături de bărbat; muncitorul stăpîn pe produsele muncii sale, iar nu patronul; colonizatul stăpîn în țara lui și colonistul trimis acasă - unde, desigur, critica oarecum simplistă, de tip “immanent”, îi rezerva surpriza suprapunerii celor două identități diabolizate menționate anterior: bărbat și patron).

Prin această “defetișizare” s-a dovedit, așadar, caracterul strict cultural maleabil, al configurațiilor sociale, iar feminismul a găsit aici terenul propice pentru una dintre ideile sale cele mai importante: *distincția sex-gen*. Sexul, se spune (cel puțin în accepția “mainstream”-ului teoriei feministe) este o realitate biologică și ține de logica dispoziției cromozomilor, pe cînd genul este o realitate constituită cultural și aflată într-o continuă transformare. Analizelor feministe “esențialiste” li se opunea astfel un tip de analiză “social-constructivistă”. Aceasta afirmă că orice dispunere a relațiilor de putere din societate, aflate într-o legătură directă cu distincțiile de gen (incluzînd aici toate tipurile de sexualitate și de relații

intemeiate pe acestea) este *schimbătoare și redefinibilă*, urmînd linii de evoluție impredictibile și motivații diverse, de natură reprezentatională și de cunoaștere. Este de notat în acest context influența lui Foucault și a tipului său de cercetare “arheologică” asupra teoriei feministe în general.

Dar cum întotdeauna problematica de gen, ca și cea de clasă sau națională ajung la discutarea *identității* și a nenumăratelor fațete ale acesteia, etnografia post-structuralistă (tip C. Geertz) a venit să localizeze natura genului într-un “aici și acum” absolut. Ea a conferit contextului relativist și interpretativ schițat anterior în tipul “defetișizator” de critică, un model ideal de constituire a identității feminine: orice considerație cu semnificație de gen se realizează în clivajele și atingerile cu spațiile *diferenței imediate*, în traducerea aproximativă a unor coduri care decupează realități epistemice diferite și aflate în transformare. Cu alte cuvinte, pre-existența unei identități de gen *nu* are sens în constituirea pas-cu-pas, continuă, veșnic re-definibilă, a ceea ce noi simțim din punct de vedere al genului. Povestea lanțului de identități contează, iar nu identitatea ca atare. Interpelată izolat, în afara interacțiunilor succesive cu alteritatea, identitatea de gen nu este decît un clișeu lipsit de viață, care are pretenția perenității. Astfel se explică parțialul eșec al modelelor explicative oferite de alte discipline, precum sociologia sau psihanaliza: atît rolul social, cît și trauma originară nu oferă decît modelele rigide în care nu se regăsește majoritatea cazurilor concrete de identificare de gen.

Dar acest model, se obiectează tot mai des, și pe bună dreptate, lasă nerezolvată problema discriminării reale și a opresiu-

nii. Nu doar atît, spune Eve Kosofsky Sedgwick, dar odată acceptat caracterul “maleabil”, cum îl numește ea, al culturii, orice șovinism sau “mandat terapeutic” poate manipula premisele constructiviste pentru a-și justifica existența: din moment ce discriminarea este o “invenție” demontabilă culturală, înseamnă că lipsa ei nu este decît tot o expresie a aceleiași instabilități culturale. Pericolul stă, deci, în faptul că argumentele împotriva patriarhatului, capitalismului sau rasismului și-au pierdut prin aceasta consistența, putînd fi relativizate și deconstruite în același fel ca și acelea care sprijină discriminările și injustițiile. Avertismentul asupra capcanelor teoretice care pîndesc feminismul și pe care, paradoxal, tot feminismul le-a montat justificărilor “esențialiste” ale relațiilor de putere, este tot mai marcat în ultima vreme. O reconsiderare a emoției și a rolului ei, de exemplu, așa cum unii teoreticieni o fac deja (Peter Middleton), ar deschide poate o poartă nu doar către viitorul studiilor feministe, ci către cel al studiilor de gen în general.

Rareș Piloiu

absolvent Masterat Studii Culturale Americane, București

Critica feministă

Dacă phallus-ul este bagheta (sau necesitatea) magică ce deschide porțile limbii, dacă Numele-Tatălui este cuvîntul cheie pentru a intra în palatul discursului rațional, ce nume, ce baghetă (sau necesitate), ce cuvînt cheie pot garanta riturile ei de trecere?

(Sandra Gilbert & Susan Gubar)

ÎN MOMENTUL de față, societatea românească înfruntă un ritual de trecere global. Dorit sau impus, acest ritual se impune a fi înfăptuit pentru a atinge tărîmul “de dincolo”, adică uniunea sau reuniunea cu “originalul”, mereu căutată, dar niciodată pe deplin atinsă în ultimele decenii, care ia diferite forme, cum ar fi Uniunea Europeană, valorile economiei de piață, atingerea standardelor celorlalte țări europene în termeni economici și culturali etc.

Fiecare domeniu de activitate are ritualul său de trecere, încercînd să găsească forma optimă pe care o va aborda la ieșirea din starea de haos identitar. Teoria și critica literară se confruntă și își caută inspirație în pozițiile relativ bine definite ale retoricii vestice trecute deja prin nenumărate inițieri, ajungînd în stadiul în care redefinirea propriilor toposuri este în egală măsură un subtil joc intelectual și o continuă reasezare a identității în diferite forme care să satisfacă cerințele “timpurilor”.

În România, trecerea de la un tip de discurs la altul include și inițierea în noi tipuri discursive, cum ar fi cel *feminist*, termen ce încă nu este acompa-

niat de echivalentele sale vestice: “women’s studies” sau “gender studies”. Acestea din urmă sunt menite să diferențieze între partea activistă și cea academică a mișcării feministe, să legitimeze prezența acestui tip de cercetare în spațiul universitar, să ușureze introducerea abordării feministe ca metodă de analiză legitimă și relevantă.

România nu poate ignora acest proces de largire al spațiului discursiv și, în același timp, deja se confruntă cu problema adaptării conceptelor create în cercetarea vestică la realitățile românești. Motivele sunt de natură practică: diferențe în starea de fapt și necesitatea de a înfrunta tendințele de fragmentare care în momentul de față afectează diversele ramuri ale feminismului vestic, într-un moment în care cel estic încearcă să-și găsească unitatea. De asemenea, aceste rațiuni țin și de dorința de diferențiere, de originalitate care însoțește întregul proces de tranziție.

Metodele de cercetare și conceptele introduse de critica feministă (apărînd inițial pe fondul criticii esențialismului și a patriarhalității în termeni culturali și existențiali) au un rol important în procesul de rescriere și recuperare al trecutului literar, de umplere a locurilor rămase libere în istoria literaturii din motive politice și nu numai. Principalele linii de analiză se concentrează asupra textelor scrise de către femei (indiferent de tipul textului), scrierilor *feministe* (care iau o poziție clară anti-sexistă și anti-patriarhală) și a celor *feminine* (scrieri care au fost

marginalizate de către ordinea lingvistică dominantă), texte ce pot sau nu să aibă un conținut feminist), la care se adaugă analiza tradiției masculine în literatură. Teoria literară feministă a depășit stadiul de acompaniator al mișcării politice. Forma în care se află în prezent s-a cristalizat în timpul celui de-al doilea val al dezvoltării feminismului în jur de 1975) din rîndul teoriilor psihanalitice, post-structuraliste și deconstructiviste.²⁾

Experiența femeilor, simțul lor de identitate, felul în care aceste lucruri sunt transpuse în text au devenit obiectul analizei de tip feminist, ceea ce, raportat la România nu poate decît să contribuie la procesul de reconstruire al trecutului și de modelare a viitorului. Felul în care textele autobiografice și memoriile scrise de femei în perioada interbelică și comunistă au fost acum descoperite și introduse în circuitul literar nu poate decît să confirme această necesitate.

Insistînd asupra caracterului *constructibil* al oricărei reprezentări și al felului în care aceste reprezentări sunt impuse ca “naturale” pentru a servi diverse interese legate de accesul la putere culturală și politică (Foucault a descris felul în care sexul - ca unitate în complexul sistem de semantică socială - este produs și disciplinat, ca parte din natura realității sociale), acest tip de analiză este conștient în mod acut de legătura dintre *text* și *con-*

text, un element important în restructurarea canonului literar. De asemenea, oferă diferite puncte de intrare în tărîmul ficțiunii, modalitate ce nu poate decît să improspăteze demersul critic afectat de ani de restrîngere ideologică, fapt ce a impus o anumită noțiune despre valoarea literară, noțiune ce acum poate fi lărgită.

Prin urmare, nevoia de rescriere a istoriei literare și de dezvoltare a noi domenii de cercetare, conștientizarea existenței unor moduri alternative de a analiza textul literar și împreună cu acesta a conceptelor și valorilor care alcătuiesc spațiul social și cultural, acestea sunt cîteva dintre motivele pentru care critica feministă merită folosită în procesul nostru global de “trecere”.

Oana Popescu-Sandu

Gender Studies, Central European University, Budapesta

¹⁾ Toril Moi, “Feminist Literary Criticism”, în *Modern Literary Theory. A comparative Introduction*, ed. Ann Jefferson și David Robey, B.T. Batsford Ltd., Londra, 1991, p. 220.

²⁾ Jane Gallop, *Around 1981. Academic Feminist Literary Theory*, Routledge, New York, London, 1992, p. 21.

cosmopolit sau necesitate?

Despre stereotipuri, dulcinee, volane și mode

CEI CARE au citit cartea Gabrielei Adameșteanu *Vară-primăvară* își amintesc, poate, de proza care deschide volumul, în care, aparent, două personaje, un bărbat și o femeie, au o “discuție” conjugală. Deși textul se intitulează *Dialog*, cititorul “aude” doar o singură voce: cea a bărbatului. Această voce reproșează, strigă, acuză, se înmoaie, redevine colerică, povestind, pe scurt, relația dintre cei doi protagoniști. Dar ea face mai mult decât atât: suplinește și vocea feminină, dând seama și de partitura ei într-un dialog monologal. Femeia există, undeva, în fundal, dar vocea ei nu se aude. Tot ce putem afla despre ea este doar ceea ce putem extrage din neîntreruptul tir de reproșuri pe care bărbatul i le adresează.

Proza aceasta, extrem de interesantă, poate fi citită și ca o metaforă a prezenței feminine în literatura română. Sau, mai degrabă a absenței, a invizibilității, a lipsei de glas propriu. Femeile au fost și mai sînt încă descrise în cultură în general și în literatură în special de către bărbați. Faptul că sînt puține scrierile reținute de istoria literaturii române, că istoriile literare și selecțiile critice sînt făcute de către bărbați, că literatura acestor puține scrieri nu se studiază nici în învățămîntul preuniversitar, nici măcar în cel universitar de specialitate, cu rare și, de obicei nesemnificative excepții (singura excepție notabilă este Hortensia Papadat-Bengescu, prezentă și în manualele de liceu și în programa universitară, din păcate în-

să cu aceleași opere), face ca femeile să se regăsească cu greu, parțial sau să nu se regăsească deloc în imaginea pe care literatura o oferă despre ele, o imagine deformată, fantomatică sau chiar fantasmagorică. Sintagme ca “eternul feminin”, “misterul femeii” nu pot descrie decât abstracțiuni; ele nu au un referent în realitate, sînt proiecții nebuloase ale unor minți bărbătești (preluate, eventual, de la fel de bărbătesc-formate minți de femei) asupra unui desțrutat și chestionabil ideal feminin.

Este evident că literatura, ca orice artă, nu se supune domeniului normativității generale, și că singura justificare a operelor se măsoară în raport cu realizarea lor estetică. Totuși nu poate fi negată influența pe care au avut-o proiecțiile literare (și lipsa unor contrabalansări din interiorul literaturii) asupra formării unor șabloane de gândire și reprezentare utilizate în viața de toate zilele, care își pun amprenta asupra modului uzual de percepție, ca în cazul imaginii despre femei. O scurtă incursiune în ghidul ideilor primite de-a gata derivat din reprezentări literare (și întărit prin forța tradițiilor patriarhal-normative) ne arată un portret general al femeilor ca fiind: frumoase, grațioase, cochete, dulci, blinde, supuse, delicate, avînd nevoie de ocrotire; ele sînt interesate de fleacuri, de “volane și de mode”, incapabile de gândire sistematică și/sau profundă (cel mult ascultînd delușirile oferite de un bărbat - vezi celebra “lecție” de filozofie a lui Camil Petrescu), nestatornice, viclene; ele nu

discută, ci trîncănesc, bîrfesc, șoptesc, gînguresc; sînt femei malefice, “fatale”, care îl seduc pe bietul muritor, îl zăpăcesc, îl uluiesc cu “misterul” lor sau, dimpotrivă, îl agasează și dezamăgesc prin platitudine, lipsa de rațiune, gelozie, incapacitatea de a înțelege geniul creator. Cu un cuvînt al unui mare misogin al culturii noastre (l-am numit pe Cioran), sînt niște “nuliități simpatice”, al căror scop este, în general, să servească “plăcutelor dorinți” (după expresia unui mare misogin al culturii germane - Nietzsche).

Există și stereotipii masculine, dar ele diferă foarte mult în funcție de epocă, gen literar, dominante culturale. Trăsătura comună stereotipurilor feminine e că se regăsesc dincolo de epoci, timp și mode, cu unele sau altele dintre caracteristici accentuate, dar, în linii mari, fiind cam aceleași. Și că, spre deosebire de stereotipurile masculine, care doar accidental și limitat au făcut-o (de exemplu impunerea stilului boem ca definitoriu pentru artiștii unei anumite perioade), portretul idealizat al abstracțiunii numită Femeie a avut putere normativă în spațiul vieții reale, el con-

tinuînd să fie perpetuat ca model “dezirabil”, în ciuda procustianismului său, care nu pare a deranja prea multă lume.

Deși avertizați asupra pericolelor confuziei continuăm, asemeni personajului lui Cervantes, să căutăm Dulcinee iluzorii, în locul femeii întrupate de lângă noi. Ca și Don Quijote, preferăm să ne deformăm percepțiile, să le îmbibăm de literatură, pentru ca imaginile noastre să se potrivească idealului prestabilit, fără să ne dăm seama că încăpăținarea de a persista în această identificare forțată este tot atît de lipsită de sens și de ridicolă ca și gloria acestuia.

Cristina Cărtărescu
Societatea de Analize Feministe “ANA”

Isteria migratoare

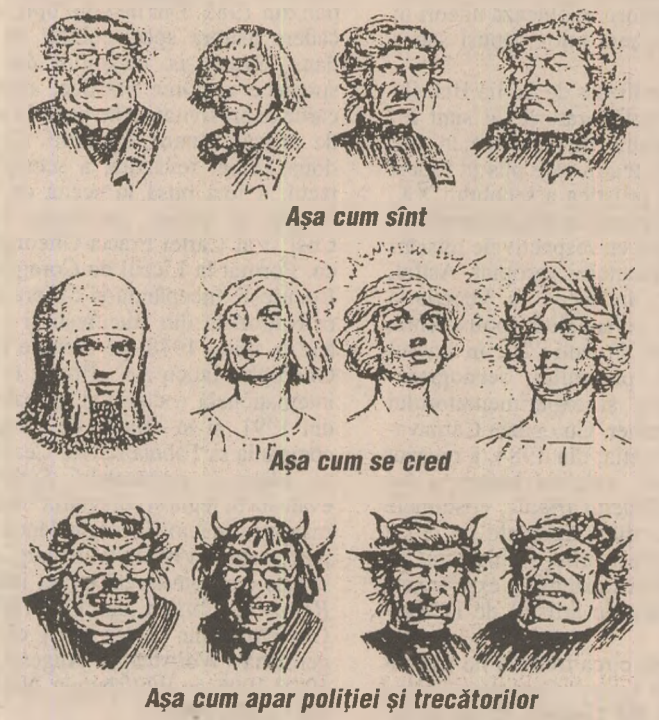
UNUL din clișeele atașate mișcării feministe și feminismului în genere este acela al *isteriei*, imaginea fiind a unui tablou în mișcare compus din sufragete agitate și periculoase care proferează injurii la adresa bărbaților acestei lumi. De aceea, moartea feminismului a fost intens clamată ca o eliberare de presupusa isterie și de alte agresiuni asemenea ei. Feministele n-ar fi decît niște personaje stridente, îndepărtate de natura lor de mame, niște doamne cu barbă, caricaturi nefericite a căror singură îndeletnicire este un nesfîrșit joc de karate verbal. Luînd în discuție isteria ca produs al circumstanțelor sociale opresive, feminismul în sine a devenit contextul său politic, ceea ce a invadat pernicios și capilar percepția comună.

De-a lungul istoriei psiho-sociale, isteria a fost asociată indeobște cu femeile. Numele îi vine, de altfel, de la grecescul *hystera*, adică uter. Vindecătorii clasici considerau că uterul este un organ dezlănțuit care călătorește de-a dreptul poetic prin corp - luna în picioare, marșea în gît, miercurea în piept și așa mai departe, aducînd după sine o miriadă de simptome corespunzătoare. Mai tîrziu, cînd anatomicii au descoperit că acest organ nu era migrator, isteria s-a mutat înspre sistemul nervos. În secolul trecut, epoca sa de aur, bărbații au început să fie luați în cauză ca pacienți, iar în perioada contemporană, odată cu intrarea marcată a femeilor în sfera publică, ele reprezintă majoritatea doctorilor care se ocupă cu tratarea respectivelor cazuri.

Fără a intra în detalii medicale, această maladie a fost mereu privită ca o afecțiune serioasă, deversîndu-se de multe ori aici toate simptomele posibile: mai întîi ca boală fizică în măsură să tulbure trupul, apoi ca maladie a spiritului cu manifestări fizice, după care ca

un comportament ce induce aparența bolii, dar fără ca persoana în cauză să-și conștientizeze motivațiile. Fapt este că isteria se prezintă ca o boală mimetică; ea imită expresii culturale permissive ale disconfortului, manifestări precise în funcție de context, de la *globus hystericus* la răpirile produse de extraterestri. Multe simptome, observa Elaine Showalter (*Hystories*, 1997), au intrat în declin sau au dispărut în secolul nostru și au fost înlocuite de altele. Cantitatea de

MILITANTELE

Rodney Thompson, „Militantele”, *Life*, 1913

energie istericoidă aflată dincolo de distincțiile de gen nu descrește, ci inundă noi canale, luînd inventiv alte denumiri. Psihanalistul francez André Green glumea pe seama lumii academice, afirmînd că “sîntem cu toții niște isterici, cu excepția momentelor cînd ne scriem lucrările”.

Pe de altă parte, metafore și modele ale isteriei au circulat dintotdeauna în literatură și artă, iar Freud însuși o definea ca pe o incoerență narativă. S-ar putea spune că o speculare culturală a acestei afecțiuni poate fi la ora actuală vizionată la Teatrul Național din București. În piesa antică *Bacantele*, femeile din cetea Tebei se revoltă amarnic împotriva felului cum sînt tratate de către bărbați, ucigîndu-și soții și dedîndu-se cultul zeului Dionysos. Auctorial, se regăsesc aici elemente evidente de misoginism patriarhal - rolul femeii în familie și în afara sa apare definit în termeni impuși masculini. Însă, după cum afirmă chiar regizorul, spectacolul evoluează într-o direcție profeminină, acțiunile femeile, deși letale, fiind justificabile în absolut din perspectiva asumării unui alt tip de destin. Se marchează astfel, fie și “teatral”, o depășire a barierelor de mentalitate ce despart pînă în ziua de azi cele două sexe.

Deși privit într-o manieră negativă, aproape desamantizat, feminismul se încăpățînează să rămînă în peisajul nostru mental. Receptarea sa activează surprinzător de bine “ipoteza represivă” de care vorbea Michel Foucault. Mai puțin implicat politic și departe de optimismul frenetic izbucnit odată cu mișcarea occidentală de emancipare a femeilor, ajuns implicit prin mersul lucrurilor și la noi, feminismul își păstrează consecvent una din preocupările fundamentale - interpelarea și amendarea punctelor de vedere culturale dominante. Dată fiind, pînă la urmă, natura fluidă a granițelor sale, poate oferi analize benefice ale cunoașterii și reprezentării, la nivel personal, politic sau chiar filosofic. Dincolo de simplistele dihotomii, este vorba și de acceptarea legitimității reciproce a rolurilor fiecărui sex, adică de normalitate.

Cosana Nicolae
asistent, Facultatea de Limbi Străine, București

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

Fin de partie

INTR-UN FEL, spectacolul lui Alexandru Dabija cu *Lungul drum al zilei către noapte* de Eugene O'Neill la Teatrul Nottara merge contra curentului teatral de la noi. Prin opțiunea pentru acest text și prin felul cum l-a transpus scenic, o cu totul altă dimensiune a regizorului se lasă descoperită și pusă în valoare: explorarea teatrului realist-psihologic. Asta înseamnă abandonarea unor mijloace, căutarea altora, redefinirea, armonizarea și personalizarea lor. Cu același sentiment al normalității unui artist a cărui menire este să scoțoească mereu în propriul eu, provocându-ne să facem același lucru. Provocarea este o formă de cunoaștere și de raportare la tine, la ceilalți, la lume. Totul se schimbă. Acceptarea provocării spirituale, artistice, este o șansă de a ieși din forme fixe, imbecile, depășite. Teatrul de calitate făcut cu împătımire și umilință ne dă puterea să ne credem, fie și pentru o vreme, floarea soarelui în mișcare după soare.

De ce își păstrează interesul *Lungul drum al zilei către noapte* și la acest sfârșit de secol? În primul rând trebuie să spunem că piesa a fost redusă aproape la jumătate. Reducția presupune o foarte clară idee centrală a construcției spectacolului. Recitind textul, mi-am dat seama de travaliul operațiunii, deoarece cuvintele, replicile se cheamă și se leagă într-o înlanțuire logică, greu de întrerupt. Temele, problemele ridicate sînt multe, stufoase, vin unele din altele, se împletesc uneori ca într-un hățis în care te poți agăța și încurca. Alexandru Dabija a epurat textul de liane, de ceea ce este datat și poate deveni obositor, astfel încît axa spectacolului, și a interpretării lui față de piesă, se citește limpede: acuta lipsă de comuni-

Teatrul Nottara București - *Lungul drum al zilei către noapte* de Eugene O'Neill; traducerea Carmen Croitoru. Regia: artistică: Alexandru Dabija. Scenografia: Irina Solomon și Dragoș Buhagiar. Distribuția: Valeria Seciu, Ștefan Sileanu, Stelian Nistor, Alexandru Jitea, Andreea Măcelaru.

care, poate cea mai gravă formă de boală care a contaminat vremurile noastre. Ne lamentăm că nu există dialog la nivelul societății civile. Acesta este un efect. Cauza vine din intimitatea imbolnavită, unde comunicarea se face anevoios, superficial sau deloc. Lumea este hăituită, tentată să se ordoneze după clișee, după false criterii. Viața cotidiană este privită astăzi cu cinism chiar de noi înșine. La toate nivelurile. Din avion, reliefurile sunt nuanțate cromatic, este reprezentat simplu prin linii drepte și curbe. Doar marile și munții își amplifică dimensiunile. Coborînd însă, realitatea își joacă fațetele infinite, surprizele, profunzimile. Ritmul amestecat al acestui timp ne face să trecem în grabă peste problemele fundamentale, să ne prefacem că nu există. Într-o singură zi, de dimineață pînă la miezul nopții, familia Tyronilor încearcă cu disperare să-și nege dezagregarea. Dramele care au subminat-o sînt ținute cu forța sub capacul oalei cu presiune. Lucrurile grave sînt ascunse, nu se rostesc. Fiecare le pitește de celălalt sub ce are la îndemînă. De aceea, în prima parte a spectacolului, traseele personajelor nu se intersectează pe scenă. Autorii nu se privesc, își vorbesc parcă de sub clopote de sticlă, aseptice. Adresarea este abstractă, generalizatoare. Situațiile dramatice, concrete, particulare se ating doar ca dintr-o tristă întimplare pentru a fi, apoi, repede abandonate. Ceva din atmosfera lui Becket sau Ionescu bîntuie începutul. Trei bărbați și o femeie alunecă, prudent, pe poșgița subțire a existenței, ca patru Budha ce-și acoperă cu miinile ochii, urechile, gura, refuzînd orice formă de dialog. Tensiunile se acumulează treptat, capacul începe să sară. Confruntările apar. În doi, în trei, în patru. Fotografia de grup, oficială, începe să se voaleze, să fie mișcată, să strimbe contururile, să contorsioneze chipurile. Imaginea unei familii onorabile, *comme il faut*, dispare. Rătăcirile, frustrările îi iau locul, înveninează dialogul și instalează disperarea. O disperare a neputinței, într-un loc în care a existat iubire, dar care se definește altfel acum, după alți parametri. Aceste

convulsii ale unei crize ce nu mai oferă soluții pentru nimeni și nimic îl implică direct pe spectator, împingîndu-l la analiză și reflecție. Apelul la amintiri este un pretext pentru a puncta în narațiune motivele acumulate ale ratării, succesiunea de situații care a condus la destrămarea individuală și a familiei. O lume în derivă, o casă-navă care se scufundă încet, dar sigur. În final, un sunet ciudat îți atrage atenția: apa se infiltrează în scenă de peste tot. Prin pereți, prin podea. Aproape cinematografic. Trecutul, prezentul și viitorul, imbarcate disciplinat pe navă sînt cuprinse de apă. Calătorii nu mai au nici o șansă. Le-au ratat, în timp, pe toate.

Abordarea registrului realist este interesantă la toate palierele spectacolului, bazat în mod profund pe text, pe relațiile pe care cuvintele le nasc. În această cheie nu au mai lucrat scenograful Irina Solomon și Dragoș Buhagiar. Decorul lor realist-naturalist, studiat pînă în cele mai mici detalii - covorul strîns și ghemuit în stînga scenei, care nu se desface decît cu anumite ocazii, tablourile jucăușe și repetitive, ceasul, veioza, lemnul pereților vopsit în verde - are trei planuri în profunzime, delimitînd tot atîtea spații de desfășurare a acțiunii, lărgind-o, concretizînd locurile de pîndă și supraveghere. Luminile rafinate însoțesc drumul zilei către noapte, umbresc fețele ce-și ascund expresia sau le dezvăluie în plin chinul. Costumele și machiajul însoțesc personajele nu ca simple accesorii, ci ca semne care personalizează. Un astfel de spectacol este extrem de solicitant pentru actori, bazîndu-se pe uriașele lor disponibilități. Regia lui Alexandru Dabija nu sare, de aceea, în ochi. Nu are ceva demonstrativ sau ostentativ. Ea este conținută în interpretarea acto-

Imagine din spectacol - Valeria Seciu, Ștefan Sileanu, Stelian Nistor, Alexandru Jitea

rilor, nuanțată, riguroasă. Un lucru simplu în aparență, și atît de complicat în esență. Tragism și vulnerabilitate, siguranță și ezitare, inocență și neliniște, bucurie și durere pînă la devorare interioară sînt extremele personajului Mary, interpretat de Valeria Seciu. Puternică și slabă, Mary, grație Valeriei Seciu, trece, pînă la epuizare, prin toate stările paradoxale care-o macină aproape palpabil, fizic, pe scenă. Salturile dintr-un rol în altul, de fetiță, de mamă, de soție, de femeie secătuită și narcomană, fac, uneori, să se simtă drogul. Ea se zbate între euforia dată de narcotic și ancorarea forțată în realitate la care este obligată de ceilalți. Un rol dificil, pe care Valeria Seciu nu doar că-l stăpînește, dar și-l asumă. Ștefan Sileanu, în James Tyrone, capul familiei, oferă ponderabilitatea personajului său, cel mai puțin bîntuit de drame, un fel de căpitan de vas care are pretenția că totul este sub control, chiar și atunci cînd apa îi intră în gură. Pe traseul său, există și momente susținute mai mult de vocea sa baritonă. O surpriză plăcută este Stelian Nistor în Jeremy. Atent, fără sarje și epurat de manierism, Stelian Nistor este o apariție care domină partea a doua, într-un rol care nu-i pare la îndemînă, dar pe care-l construiește cu siguranță și farmec. Întimidat de text și poate de vecinătatea unor nume importante, Alexandru Jitea încă nu și-a definitivat drumul, rămînînd, deocamdată, o vizualizare a fizicului Edmund. O prezență cu sare și piper este Andreea Măcelaru în Cathleen, fata în casă.

Conexiuni italo-române

INSTITUTUL ROMÂN DIN VENEȚIA, ctitorie a lui Nicolae Iorga, și-a revenit treptat, pe parcursul ultimilor ani, din letargia în care a vegetat în perioada regimului comunist din România, iar noul lui director, profesorul Ion Bulei, dorește să umple forma existentă cu un conținut întru totul corespunzător denumirii sale, de Institut Român de Cultură și Cercetare Umanistă. Poate că acum, când aceste centre culturale românești din străinătate vor fi patronate, conform unei recente înțelegeri, atât de Ministerul de Externe cât și de Ministerul Culturii, activitatea lor va căpăta un profil dinamic, adecuat rostului pentru care au fost create.

Oricum, însă, chiar și în prezentul abia consumat, al lunii februarie a anului curent, când am fost găzduită acolo, Institutul Român din Veneția era punctul nodal al unor interferențe româno-italiene. Astfel, în această zonă venetă, în care arta vitraliului și a sticlei de Murano este cunoscută și prețuită, publicul italian și străin s-a dovedit deosebit de interesat și de pictura pe sticlă - cu citate medievale privite prin prisma unui ochi modern - din expoziția artistei Maria Constantinescu, deschisă în sălile Institutului.

Tot în cadrul Institutului român din Veneția am avut plăcerea să o cunosc pe doamna Sonia Biacchi, directoarea Centrului Teatral de Cercetare din Veneția și totodată o scenografa originală și inițiatorea unor spectacole în care a

colaborat și cu dansatori și actori români. Centrul de cercetare venețian, pe care l-a creat în 1982, este în același timp un centru de formare în care au loc stagii teoretice și practice, conduse de regizori de prestigiu, cât și un centru de experiment și de creație, în care teatrul se întâlnește cu celelalte arte, iar actorii și dansatorii evoluează uneori în scenă în compania unor păpuși sau a unor roboți.

Creațiile realizate de Sonia Biacchi împreună cu colaboratorii săi sunt rezultatul unei munci de cercetare, în care spectacolul de teatru este pus în raport cu avangarda artistică a secolului XX, iar publicul contemporan este familiarizat, în acest fel, cu respectivele mișcări artistice ale trecutului apropiat. Astfel, a fost repusă în scenă la Veneția o creație a unei personalități polivalente, care a activat, în anii '20, în cadrul Bauhaus-ului, pictorului, scenografului, regizorului și experimentatorului Oskar Schlemmer. Cu ocazia Carnavalului de la Veneția, din 1984, a revăzut lumina scenei, celebra lucrare a lui Schlemmer, *Baletul triadic*, costumele fiind realizate după desenele lui și s-a verificat cu acest prilej și impactul pe care îl are astăzi capacitatea expresivă a formelor create de artistul de la Bauhaus.

Dintre cele circa treizeci de spectacole create în cadrul Centrului Teatral de Cercetare din Veneția, jucate pe diferite scene europene, cu prilejul unor întâlniri și festivaluri internaționale, vom

mai aminti *Inima cubului*, creat pentru actori și păpuși teleghidate, prezentat în 1994 la Charleville-Mézières, în cadrul Festivalului Mondial al Teatrelor de Păpuși sau *Gigantul Origomi*, primul experiment european de fuziune cu dansul, muzica și arta japoneză origami, creat pentru Carnavalul venețian din 1985. Dar ne vom opri, cu precădere asupra spectacolului de teatru dans, *Synthesis*, constituit din douăsprezece costume plastice, spațiale, a căror expresivitate este pusă în valoare de mișcarea unor dansatori. Cea de a doua ediție, revăzută, a acestui spectacol, a fost pusă în scenă de primul balerin al Italiei, partenerul Lilianei Cosi și al Carlei Fracci-Gheorghe Iancu. Format la Liceul de Coregrafie din București, începîndu-și cariera la Opera Națională din București și continuînd-o, după 1978, pe scenele italiene, Gheorghe Iancu s-a afirmat în lumea internațională a dansului ca balerin, iar din 1991, și în calitate de coregraf, cu compania sa *Fabula saltica*. Cea de a doua ediție a spectacolului *Synthesis*, reevaluată în regia și coregrafia "del grande maestro romeno Gheorghe Iancu", a fost prezentată în 1996 la Wolfsburg, cu mare succes cum atestă atât presa italiană (*Il Resto del Carlino*, din 13.03.1996 și *Il Gazzettino* din 12.03.1996) cât și cea germană (*Wolfsburger Allgemeine*, din 19.03.1996 și *Wolfsburger Nachrichten* din 18.03.1996).

Institutul român din Veneția, împreună cu Centrul Teatral de Cercetare ve-

nețian au organizat în acest an și spectacolele de *Pantomimă* și *Tip-Tap*, ale actorilor Teatrului Național din București, Dan Purec și Carmen Ungureanu, prezentate în cadrul *Carnavalului* venețian din 1998. Am avut reală bucurie să pot urmări unul dintre aceste spectacole, prezentat la oratoriul Palagraziusi și să admir farmecul personal, profesionalismul de mare clasă și deosebita sensibilitate a celor doi artiști români. La ineditul acestei reprezentații au contribuit și unii spectatori, îmbrăcați în straniile și elegantele costume de carnaval specifice Veneției, așa cum i-am întâlnit zilnic, în toată perioada *Carnavalului*, pe străzi, în biserici, în muzee, pe "vaporetto" sau în tren.

Dar ceea ce mi s-a părut că era cel mai îmbucurător semn de revitalizare a Institutului român din Veneția, era prezența grupurilor de studenți români, pe care îi întâlneam seara, când ne povesteam tot ce văzusem peste zi și ne împărțeam ce planuri avem pentru ziua următoare. În special pentru acești tineri, actualul director al Institutului are planuri ce trebuie serios susținute din țară: de reînființare a unor cursuri de vară cu profesori români și străini și a unor stagii de cercetare pentru specialiști.

Ar mai fi de semnalat că frumosul "palazzo" în care își are sediul Institutul român din Veneția, ar merita o restaurare, deci o intervenție făcută de oameni de specialitate, care să-i redea cât mai fidel, profilul său inițial, mascat în unele detalii de intervenții neprofesioniste, cum ar fi tavanele cu bărne din unele încăperi, astăzi astupate de ten-cuieli.

Liana Tugearu

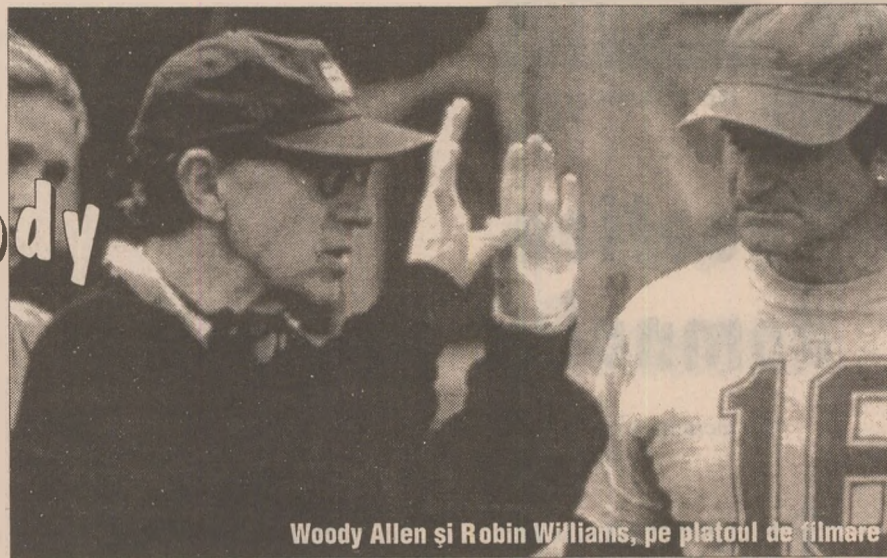

Demontându-l pe Woody

PREMIERA pariziană a ultimului Woody Allen, *Deconstructing Harry* (să-i spunem, cu titlu provizoriu, "Demontându-l pe Harry"?; francezii l-au difuzat sub titlul "Harry dans tous ses états") e un mare succes. De altfel, se știe, Woody Allen e mai iubit în Europa decât în America. Un recent număr al prestigioasei reviste de cinema "Positif" îi e consacrat în bună parte. Paralel cu premiera, a fost lansat – tot cu mare succes de critică – un documentar despre Woody Allen, semnat de Barbara Kopple, un fel de *road-movie*, fascinant – zic cei care l-au văzut –, 140 de minute pe urmele unui mare timid, plecat în primul lui tumeu european cu clarinetul și mica orchestră (23 de zile, 18 orașe, 18 concerte, 18 săli arhipline). "Cînd cîntă, Woody se abandonează total, ca și cînd ar pleca să-și caute sufletul în adîncul lui, ca să și-l exprime prin muzică", spune regizoarea. Concertele propriu-zise reprezintă un sfert din film, restul e un documentar despre Woody Allen, care, surprinzător, a acceptat să fie filmat, uneori chiar și cite 16 ore pe zi, în diverse ipostaze, chiar și într-o vizită acasă, la părinții lui (secvență în care toată familia ignoră cu desăvîrșire aparatul de filmat, și se poartă cu cea mai mare naturalețe; de pildă, mama îi spune fiului ei, Woody – care se amuză auzind-o –, că n-ar fi trebuit să se însoare cu o orientală, mai bine și-ar fi găsit o fată bună, evreică.) În tirau, Woody Allen a fost însoțit și de tînăra și proaspăta lui soție, Soon Yi, și de sora lui, Letty, două femei care, se pare, obișnuiesc să-l critice fără milă (în

documentar, ca și în viață!). Regizoarea explică: "Problema cu celebritățile ca Woody Allen este că toată lumea vrea să le facă plăcere și să le spună, mereu, «da!». Și Woody Allen are nevoie – ca o măsură de igienă morală – de oameni care să-i spună adevărul, să-l țină aproape de realitate. În munca lui, în lumea lui interioară, Allen e ca un turn de oțel; dar, în viața obișnuită, printre muritorii de rînd, e mult mai fragil și mai debusolat. Pînă la a nu fi în stare să se ocupe de propria lenjerie!"

Iată ce mărturisește Woody Allen despre ultimul lui film: "M-a interesat personajul unui scriitor, pe care să-l cunoaștem prin intermediul romanelor lui. Demontînd literatura pe care o scrie, filmul te face să deduci adevăruri despre viața autorului, chiar și dacă această viață nu apare, neapărat, prezentată pe ecran. Am încercat cam același lucru, acum niște ani, cu *Stardust Memories*, în care protagonistul era dezvăluit și prin intermediul filmelor lui. În *Harry*... am mers mai departe, am vrut să intru în viața personajului prin fiecare din romanele lui. (...) Dacă în *Stardust Memories* personajul era confruntat cu problema nemuririi, acum pretențiile scriitorului, Harry, sînt mai mici: el se mulțumește să supraviețuiască în epoca lui, fără să-și facă griji dacă opera o să-i supraviețuiască. Lui Harry, scrisul îi salvează, pur și simplu, viața, pentru un timp. (...) Și eu am avut întotdeauna sentimentul că, pentru mine, creația artistică a fost salvatoare. Dacă n-aș avea asta, nu vîd ce altceva aș putea face. În ceea ce privește întrebările despre sen-

Woody Allen și Robin Williams, pe platoul de filmare

sur vieții, angoasele existențiale, arta nu mi-a adus niciodată vreun răspuns. Dar am cunoscut, în viața mea, datorită artei, mari momente de bucurie"

Întrebat dacă a scris ceva despre experiența dureroasă a divorțului de Mia Farrow, Woody Allen răspunde: "N-am scris niciodată despre relația mea cu Mia. Poate că într-o zi o voi face, dar acea zi n-a venit încă. A fost o relație unică, eram împreună și lucram împreună, Mia a adoptat mulți copii. A fost ceva traumatizant și cu totul excepțional."

Printr-o idee simpatică și un trucaj ingenios, personajul lui Robin Williams, unul dintre cei mai bine plătiți actori hollywoodieni, apare, ca de un film, *flou*, practic nu se vede limpede niciodată. "Lui Robin Williams, ideea i s-a părut foarte nostimă. Ideea mi-a venit de multă vreme, într-un moment în care eu însumi aveam senzația că sînt «defocalizat» în raport cu societatea. Mă simțeam «în ceață» (...) Am făcut apel la o companie californiană de efecte speciale, începînd prin a întreba: «Cum poate fi defocalizat un personaj fără a le defocaliza pe toate celelalte?» (Să le reamintim cînefililor români că Mircea Daneliuc a încercat,

acum cîțiva ani, un "efect" asemănător, în *Această lehamite*).

Allen despre "dimensiunea magică" a filmului: "În fond, în toate filmele mele există o legătură cu magia. Numi plac poveștile prea realiste. Îmi plac operele stilizate, care au un abur de magie. Cînd eram mai tînăr, eram și magician amator. Magia și supranaturalul mă fascinează și azi."

În *Deconstructing Harry* există (cel puțin) trei nivele ale narațiunii: prezent, trecut și timpul ficțiunii. "Am simțit că publicul va înțelege", susține Woody Allen. "Perioada actuală nu e una nemaiomenită pentru producția de film americană. Cred că lucrurile se vor ameliora grație tinerilor cinești independenți; ecloziunea filmelor independente reprezintă un formidabil rezervor de talente. Dar, pentru moment, abundă filmele cu buget mare și în pană de inspirație (...) Eu nu aparțin curentului dominant al cinematografului și publicul meu nu e foarte numeros în Statele Unite. Filmele mele nefiind foarte costisitoare, pot să lucrez în totală libertate. Și, spre norocul meu, am avut întotdeauna un public restrîns, dar fidel."

Traducere și adaptare de
Eugenia Vodă

Un personaj contradictoriu

MENIREA muzicologiei este să contureze un tablou al culturii muzicale care să nu omită nimic din ceea ce este important în peisajul creației. Înainte de 1989, concentrarea exclusivă pe arta muzicală românească a dat unele roade remarcabile, dar în același timp a văduvit-o de o deschidere largă spre alte orizonturi. De aceea, curajul Cristinei Maria Sârbu de a aborda în monografia ample muzica secolului 20 de pe alte meridiane este de apreciat. După volumul dedicat lui Carl Orff, ea și-a luat ca subiect altă personalitate a muzicii germane și europene în general. Hans Werner Henze, una dintre figurile importante ale celei de a doua jumătăți a secolului nostru. Personajul în sine este interesant și contradictoriu; creator de unică prolificitate, deși a compus lucrări în toate genurile nu a lăsat totuși o amprentă asupra esteticii muzicale a secolului; pedagog activ și pasionat, predă la cele mai înalte școli, dar cel puțin pînă acum (în deceniul al 7-lea de viață) nu am auzit să fi creat "școală". Singuratic, căutînd o viață simplă (la un moment dat se retrage într-un sat din sudul Italiei și trăiește asemeni tîranilor) relaționează cu elita intelectuală internațională construindu-și cariera abil și foarte eficient. Trăiește într-un lux seniorial dar militează politic, bineînțeles la stînga (manifestații, articole, dedicații lui Che Guevara, piese pe versuri de Ho-și-Min etc.). Este acoperit de onoruri, premii, titluri dar se implică din toate puterile în organizarea unui festival popular de

o factură originală imaginată de el, în care antrenează întreaga obște a unui orașel (experiența de la Montepulciano, un tîrg mărunt pe harta Italiei din care a făcut un centru internațional; o va repeți în Austria și Germania).

Monografia Cristinei Maria Sârbu se intitulează "Hans Werner Henze și creația sa lirică" dar oferă o perspectivă mult mai largă – o biografie detaliată precum și date despre celelalte zone ale creației sale. Masa de documente parcurse este enormă (bibliografia finală e grăitoare) și la dificultatea selectării s-a adăugat și aceea de a detecta ce se ascunde sub imaginea publică, pe care evident Henze și-a făurit-o deliberat. Într-un capitol biografic substanțial aflăm ce a făcut compozitorul într-o devenire ascendentă an de an, ce a scris, ce s-a cîntat; ni se oferă și scurte fișe analitice despre lucrările amintite; puțin rămîne nespuse și totuși motivațiile, rețeaua de determinări, conexiunile interioare nu ies la lumină sau mai bine spus apar într-o lumină egal distribuită, ce nu permite nuanțe. Este probabil și efectul stilului autoarei, care folosește aproape numai timpul prezent cu mici proiecții spre viitor deși se referă numai la trecut. Impresia este de vivacitate, de o anumită urgență a exprimării, foarte jurnalistică (în sensul bun al cuvîntului), dar care nu îngăduie relieful faptelor, succesiunea lor în timp.

Cum Henze a scris enorm despre sine, explicitîndu-se, povestîndu-și viața, comentîndu-și opera, autoarea s-a bazat într-o bună măsură pe aceste texte; fragmentele sunt bine alese, interesante

și constituie elemente pentru un autoportret. Dar este autoportretul sincer sau, cum mi se pare, cu grijă destinat posterității? Dar contemporanii cum îl vedeau? Aflăm în volum cronici la creațiile sale lirice, bine echilibrate pentru a ilustra controversalele trezite de ceea ce unii au considerat non-conformismul sau dimpotrivă conformismul său. Dar despre omul Henze?

Partea a II-a a volumului (de dimensiuni notabile, peste 200 de pagini format mare) se referă expres la creația lirică, conform titlului. Aceasta ocupă un loc preponderent în preocupările compozitorului, care dacă va lăsa o urmă în istoria secolului, ea va fi legată de scenă. A compus 17 partituri de gen – un record în timpul nostru – care se cîntă în toate teatrele mari încercînd "tot ce se poate încerca în domeniul teatrului liric, de la opera radiofonică la colosul ce poartă titlul *Regele Cerb*, de la political prin excelență din *Ajungem la rîu* la inocența din *Pollicino* de la lumea mai muștelor dresate din a pisicilor englezoaice la tragedia din *Marea trădată*" și, în fine, încheind parcă un cerc deschis la începuturile operei din jurul anului 1600, compune *Venus și Adonis*.

Pentru această parte, Cristina Maria Sârbu a ales strategia mobilității în prezentare, relevînd la fiecare lucrare trăsătura ce i se pare esențială și îi adaptează forma prezentării. Aici contribuția comentatorului nu se măsoară în meticulozitatea unor faze de analiză formală, ori de epuizarea tuturor parametrilor, ci variază în funcție de discernerea principiului ce individualizează

lucrarea. De aceea, în prim-plan trec cînd libretul, cînd partitura, cînd raportul dintre operă și sursa literară, cînd sensurile ei sociale etc. Evitînd expunerea pedantă, într-o formă alertă, curșivă, Cristina Maria Sârbu oferă un tip de studiu flexibil mai puțin uzitat la noi într-un domeniu în care mai domnește conformismul tratării clasice. Pentru ea, Editura Anima a găsit o formulă grafică ingenioasă și atractivă, separînd textul biografic de fișele analitice, comentariul de inserțiile documentare.

Corpul de anexe este bogat și elocvent pentru situarea compozitorului în lumea contemporană: Cronologie, Tabel cronologic al secolului 20, determinînd locul lui Henze, Repertoriul creației, Note, Bibliografie, Grafic al creației sale lirice raportate la contemporani, Grafic geografic al surselor sale literare.

Evident, cantitatea materialului ca și situarea lui într-un prezent dinamic depășește posibilitatea unei analize de amănunt, după cum cred că nici timpul sintezei nu a venit încă. Cartea ce o avem în față este o deschidere de perspectivă asupra unei opere care îmbrățișează o mare parte a secolului 20 și o schiță de portret al uneia dintre cele mai omniprezente personalități. Dacă ne gîndim că în 1996, cînd autoarea și-a încheiat cercetarea, Henze împlinea doar 70 de ani, putem presupune că va mai ocupa încă prima pagină a presei muzicale, suscitînd ca și pînă acum entuziasmul sau respingerea hotărîtă, niciodată indiferența.

Elena Zottoviceanu

MUZICĂ

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

"Poetica domnului Arghezi"

"Cu încruntare mă-ndoiesc
de acest astru"
Uialume

ÎN CUNOȘTINȚĂ, în sfârșit, de conținutul volumului *Cuvinte potrivite*, iau seama că titlul se irizează de un anumit humor. Asemenea titlu nu s-a putut prezenta poetului decît (veritabil act sting și freudian) într-una din acele stări de amurg în mijlocul vieții diurne, pline de "actes manqués de la vie".

Adevărate potriviri de cuvinte: aceasta este poezia Arghezi, așezare mozaicală după o foarte primitivă preocupare de culoare, niciodată ridicată la vibrarea și la incandescența modului interior.

Gloria ei, pregătită în redacțiile folilor israelite, agitată de ingerul fierbinte Cocea, îmbrățișată din două părți de suprarrealiști și tradiționaliști bucură, revendicată de *Viața românească*, e cel mai indicat astru pentru pelerinajul nostru literar: mahalagiu, agricol sau haiducesc.

Domnul Arghezi face poezii cu inocenta aplicațiune spre migală a unui ceasornicar. Cîteodată trece și la barda. O poartă țărănească în vopseli țirgovețe ia ființă. Alteori, travestit în brodeuza, ia acul, foarfecele și lucrează pe olandă "à jour".

Toate acestea sînt foarte bune de-prinderi călugărești. Dar parfumurile duhovniceștilor virtuți le bănuim irevocabil mistuite. Ne găsim în prezența banală a unui poet fără mesagiu, respins de Idee; ca altădată de macerările vieții schimnicești.

La apariția domnului Arghezi gazetarii afirmau un eveniment literar comparabil apariției unice a lui Eminescu.

Și această impostură a putut prinde!...

E o poezie castrată. Atributul clar al ideii i-a fost smuls. Vagi funcții feminine o turbură și atunci se întoarce sau se epuizează în spume de injurii (...) Plasticitatea masei ei verbale merge pînă a se turna în mașini grele teologice, parodii de sfinte mistere. Dar viața tremurătoare a artei, marea linie, marea intensitate, e departe de această impură industrie!...

În treacă fie spus: domnul Arghezi e un neinstruit meșteșugar al versului. Individualitatea, noțională, a cuvintului, nu e topită în aceea, fonetică, a versului. Lexicul special pus în circulație și care face așa de curioase pamphletele și schițele sale, dăunează poeziei. E neglijat, urît (...)

Cuvintele potrivite sînt pregătite, dar ca o sorcovă. Mica înșelăciune poate fi dejucată privind aceste diverse poezii în perspectivă de izomorfie cu poeziile de manual didactic (...)

Un păcat de facilități umbrește poezia domnului Arghezi. Lucrurile sale urmează unghiul de cea mai mare pantă, al lenei de a chibzui; sau se întorc după o logică nevrednică, de paradox (...)

Ambiția domniei-sale de a ne da din strofă sonoră chipul indiferent al lucrurilor, și nu aceste lucruri în absolutul lor, nu-și dă, în cele din urmă, dificultăți altele decît își îngăduiește modista, creatoare de flori de sîrmă.

Totuși, ideile *plein-air* ale d-lui Arghezi au izbutit să facă din d-sa pe alocurea un semănătorist-poporanist reușit. *Viața românească* îl revendică cu

drept cuvînt. Majoritatea *Cuvintelor potrivite*, cînd nu sînt ortodoxe (în felul d-lui Nichifor Crainic), sînt sigur semănătoriste (...)

Ne întrebăm, scrutînd această veritabilă față a domnului Arghezi: cum a fost posibilă confuziunea: Arghezi poet modernist? (...)

Poet modernist pentru uzul micilor reporteri israeliți emoționați de infinita varietatea a înjurăturilor ungro-valahice din *Blesteme*.

Dușman firesc al acestei realități: inteligența.

Îl denunț de a fi nesocotit și defaimat nobila gratuitate a spiritului. Cu o fobie de sindicalist autodidact pentru tot ce e joc superior mintal, a ponegri valorile ideale, preconizînd nu știu ce sentimentalism, nu știu ce vag senzualism tiranic.

Reflexiunea va indispune totdeauna pe acest primar (...)

Domnul Arghezi, întocmai ca d. Cocea în ziaristică a făcut școală. În indigența noastră exclusivă, umbrele de idei pamphletare, fobiile sale, dar mai ales acel surd mîriit la săgeata Ideii, au fost îmbrățișate de mai slabi decît dinșul (...)

Poezia de pitoresc și violență facă și mai departe lacul de alimentare al vreunui fericit critic, clientelă aiurită a d-lui Arghezi: înainte, dar mai ales după *Cuvinte potrivite*.

Rîndurile noastre își dau ca unică țintă provocarea celor citeva minți, autonome indeajuns pentru a regindi judecăți literare clasate.

Punctul ideal de unde ridicăm această hartă a poeziei argheziene se așează sub constelația și în rarefierea lirismului absolut, depărtat cu mai multe poduri de raze de zodia celeilalte poezii: genul hibrid, roman analitic în versuri, unde sub pretext de *confidență*, *sinceritate*, *disociație*, *naivitate* poți ridica orice proză la măsura de aur a lirei!...

(Ion Barbu, *Ideea europeană*, fragmente, 1 noiembrie 1927)

Niciodată un mare poet, ca Tudor Arghezi, nu a fost desființat cu atîta forță literară de un alt poet, tot atît de genial, ca el, Ion Barbu.

Este un text de bază al actualei și viitoare literaturi române, în care direcțiile Poeziei sublime se întîlnesc, brusc și fertil, într-o divergență a ideilor spectaculoasă contopindu-se în jocul lor secund contrar.

Atac virulent de matematician-pirat scoțindu-și încet la iveală din bordurile corabiei sale cu pinze energice - vibrînd în vînt, tunurile ca să-și captureze prada.

Curios, în ciuda disprețului și tonului superior-răutăcios al frazelor fierbînd de o minie distinsă, abia stăpînită, cu explozii nimiciitoare, scrisul aici sună, paradoxal, fără vrerea autorului a elogiu... Și, trebuie să recunoaștem, azi, la atîta distanță de timp și de evoluție, că unele izbucniri grele ale lui Ion Barbu sînt juste. De ne-am opri doar la "eminescianisme" și la "semănătorismul popular" arghezian, de început...

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XVIII

Rotopânești
sîmbătă...

Domnului Logofăt E. Secară
la dl. Kaulbach, München

PE ADRESA domnului nobil von Kaulbach, au sosit, de la o zi la alta, două scrisori care mi-au redat atmosfera din casa noastră și mi-au rezidit în inimă considerațiunea față de genitorii mei. Le cîpii într-un caiet de însemnări ca să nu se piardă.

Dragul meu băiet, Enache, îți scrie mama ta plină de grijă, cum trăiești tu printre străini, dacă ești sănătos și cum-pătat. Tare mă tem că preumblarea ta te va ameți și să știi că tatăl tău este Duna de minios pe tine pentru scrisorile ce le trimiți, dar nu cumva să afle că ți-am scris eu ca să-ți spun ce gîndește.

El observă cu mare temere că umbli tot prin biserici papistașe și, de cînd ai plecat, n-ai intrat într-una de-ale noastre pravoslavnice; oare nu sînt pe acolo? Tot așa se cîină bunul tău tată că stai cam mult prin circiumi și că n-ai suferit să-ți fie însoțitor canonicus Schuller. Ai făcut așa ca să se despartă de tine. El nu crede că dumnealui, canonicul, a plecat cu de la sine voință, fără îndemnul tău. Basmul că este și un suflet de femeie la mijloc, nu se poate închipui; noi îl cunoaștem foarte bine, altminteri nu ne-am fi înțeles să-i plătim salariu ca să te însoțească. Supărat mai este tataia că scrii despre muzee și castele, dar despre viața localnicilor nu suflă un cuvînt. Crește păpușoiul și pe acolo? Ce dau oamenii la vaci de mîncare? Oî sînt? Pîine este? El a așteptat să trimiți și un gînd pios către Natalița, care ți-a fost logodnică și acum doarme somnul de veci în cimitirul de la Lămășeni. Cu prea mare ușurință te-ai legat de acea nemțoaică, Josefa, fără să ne întrebi, fără să o cunoaștem și noi. A cui fată este? Dar zugravul acela, Kaulbach, e un om gospodar? Are fata zestre?

Poate că amețea ta provine din faptul că te-au hurducat nesuferitele de postalioane. Eu, o singură dată m-am urcat într-o asemenea droșcă blestemată, cînd m-am dus la Roman la nunta Catrinuței. Vai de sufletul meu, cît de scuturată și izbită în toate colțurile am mai fost, de-am ajuns tehuie de cap la nuntă. Îmi mai huiesc urechile și acum de chiotele surugiiilor, de plesne-

tul harapnicelor, de răsufierea cailor batuți fără milă.

Gîndește-te bine ce faci și cum ne mai scrii. Te sărută mama ta. Eu, Ilenuța, am scris aceasta, la porunca doamnei.

Dragă Enăchiță, feciorul tatei. Îți scriu aceste rînduri, dorindu-ți sănătate și desfătări destule. Dar să nu afle mama ta ce-ți spun că n-o să mai am pace în casă. Scrisorile tale trimise nouă, la nepoți și nepoate, le-am citit cu toții, iar eu am fost cel mai bucurat că ai puțină să vezi țări și oameni altfel decît la noi, să-ți înmulțești cunoștințele, să ai liniște și plăcere în ceea ce faci. Aproape că te invidiez. Eu n-am avut parte să ies în lume; muncă și iar muncă, legat de gospodărie ca boul de tînjală. Veselește-te, Enăchiță și zburdă! Lasă grijile pe noi! Îmi pare bine că ai descoperit o ființă atrăgătoare, pe Josefa. Să-i spui că o iubim și că o așteptăm pe la noi. Cînd eram la gimnaziu la Cernăuți, am cunoscut și eu o nemțoaică, Matilda o chema. Mai mult nu-ți mărturisesc, doar oftez.

Am ris cumplit cînd am citit pătaniile canonicului. Dacă mai afli ceva, vestește-ne pe loc.

Morții cu morții, viii cu viii. Logodnica ta care te-a părăsit nu-ți doare de acolo unde este, din rai, decît să-ți trăiești traiul tău cum ți-a fost merit. Scrie-ne cît mai des ca să ne îndulcim și noi în părerea că te însoțim.

Al tău tată, Al. Secară, nobil

Dragii de ei! Rîndurile lor atît de diferite pornesc din aceeași iubire curată. Parcă-i vad, cum s-au ferit unul de altul: tata în foișor, mama dictîndu-i Ilenuței în salon unde soțul ei nu intră decît la sărbători. S-au ferit ca peste puțină vreme să povestească fiecare tainuita faptă; mamaia, mai tare de caracter, plină de grijă ca toate să se întîmple cu cînstă și bună rînduială - tata, exagerînd nelibertatea pe care a căutat-o însuși și o gustă ceas cu ceas.

Considerînd că, între timp, și-au trădat unul altuia secretul corespondenței, le-am răspuns:

Scumpii mei părinți, am primit scrisorile voastre separat. Vă mulțumesc și vă doresc ceea ce îmi doriți și voi.

Cu dragoste, al vostru fiu
recunoscător, Enache.

POLIROM

**NOUTĂȚI
martie '98**

Jean Delumeau
Păcatul și frica

Paul Cornea
**Introducere
în teoria lecturii**

Gail Kligman
Nunta mortului
Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania

Carl E. Schorske
Viena fin-de-siècle
Politică și cultură

F.M. Dostoievski
Idiotul (traducere nouă)

În pregătire:

Mihail Psellos Cronografia. Un veac de istorie bizantină
Marcus Tullius Cicero Despre divinație (ediție bilingvă)

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C.Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)6138978
Brașov, str. Toamnei nr.7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Conflicte mai vechi și mai noi

POATE că unele dintre cărțile apărute recent în Statele Unite pe care le-am prezentat cititorilor în ultimele săptămâni au trecut drept... marginale, nesperioase, neacademice, neliterare, mai știu eu, ne-culturale chiar, cel puțin în raport cu o normă intelectuală implicită în contextul românesc. Este evident doar că orice criteriu de evaluare diferă de la un public la altul. Dar, așa cum există, susțin unii, printre care Jürgen Habermas, un fond rațional universal, deci comun tuturor membrilor clasei *homo sapiens*, există prin extensie și produse culturale care nu pot fi ancorate de un reper local și, în consecință, respinse într-un alt context. Cu alte cuvinte, chiar dacă unora dintre cititorii volumului despre persuasiune și Internet nu le-a stîmînit prea mult interes, ori dacă propunerile Marthei Nussbaum le-au părut irelevante și suspecte, nădăjduiesc că un sobru tratat de filozofie, precum cel semnat de Quentin Skinner (a nu se confunda cu B.F. Skinner, behavioristul), le va fi pe plac. Am lăsat cu bună știință pentru la urmă această carte – *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (Rațiune și retorică în filozofia lui Hobbes) – pentru că ea ilustrează strălucit o bună tradiție academică anglo-saxonă, doctă și în același timp îndrăzneț inovatoare, provocatoare, curajos lansatoare de idei neortodoxe și tocmai de aceea riscante. De asemenea, în ciuda subiectului aparent inhibant clasic, filozofia lui Thomas Hobbes, carturar de acum cîteva secole, studiul lui Skinner atacă probleme foarte actuale, chiar dureros de actuale, pe Noul Continent, dar și la noi în țară.

Autorul, profesor Regius (calificativ de distincție) de istorie modernă la Universitatea din Cambridge, este în esență specialist în filozofia politicii, pe care o studiază cu metode netipice cercetării filozofice, și anume prin intermediul teoriei actelor de vorbire lansate de Austin și Searle. Totodată, Skinner este coordonatorul unei gigantice și excepționale ediții de filozofie a Renașterii, tipărite sub auspiciile Universității din Cambridge, un soi de dicționar-antologie ale cărui eseuri/articole sînt semnate de iluștri profesori și filozofi. Este, așadar, o personalitate de prim rang în lumea culturală anglo-saxonă, destul de controversată în privința aplicațiilor metodei sale, dar oricum respectată și privită cu

mult interes. Volumul său despre Hobbes prezintă și o noutate istorică și chiar filologică: este primul studiu care ia în discuție toate *manuscrisele* filozofului englez, pe lângă documentele sale tipărite. O asemenea amplasare a cercetării îi dă o certă prestanță cărții, o anume greutate a argumentelor, dificil de combătut din perspectiva studiilor anterioare. Scopul lui Skinner în această carte e unul foarte general, urmărit de altfel și de alți teoreticieni de pe Noul Continent: acela de a reconstitui trecerea culturii occidentale, în secolul al XVII-lea, și în perioada Iluminismului mai apoi, de la o viziune intelectuală, formată după concepțiile Antichității grecești și mai ales latine, la ceea ce s-a numit ulterior scientism și gândire riguros rațională. Francezul H.I. Marrou a studiat același fenomen alegîndu-și drept pildă exemplară cazul Sfîntului Augustin (vezi apariția recentă a cărții la Editura Humanitas). Skinner procedează asemănător, însă în spațiu englez. În plus, investigația lui scoate la iveală fapte surprinzătoare. Ca și Marrou, profesorul de la Cambridge pornește de la premisa larg îmbrățișată de istoricii Renașterii și ai secolului XVII că principala matrice disciplinară și intelectuală a epocii era retorica clasică, de origine ciceroniană și quintiliană. Hobbes, prin urmare, și-a început cariera promovînd aceleași concepții retorice ale culturii ca și contemporanii săi. (Voi explica deîndată în ce anume constau concepțiile cu pricina.) Ulterior însă, sub influența scientismului promovat de Francis Bacon ori de Descartes, ca să mai rezum la numele cele mai cunoscute, scientism ce acapara treptat mediile academice și devenea normă de definire a cunoașterii și a proiectelor intelectuale, Hobbes însuși a încercat să introducă propria sa versiune de rigoare științifică. Încercarea lui s-a desfășurat pe mai multe planuri. Unul dintre ele, notoriu, dar neluat în seamă de Skinner, a fost domeniul științelor propriu-zise, în care Hobbes s-a lansat în controverse feroce și de cele mai multe ori fără un rezultat clar cu Descartes ori Robert Boyle. Ca geometrician pătimaș, Thomas Hobbes s-a împotrivit cu înverșunare promovării disciplinelor științifice mai „puțin riguroase”, adică bazate pe experiment, măsurători, aproximări, intuiție, cum ar fi chimia, mecanica, ori termodinamica. Cel

de-al doilea plan viza conflictul dintre retorică și știință indirect doar: Hobbes și-a propus să pună bazele unei științe a politicii ca disciplină strict rațională și riguroasă, în cam aceeași măsură în care matematica putea fi considerată o disciplină științifică și riguroasă.

Pînă aici, nimic nou. Mai tot intervalul cuprins între secolele XVI și XVII este bîntuit de aceeași tensiune între retorica umanistă, ca domeniu al probabilului, al opiniei, al dezbaterii și elocinței, și știință, ca spațiu privilegiat al rațiunii și adevărului, pentru care nu mai e nevoie de elocvență ori strategii retorice. Surprinzătoare și originală este descoperirea lui Skinner că Hobbes a sfîrșit, în cele din urmă, prin a re-afirma valorile retoricii umaniste, că a revenit, cu alte cuvinte, la matricea relativistă a posibilului și dialogului, după ce trecuse prin experiența infatuantă a rigorismului științific. În al său celebru *Leviathan*, susține Skinner, filozoful încearcă să întemeieze o știință a politicii folosind tehnicile retorice ale elocinței. Hobbes revine la figura ciceroniană a lui *vir civilis*, a bărbatului politic care e în egală măsură înțelept și elocvent, filozof și orator, autoritar și prudent, dispus să *pară* că ține cont de opinia publică, în timp ce el de fapt își strecoară strategic propriul adevăr. O concepție retorică a culturii este una care presupune prezentarea adevărului cunoscut a priori de filozof și politician prin intermediul unor strategii de persuasiune, care parcurg un anumit ritual argumentativ, adică renumitele etape ale lui *inventio*, *dispositio* și *elocutio* (Skinner ignoră ultimele două, adică memoria și prezentarea, așa cum mulți teoreticieni le ignoră). *Leviathan* este o carte exemplară pentru descrierea unei asemenea culturi retorice. *Scientia civilis*, cum numește Hobbes știința politicii, este o combinație între rațiune și elocință; fără cea de-a doua, crede filozoful, prima este complet inutilă, întrucît *adevărul*, fie el cel științific, nu poate fi pur și simplu o revelație, ci trebuie prezentat în mod convingător pentru a fi acceptat unanim. Politicianul, mai cu seamă, ca persoană publică, de ale cărui idei și propuneri depinde binele Cetății, trebuie să fie nu doar un ins înțelept, ci și un bun retorician. Dacă sfaturile sale nu sînt convingătoare, ele rămîn inutile, căci nu vor fi preluate de către masele mai puțin raționale, dar de al căror

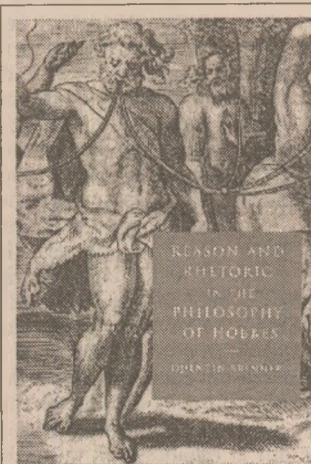
acord depinde, pînă la urmă, mersul vieții publice.

E lesne de recunoscut în această teorie, deși Skinner nu o face, filozofia habermasiană a spațiului public (și deci supus strategiilor retorice, chiar dacă Habermas nu ar fi de acord cu folosirea termenului „retorică”) ca origine a discursului rațional. Paradigma raționalității ca emblemă de onoare a gândirii occidentale, moștenită, se zice, încă de la grecii antici, este semnificativ amendată în secolul al XVII de un filozof ca Thomas Hobbes. Cultura acelei epoci (și a secolului anterior, parțial) era aproape în egală măsură îmbibată în retorica umanismului (reprezentată de un Lorenzo Valla, ori de un Petrus Ramus) și în rigoarea unor aspirații științifice (susținute cu ardoare nu doar de Descartes și Bacon, ci de mai toți membrii Societății Regale din Anglia). Însă de cele mai multe ori această dualitate era una tensionată, tragică. Hobbes este printre primii, dacă nu primul, care oferă un compromis, propunînd o viziune a științei politice drept *scientia civilis*, reuniune a retoricii și științificului.

Cum de s-a răzgîndit Thomas Hobbes? De ce a „abandonat” proiectul scientist din primele lucrări ale sale (proiect evident mai ales în tratatul său de optică) pentru unul mult mai „modern” (în sensul pe care noi îl dăm astăzi termenului), mai relativist, mai retoric? Răspunsul lui Skinner e foarte simplu, și el ține de o factualitate istorică: Hobbes a fost determinat să își modifice viziunea de întîmplările survenite în timpul războiului civil din Anglia, din perioada anilor 1640. Un eveniment social de asemenea proporții l-a convins pe acest adept furibund – pînă atunci – al scientismului și adevărului valabil doar *per se* și nu prin strategii retorice de importanță contextuală, al ethosului pe care și-l construiește un politician, în așa fel încît să aibă credibilitate și priză la public. *Leviathan* este rezultatul acestei modificări de concepție.

ÎNTREBAREA cea mai importantă însă nu este ce a dus la modificarea radicală a concepțiilor lui Hobbes, ci una mult mai generală: ce semnificație are studiul lui Skinner (alta decît una strict legată de istoria filozofiei și a politicii) pentru contemporaneitatea noastră? Una foarte însemnată, cred eu. Opțiunea finală a lui Hobbes nu e mult diferită de cea a relativistilor contemporani, chiar dacă în aplicația ei, limitată la sfera politicului, pare cu mult mai modestă. Intenția lui era de a aplica strategiile elocinței la consolidarea științei; dar nu același este scopul unora din-

tre sociologii, filozofii și retoricienii de astăzi, care, invocîndu-l mereu protector pe Thomas Kuhn susțin că știința nu e nimic altceva decît tot o ramură a retoricii? Azi, relativismul provine, spun unii, dintr-o mare doză de scepticism intelectual: nu mai credem în valori certe, obiective, în adevăr, și astfel reducem totul la efecte retorice de persuasiune. Dar și în secolul al

Quentin Skinner – *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*, Cambridge University Press, 1997, 477 pagini.

XVII-lea a existat un curent sceptic cel puțin la fel de „sumbru”, celebrul Pyrrhonism, despre care anumiți teoreticieni susțin că ar fi avut un impact hotărîtor asupra gândirii lui Hobbes.

Această problemă a relativismului și a consecințelor asupra mentalului colectiv și a vieții publice a fost discutată și în contextul cultural românesc, într-o carte absolut remarcabilă, de către filozoful și politologul Andrei Cornea. *Turnirul Khazar*, volumul semnat de Andrei Cornea, este o pledoarie foarte iscusită, foarte interesantă și subtil retorică nu împotriva relativismului, ci pentru un soi de reconciliere, dacă am înțeles eu bine, a relativismului contemporan cu poziții mai ferme și mai universaliste/globaliste în gândire. Semnificativ mi se pare că Andrei Cornea își concentrează demonstrația (în ale cărei detalii, se-nțelege, nu pot intra aici, oricît mi-ar face plăcere) tot în sfera politicului, și nu, să zicem, a științei. Oricum, chestiunea raportului dintre rațiune și persuasiune (care lesne poate fi extinsă la manipulare, dominație, seducție etc.) nu este doar un vestigiu pre-Iluminist, ci o dominantă a vieții noastre intelectuale de astăzi. Cartea lui Andrei Cornea face o pereche foarte măgulitoare pentru cultura noastră cu impozantul volum al lui Quentin Skinner. Rămîne să așteptăm ca discuția la care ne provoacă ambii filozofi, Cornea și Skinner, să se pomească serios cît de curînd și la noi.

DIN *Condiția umană* de Mal-raux mi-a rămas, printre altele, pregnant în memorie o scenă bizară. Fără să fie prevenit, un personaj își aude undeva, înregistrată, propria voce, e uimit, fisticit, îi neagă autenticitatea, i se pare o emanație a unui organism străin, necunoscut. Fenomenului de amnezie, îl numesc inadecvat astfel, i se poate da o explicație de natură fiziologică. Când cineva vorbește se ascultă singur și cu urechea internă, care însă nu intră în funcțiune în cazul audierii unui glas din afară. Folosesc această comparație, care șchioapăta ca oricare alta (poate aici chiar mai mult) pentru a sugera un alt soi de amnezie, un simptom al uitării parțiale de identitate. La ce mă refer? Întîlnesc adesea inși cu performanțe excelente în domeniul lor de specialitate, care nu rezistă însă la o probă simplă de confruntare. Li se prezintă, bunăoară, expuse ca într-o vitrină, fraze rostite chiar de ei, repetate nu de puține ori într-o topică și modulație lesne de recunoscut ca a lor, din care răzbate, nu un capriciu de moment, ci o convingere, o constanță în adeziune și în opțiuni. Situate într-un anume context, ele li se par acum desprinse total de persoana în cauză. Se scutură morocănos, cu o crescîndă agasare: n-au spus, n-au gândit niciodată așa ceva. Instantaneu le vine în minte că e o intrigă cusută cu ață albă, o manevră perfidă de discreditare. Cine răspindește asemenea calomnii pe seama lor, merită să fie ostracizat. Despre ei s-a statornicit în mediile selecte impresia că sînt deschiși, toleranți, liberali pînă în măduva oaselor, campioni ai emancipării, cu un orizont nespuns de larg. Cum să admită, deodată, să fie incluși în categoria celor bomați, refractari la progres, la civilizația europeană, adepți ai închiderii și izolării? Ce neghiobie! Un abuz scandalos! Observînd expresia de consternare și indignare de pe chipul lor, nu poți să nu fii încredințat că ei cred sincer că sînt victime ale unei confuzii.

Fiindcă m-am încumetat, mai ales în ultima vreme, să semnalez o serie de nepotriviri de această factură, am început să fiu scrutat cu ochi răi, ocolit, boicotat, anatemitizat ca o oaie neagră a criticii. Mi s-a creat o imagine de turbulent, un portret-robot afișat pe pereți pentru a fi la îndemîna tuturor. Umblu, cică, mo-fluz pe la colocviile literare, mereu la pîndă, febril, agitat, căutînd nod în papură, iscînd ceartă cu lumina. Recent, după o reuniune scriitoricească la Neptun, cineva a difuzat imediat un simulacru de raport. Era un voluntar, mar-tor la fața locului, nerăbdător să mă încondeieze: "Inchizitorul nostru a stat izolat privind încurîntat la toată lumea, plimbîndu-și privirea posomorîtă asupra «colegilor» săi." E un citat real din presă (ca și cele care vor urma, de altminteri). Inchizitorul, ați dedus repede, eram eu, dar relatarea stricăciunilor produse de mine ocupă un spațiu mai întins. Omul își ia misiunea în serios, se apucă să examineze ieșirile mele în arenă ca să descopere, dincolo de o metamorfoză posibilă a firii, un resort al elanurilor combative. E ceva care mă scoate din sărite, nu mă lasă să dorm, divulgă el, acel ceva mă împinge în față, întîlînd altercația nemijlocită. Voind să mă înfigă într-un insectar, reglînd totodată vechi conturi, mă face pe diverse planuri harcea-parcea, străduindu-se să demonstreze că sînt nepregătît profesional, n-am talent de analist, în plus scriu mizerabil. Asta nu e încă nimic.

Cu o mișcare agilă scoate din mine că și cartea ciștigătoare în această investigație. A detectat pricina nenorocitei mele dereglări. Care e, prin urmare, cheia misterului? Orice aș citi sau auzi, nu rețin decît un aspect unic. "Are un «fix» persistent și tenace, vede lucrurile în spiritul partizanatului îngust politic, e blocat în ideea de a vedea peste tot re-născînd «dreapta», singurul pericol în ochii săi cît privește soarta României." Iată, deci, explicația. Aberantă, socoate expertul în materie, prognoza mea (alunecarea în cultură spre o mentalitate de ferecare a porților). Divergențele au însă

un tîlc mai grav. Probabil că fără voie, amăgindu-mă că emit doar ipoteze de dezbatere, zgîndăr zone sensibile, resentimente, tabuuri. Vădit întăritat, făcătorul de fișe adaugă cîteva rînduri mai încolo -, pentru a avertiza pe cititor cu cine are de a face - aceste cuvinte care cad ca o măciucă: "Nu-i pot pretinde d-lui S. Damian sentimente românești..." Tacimul e complet. S-a bătut un record (în minus, în negativ). De mult, din deceniile antebelice n-a mai apărut într-un ziar sau revistă de ținută învinuirea directă de nerealitate față de națiune, delict suprem, o punere la index a unui intelectual născut pe acest teritoriu, care s-a dedicat în munca de cercetare a creației autohtone. Cît de jos s-a rostogolit polemica între intelectuali! Și totuși nimeni nu se arată cutremurat că s-a trecut un prag al suportabilității.

MIRAREA mea e însă de prisos, cei apropiați m-au prevenit din timp, n-au fost zgîrciți cu sfaturi și muștrări. M-am aventurat pe un versant riscant, fără a prevedea consecințele. Într-o epistolă un binevoitor e șocat de modificarea de fizionomie la mine, de la tînărul docil, sfios, scufundat în contemplație, bucuros să se furișeze neobservat pînă la nemulțumitul posac, cusurgiu, ahtiat să se ia la harță, incitînd parca riposta. Ce imbold drăcesc nu-mi dă liniște? De ce nu-mi vād de treabă?

În pauza pomenitei întîlniri de la Neptun, o prietenă devotată a vrut să afle de dinainte ce va conține luarea mea de la cuvînt. Nu și-a ascuns dezamăgirea: "Tu nu mai judeci normal. Repeti permanent aceleași chestiuni, ca în transă: *Delirul*, inchistarea lui Marin Preda, extinderea în jurnalistică și în literatură a xenofobiei, încălcarea drepturilor omului. Cai verzi pe pereți! Ce e obișnuit în Vest nu se poate transmuta leit la noi. Avem alte determinări, evoluții diferite, de aceea extragem concluzii neasemănătoare. Apoi, în privința fantomelor care te bîntuie, mă uit în jur și nu zăresc nicăieri protuberanțele care te alarmează (poate ici colo, la periferie, fără semnificații mai ample). Me dezvoltăm natural, cu sușuri și coborîșuri, ca toate celelalte state din Est. Amice, ai reacții de maniac, nici nu te mai poți bucura de varietatea peisajului." Nu mi-am terminat bine expozeul că un respectabil profesor universitar, promovat cu glorie la școli apusene, cu merite în propulsarea valorilor peste hotare, a intervenit, de pe piedestalul reputației sale, admonestîndu-mă sever: "Ceea ce susții d-ta nu mai interesează pe nimeni, m-a apostrofat el, sînt întîmplări vechi de 20-30 de ani, literatura a evoluat, s-au impus azi alte criterii de ierarhizare care nu mai depind de istorie, de etică. Înaintarea e hotărîtă de legi interne, organice, autonome. Ne-am saturat de gargari-seală, de ideologie." S-a uitat de foarte de sus spre mine, un gîndac fără însemnătate, și a plusat: "De altfel nu am luat cunoștință de modul în care te-ai afirmat la facultatea germană în care știi că ai lucrat. Ce trofee de prestigiu ai cucerit, atestate de somități deasupra oricărui dubiu? Și încă o întrebare: te-ai ridicat acolo în public în apărarea culturii române defăimate?". I-am replicat abia atunci cu intonație joasă, mai curînd silabisînd, că nu există aceste atacuri. "Ba da, ba da, a subliniat el apăsător. Nu te poți fofila. Înainte de a-ți da aere de judecător, distribuînd calificative în cele patru puncte cardinale, corespunzător cu imperatiile istoriei, cu normele morale, ar fi recomandabil să obții un certificat de autoritate."

Fata Morgana? Sufăr de o atrofie în perceperea realului? Proiectez pe ziduri, purtat de neliniști ca o Casandră, monștri ai inchipuirii, fără o bază concretă? Domnilor, nu vă grăbiți oare cu stabilirea unui diagnostic? Sînt gata să pri-

UN JOC DE

mesc din nou sfidarea, accept duelul deoarece ceea ce remarc ca deteriorare în obiectul cercetat e izbitor de palpabil și sînt sigur de intuiția care mă conduce. Dacă perseverez pe un drum hurducat, presărat și cu mine, nu o fac din arțag sau ca să nu le cînt în strună celor care vor să mă ferească de un calvar. Nădăduiesc că, adunînd laolaltă indicii risipite, pierdute prin fragmentări în analize anterioare, ofer dovada că fenomenul e mai adînc, mai compact, că a căpătat un caracter cotropitor. Îmi iau inima în dinți și vă propun, ca să atingem ținta, un mic și nevinovat joc de societate. Las acum deoparte presa zilnică, doldora de ironii, înțepături, caracterizări disprețuitoare la adresa unguirilor, a țiganilor, a altor popoare din preajmă, a Consiliului european, tutelă nedorită. Tot ce predomină în gazete nu mai consemnez aici în detalii. Precizez că sînt subiecte mai pronunțat specific locale, ca de pildă: a) canonizarea generalului Antonescu, restituit posterității exclusiv ca mîntuitor al neamului (e idolatrizată o latură a personalității, aportul la păstrarea entității naționale într-un moment de răscruce al veacului, dar sînt omise alte aspecte mai puțin lăudabile - despotismul, megalomania, dependența umilitoare față de cancelarul german, măsurile rasiste și ideologia aferentă); b) inocentarea Legiunii și a martirilor ei, patrioți luminați, capabili de sacrificii sublime (nu se menționează însă antidemocratismul extrem, țișnirile de teroare, primitiva obediență în fața autorității Capitanului, propagarea etnicității, ca măsurătoare a apartenenței la națiune); c) justificarea fără rezerve a operațiunilor militare alături de Führer împotriva statelor occidentale și pînă departe în inima Rusiei la Moscova, Odesa și Stalingrad (dacă apare legitimă reîntregirea teritorială prin recăpătarea ținuturilor smulse samavolnic, nu se poate pleda în favoarea avansării în spațiile imense ale unei țări străine, precum și a participării la împărțirea lumii, plănuită de autorul cărții *Mein Kampf*).

Mai sînt și alte focare de interes, fi-rește. Să marcăm o distincție de fond: frapează o direcție în interpretare, de negăsît astăzi în Vestul Europei. Ba acolo tangența cu această tematică a ajuns o extravaganță, un anacronism. M-am consacrat altă dată studierii unui proces sinuos de deformare a conștiinței colective, fără să fi insistat suficient. Nu voi răscompăra nici de astă dată deficitul pentru că jocul nostru de societate solicită depărtarea de sol, decolarea spre alte sfere, unde respirăm un aer mai puțin poluat. E o călătorie la altitudine, unde ne stau la dispoziție, etalate, producții de lux realizate de reprezentanți ai unei elite intelectuale "la crème de la crème". Descoperim dincolo de rafinarea mijloacelor la acest nivel o schimbare și a preocupărilor? Ce atrage curiozitatea lor? Cum gîndesc ei cînd părăsesc perimetrul de expertiză profesională și se avîntă în larg, tentați de noi teste de perspicacitate, apreciînd, să zicem, eficiența criteriilor europene de integrare, politica de vîrf planetară, pronosticurile asupra viitorului apropiat? Mă conformez unei reguli a jocului ales, nu dau nume, nu deconspir sursele, vă asigur însă că propozițiile, reflecțiile, disputele retransmise le pot confirma, la nevoie, punct cu punct.

Inaugurez exemplificările cu o stea pe firmamentul cultural indigen, eseistul A, admirat pe drept pentru distincția și rafinamentul prestației intelectuale, pentru vultele grațioase ale stilului publicistic. Nu e totuși o șicană dacă recurg la un text comentat de mine cu alt prilej, text în care el n-a investit poate prea mult. M-a surprins cu precădere aici pretenția sa de a condamna fără ezitare, suveran, apodictic, frămîntări complexe. E dezvăluită o toxină a trecutului, care ar devora Germania de astăzi.

Nedumerit de "moliciunea" poporului lui Goethe și Hölderlin, eseistul reprobă o abdicare. Nu e logic și nici echitabil, conchide el, ca o mare națiune să nu fie conștientă de rolul ei imperial, măcar în artă, în filozofie, în știință, să nu redevină un model pentru alții, un reper de conduită și de aspirație. De la această cotă a exigenței revarsă asupra Germaniei un potop de imputări: "Timiditatea reacției, glasul scăzut..."; "proasta digere-re a trecutului"; "hipertrofia culpei, o patologie a memoriei, schimonosirea de conștiință"; "ea trăiește, de la război încoace, într-o morbidă disjunctie cu sine, de care mă tem la fel de mult, pe cît de mult m-aș teme de prea senina împăcare cu sine". Cum să fie potolită îngrijorarea unui amant spiritual, care și-ar dori iubita mai mîndră și mai impetuoasă? Nu pot fi tagăduite, notează el, crizele secolului, cele două conflagrații mondiale, scindarea bătrînului continent, dislocări în care Germania a fost un factor distructiv. Au trecut însă peste 50 de ani, e contraproductiv să te mistui prin autoflagelare și infracțiunile care atîmă greu sînt prescrise după scurgerea deceniilor. Ce doleanțe are, prin urmare, eseistul? Germania să se dezmeticească, să depășească masochismul, să redobîndească aplombul de orgoliu. "Ceea ce îi cerem în definitiv e să găsească postura salvatoare a normalității." Frumos spus! A șterge însă cu buretele peste noapte raul comis nu depinde doar de Germania, nu e intrutotul o problemă internă a ei. Intervin și alți termeni ai ecuației, bunăoară victimele, cei care au îndurat pe propria piele pofta de dominație și uzurpare. Pe planul politicii continentale guvernul german actual procedează înțelept că reteaza orice indemn spre hegemonie, subordonează veleitățile tribale unei Europe unite, tolerante, moderne și cultivă ferm alianțele și cooperarea cu statele vecine, care nu-și inabuse o tresărire de aprehensiune cînd măsoară pe hartă uriașa dilatare a fostului invins în luptă, sancționat pentru ororile săvîrșite.

PORNIT pe panta retorismului, autorul apelului de redestep-tare, nu se mai poate opri. După ce trece în revistă recolta (minusculă) a universităților germane, rezultatele (infime) în știință, artă și literatură, se simte imboldit să enunțe teoria vacuumului nemțesc. Pretutindeni te întîmpină numai ravagii și ruine, afirmă el sentențios. Contrariat, îl întrerup politicos: nu e o exagerare (și chiar masivă)? Raționamentul scîrțîie fiindcă se sprijină pe premise false. Cea mai blîndă reacție la voința arogantă de desființare a comentatorului ar fi, poate, rectificarea metodică a enormităților, descrierea efervescenței pe multiple tarîmuri (desigur cu neîmpliniri sporadice și ratări). Nu e locul să mă lansez în dezmințiri, care ar pretinde mult spațiu. Repet însă o întrebare elementară: ce cunoaște, de fapt, eseistul din activitatea profesorilor universitari, a exegeților, a literaților germani? Pe ce se bazează, cînd își îngăduie să întocmească sumar și contabilicește bilanțuri atît de categorice? În afară însă de statistici reci, altceva mă intrigă: repeziciunea, și dezinvoltura cu care nu ia în seamă, în privința trecutului, semne cumplite de deraiere de la uman: camerele de gaze, Himmler și Eichmann, marșurile uniformelor brune la Nürnberg sau München. Cum poate eseistul decreta senin că a sunat în fine gongul uitării? Nu am nici o îndoială: autorul acestor reflecții pripite e un spirit funciarmente democratic, nu agreează violența, e alergic în fața grimasei de bădrănie. Pe cît de indignat se manifestă el (și în mod justificat) cînd relevă silniciile bolșevicilor, pe atît de neutral și aproape indiferent contemplă, de la mare distanță, celălalt totalitarism. De curînd, la programul de televiziune Arte, un

SOCIETATE

proeminent filozof francez, André Glucksmann, răspundea la un chestionar despre evenimentele cele mai convulsive ale veacului. Fără să ezite, el a acordat prioritate Auschwitz-ului, precizând că, fiind un pacifist, cu alte cuvinte împotriva oricărui război, nu va pregeta să aprobe beligeranța când nu se poate evita altfel un nou Holocaust. Acesta e posibil în viitor nu în Germania, ci pe alte meleaguri, și probabil nu contra evreilor, ci contra altor categorii năpăstuite. Resuscitarea eventuală a unor tipuri de fascism nu e o temă de meditație urgentă?

LA OBIECȚIA - de ce lui nu-i zic nimic aceste spasme ale barbariei? -, eseistul A îmi poate riposta enervat că nu e deloc obligatoriu să gindească la fel cum gîndesc colegii săi din Apus deoarece el a traversat (ca și colectivitatea din care face parte) alte traumatisme (dictatura comunistă) cu o pecete diferită. Vreau să înlătur încă o dată orice echivoc: și eu consider absolut necesară dezvăluirea masacrelor de care e răspunzător sistemul socialist, nu situez însă mai prejos într-un clasament al oribilului crimele fasciste. Să zăbovim o clipă. Omisiunile eseistului nu sînt legate de o opacitate mai largă? Nu privește el de undeva peste vălmășag, parcă din stratosferă, detestîndu-le ca o ispită a Satanei, fixațiile tineretului apusean sedus de ideile echității sociale și ale libertății? E o dilemă de pedagogie existențială: "Încalități spre militantism justițiar sînt, de pildă, mai ales tinerii care în loc să-și înceapă drumul cu întrebările mari - solemne și naive - dar esențiale pentru un bun demaraj al vieții spirituale. (De ce trăim? Ce e adevărul, răul, iubirea și moartea? etc.) se lasă inflamați de întrebări secunde. Grave, dar secunde: «La ce e bun colonialismul? Cum să suprimăm nedreptățile sociale? Cu ce drept intră americanii în Vietnam?»". Molipsiți de ancheta eseistului, putem solicita și noi o lămurire: din ce motiv comprimă el evantaiul de posibilități la o contradicție eliminativă, de ce n-ar avea ambele serii de dileme acces la juri căutători de adevăr? În alte texte distingem o strîmbătură a autorului cînd prezintă zbaterile în gol, cheltuirea aptitudinilor în indeletniciri minore, infirzierea la un stadiu de imaturitate a Apusului. Cautic e pictată pasiunea pentru protejarea cite unui persecutat ("drama deținuților malgași"). Asta nu e filozofie înaltă, nici investigație de densitate - să-ți consumi ceasurile hărăzite reculegerii, plasmuirilor fanteziei și efortului constructiv mental, cu propaganda în folosul drepturilor omului, cu alinarea handicapatilor, a minoritarilor, a defavorizaților destinului. El însuși, la un moment dat, prin gestul contestării tiraniei și al solidarizării cu disidența a căpătat statura unui "deținut malgaș" (e adevărat mai puțin dezavantajat de depărtare). Își mai aduce aminte? A intervenit atunci în favoarea sa același Apus superficial, nesperos, care își irosește energia în demonstrații de stradă, în proteste, în loc să se concentreze asupra perfecționării individului.

Alt caz e criticul B, distins interpret de documente de istorie literară, pe care l-am mai invocat la început pentru dexteritatea sa în întocmirea rapoartelor. Fără să fie somat nicidecum, el face public un postulat al catehismului său politic: "Personal consider că mai condamnabila decît aderența la fascism și nazism a unui D'Annunzio, Knut Hamsun, Ernst Jünger, Céline, sau decît simplul salut inițial al unui Keyserling, Spengler sau Heidegger este atitudinea unui Thomas Mann, cochetînd cu «democrația» și cu RDG-ul, el care a fost o eminentă expresie a Germaniei wilhel-

miene, a vechiului spirit german, pe care și l-a apărut furibund în *Considerațiile unui apolitic*". În această comunicare a unui Credo e exprimată fațis, fără jenă nepăsarea față de devastările celui alt totalitarism (ideologia brună). În prealabil, o corectură: autorul romanului *Doktor Faustus* n-a fost numai exponentul curentului de retragere departe de înclăștare, dar și un stindard al rezistenței intelectuale din emigrație, al doilea pol, opus lui Hitler. E notoriu faptul că s-a îndreptat cu o oarecare simpatie spre Berlinul de Est, derutat de o indulgență a celeilalte Germanii unde i s-a părut că foștii naziști dispun de un refugiu. A fost o miopie, care nu poate fi scuzaată. Cum poate fi ea însă situată mai sus pe scara compromisului decît dezlanțuirile unor celebri autori, infectați de xenofobie și rasism? Îl lasă rece pe temutul polemist amănuntul care l-a umplut de repulsie pe Ernst Jünger, ofițer german în Franța (criticul B îl înscrie nemotivat în catalogul celor care-l adulau pe Hitler). În jurnalul parisian e zugrăvită o după amiază de decembrie (1941), la Institutul German, unde Céline i-a declarat diaristului că a remarcat uluit că soldații nu-i împușcă, nu-i spînzură, nu-i extermină pe loc pe evrei. Mărturisește că e siderat că o persoană care deține o baionetă nu face uz de ea nelimitat. "Dacă eu aș poseda o baionetă, aș ști ce am de făcut." Nu e un lapșus, nenumărate pamflete în aceeași manieră au fost concepute de Knut Hamsun sau Ezra Pound, scriitori de o uriașă forță inovativă în zămisirile lor imaginare, rătăciți însă în jungla fanatismului. De ce i se par ele criticului B inofensive, în contrast cu preferința nu prea bine cumpănită a lui Thomas Mann?

EXCLAMAȚIA scandaloașă nu e o scăpare. Recidivele s-au înmulțit în publicistica sa. Tot el, recenzînd jurnalul lui Mihail Sebastian, căruia îi concede note mari în privința expresivității și autenticității - nu se realizează la păreri formulate de numeroși cronicari, care au evidențiat intensitatea represiunii înfățișate: "Nu poți rezista să faci comparația între cele două totalitarisme și să nu reduci mult din suferințele tînarului Hechter". Ce fel de suplicii (curățatul zăpezii pe uliță sau oprirea căldurii în bloc două zile)? Pot fi ele confundate cu mizeriile trăite de generația sa sub cizma lui Stalin? Ciudat, ciudat, agerul scotocitor în arhive face abstracție de amenințarea care plutea peste capul lui Sebastian și al altora, pur și simplu moartea imediată. O astfel de indecență minimalizare a Holocaustului

n-am mai citit-o, de mai multe decenii, în nici un ziar important din Occident. Pentru că Le Pen a persiflat insistența mediilor de a vorbi de Auschwitz, retrogradîndu-l la un detaliu al istoriei (camerele de gazare = o bagatelă) - s-a văzut convocat în fața unui tribunal și supus unei pedepse. La fel filozoful Garaudy, care a rîvnit și el să atragă atenția printr-un sofism, care ar anula carnagiul hitlerist, nu se poate sustrage unui proces penibil pentru el. În Vest ceasurile merg altfel, am mai spus-o. Țin seama de împrejurarea că se discută situația din România, unde o mare parte a populației evreiești a scăpat de deportare și de exterminare datorită refuzului lui Antonescu de a aplica soluția finală (Endlösung). Voi reveni asupra unor deosebiri, dar și similitudini.

UN MESAGER al elitei este și profesorul universitar C, harnic și prolific, neînhibat de dezideratele unei lucrări de sinteză. Semnatar al unei istorii a României, el a catadicsit să dea un interviu unei gazete, tăind nodul gordian în probleme controversate: "Extrema dreaptă la noi, ca și pretutindeni a apărut ca o reacție la comunism. În 1918, cînd s-a constituit mișcarea legionară, tinerii care intrau în rîndurile ei se întrebau ce vor face dacă țara va fi atacată de bolșevici. Acțiunea lor nu era gratuită, ci motivată, fiindcă pe atunci, cum se știe, acest pericol era iminent"... (Din acel "ca pretutindeni" reiese că pentru istoricul nostru irupția lui Hitler pe scena universală era și ea un efect al celui alt totalitarism, întemeindu-se pe nevoia de a para o amenințare. Nu există în interviu nici o conotație negativă în descrierea abcesului). "La noi, extrema stîngă și-a recrutat aderenții din rîndul marginalilor, în primul rînd minoritarii etnici, care aveau nevoie de o ideologie internaționalistă prin care să depășească prigoana etnică și, în acest fel, să-și vindece frustrările. În momentul în care pericolul comunist nu mai era iminent în sensul unei cîtopiri, ci funcționa doar ideologic, prin membrii săi care nu erau români și se supuneau unui centru străin, legionarii și-au îndreptat tirul împotriva vieții politice corupte, ineficiente. Eu cred că acum la noi, din nefericire, există tendința de a idealiza democrația românească interbelică, ceea ce e greșit. Tinerii de atunci, ca Eliade, Cioran, care erau de cea mai bună calitate, au sprijinit ideologic mișcarea, au apropiat-o de ortodoxie, fiindcă au văzut în ea un instrument real de regenerare națională." Două-trei fraze, nu mai mult, o sumedenie, însă, de inadvertențe grosolane: 1) orișicît am întoarce, pe toate fețele, răspunsurile din interviu nu dibuim nici măcar o aluzie la doctrina mișcării extremeiste - conceptul de subminare violentă a ordinii în stat, instituirea teroarei împotriva adversarilor (trei prim-miniștri asasinați, lichidarea unor savanți și specialiști de renume), alăturarea de fascism. Întreaga risipă de ură și salbăticie e absolvită de păcate, fiind desemnată ca utilă pentru a putea contracara o năpastă externă sau pentru a jugula o concurență necinstită destabilizatoare internă; 2) alinierea temporară la utopia barbară propovăduită de Legiune a unor cărțurari ca Eliade sau Cioran, constructori străluciti de cultură, dar în afara exceselor mișcării - nu e criticată drept o rătăcire sau un recul, ci e slăvită ca o expresie a fecundității extremismului; 3) nu e descifrat vreun mobil malefic în eroismul Gărzii de fier, detașamentele de luptă dirijate de Corneliu Codreanu ori mai tirziu de Horia Sima se îndreptau doar (trimbițau ei) împotriva dușmanilor potențiali (invazia comunistă din

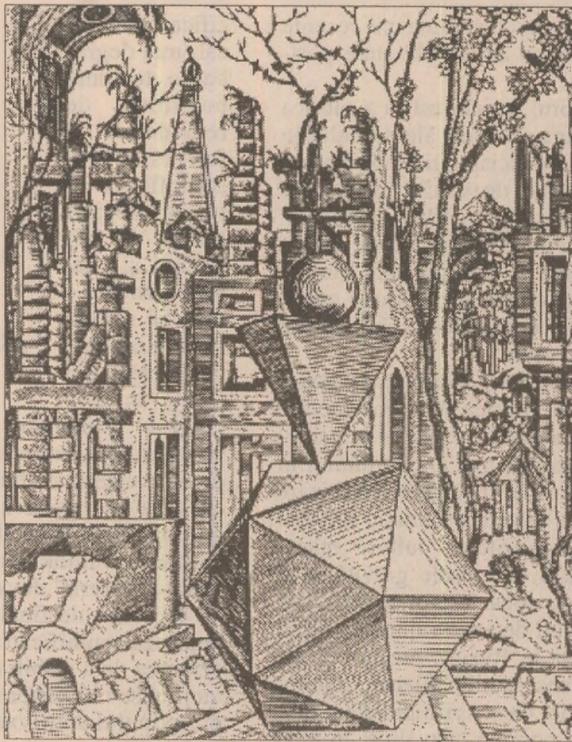
Rusia) sau împotriva renegării făptuite dinăuntru de minoritari, elemente subversive pentru economia și vîna creatoare românească.

Ca un făcut, dăm din nou, în această ordine de idei, peste criticul B, cerber în vogă, care și el se lamentează de incomoda prezență a naționalităților din interior (un blestem!), ce au încălcat codul de conviețuire. Nenorocul României poate fi simbolizat printr-un cumul de superlative: dintre statele răsăritene a fost cel mai torturat de ruși (numai în acest caz, nu cu cehii, polonezii sau ungurii, gigantul și fiorosul conglomerat de hoarde, plasat atît de aproape, tînjea la sfărîmarea fibrei autohtone); a dus bătălii cel mai îndelung și dinamic cu cîtopitorii; s-a trezit periclitat și de un sabotaj intern, nenumărații halogeni care viețuiau între hotarele țării, o coloană a 5-a. "Mișcarea comunistă a fost ajutată de o largă categorie de minoritari", recapitulează criticul. Altădată îi descalifică drept "agenți ai ocupantului" sau "au fost ajutați (rușii - n.n.), însă dacă nu decisiv, oricum operațional, de faptul că România posedă minorități naționale... România a fost nu numai strivită și exploatată dar mai ales sufocată de atîtea forțe ostile încît în spațiul carpatic s-a instaurat curînd o stranie și tragică tăcere". Cum se împacă oare această satanizare a străinilor, care însoțește panegiricul închinat propriului neam, cu deviza unui liberalism pur, căruia criticul i se proclamă apologet? Prezența acestei diversități de etnii în istoria țării ar fi trebuit salutată ca o binecuvîntare, ca o contribuție la progresul material și spiritual.

O ascensiune vertiginosă a cunoscut în anii din urmă un năbadaș congener al elitei, publicistul D, vigilent paznic al limbii române, elogiât pentru o emisiune specială televizată de un public din ce în ce mai captivat. Atît de pilduitor și-a îndeplinit menirea de apostol spiritual încît un confrate, al cărui cuvînt are greutate, l-a blagoslovit drept Arheu, pe fața căruia se citește ca în efigie durerea milenară a neamului. Grație popularității cucerite și a singelui său rece în darea de replici pline de umor, clanurile politice au întezărit în el stofa de orator parlamentar. I s-a deschis larg ușa spre cariera de tribun al națiunii. Abia propulsat ca senator, amețit de aplauze, s-a apucat de treabă în maniera unui rutinat agitator. În pisc a ajuns prin dezbaterile asupra predării istoriei și geografiei în limba română și în școlile maghiare, cu care ocazie s-a pus spectaculos de-a curmezișul liniei moderate a propriului partid. Purtat de iureș, a instigat și a ațîțat spiritele, ironizînd pretențiile unor minoritari de a hotărî singuri cum să învețe, cum să se poarte. Nefăcînd economie de sarcasm, i-a dăscălit pe recalcitranți, avertizîndu-i că nu e recomandabil să refuleze o realitate: cine e veritabilul stăpîn pe acest teritoriu.

SĂ PUN PUNCT. Nu s-a epuizat tolba vîntătorului, mai pot culege din ea și alte ilustrări expresive și pitorești ale felului în care cugetă o parte a elitei. Aș putea duce mai departe șiragul de mostre, chiar menținîndu-mă în regiunea rarefiată a vocațiilor sigure, a personalităților veritabile. Nu are însă rost să stărui, cine a avut bunăvoința să urmărească argumentația s-a lăsat, nădăjduiesc, convins, cine nu, a păstrat fudula certitudine că nu poate fi clintit din loc. Știu operînd cu fapte vii, care au temperamente, înclinații, stagii de pregătire neomogene și beneficiază aproape fiecare de o înzestrare de excepție într-un sector sau altul - risc să elimin, în căutarea numitorului comun, nuanțe de nedisprețuit. Sînt de acord că toată această varietate de energii, multe fertile, nu se poate rezuma la o singură obsesie. Și totuși... M-am străduit să schițez doar un tipar, care transpare simptomantic, mai pregnant sau mai puțin pregnant, la toți cei amintiți.

S. Damian

Lorenz Stöer, *Geometria et Perspectiva*, 1555

Singurătatea lui Hrabal

LA UN AN de la moartea lui Bohumil Hrabal, prietenul și editorul său ceh Vaclav Kadlec a publicat în revista pragueză "Tyden" un articol despre destinul literar al celebrului scriitor, aducând și informații inedite și propriile concluzii în urma

inventarii modestei arhive găsite în apartamentul din Sokolniky.

Soarta operei lui Hrabal - spune el - a fost ciudată. Mult timp, prozele lui n-au avut drept cititori decât câțiva prieteni. Atunci când aceștia au reușit în sfârșit să-i editeze primul volum, autorul a devenit celebru de la o zi la alta și a început să-și publice versiuni revizuite ale vechilor texte. Brusca sa viață de star literar nu i-a mai lăsat timp să se concentreze asupra scrisului. Când și-a sfârșit rezerva din sertare, "primăvara de la Praga" a fost înlocuită de iarna adusă de tancurile sovietice și Hrabal a devenit indezirabil. În această perioadă a scris cele mai bune proze ale lui, dar ele nu au circulat decât sub formă de copii dactilografiate. După "reconcilierea" lui cu regimul comunist, editorii cehi au putut publica doar "pagini alese" din vechile texte, cele noi neputând fi editate decât cu substanțiale "modificări" făcute de cenzură. Abia între 1989-

1991, întreaga operă a lui Hrabal a fost publicată în bloc și cu un ritm frenetic de apariție a volumelor. În ultimii ani de viață, scrierile noi - relatări disperate ale stării sale de spirit - s-au pierdut în marea de publicații ce inundau piața cehă și din nou n-a mai avut drept cititori decât câțiva prieteni.

Pe parcursul întregii existențe, lui Hrabal i-a plăcut să construiască legende despre sine. Moartea sa neașteptată - crede Kadlec - e tot o legendă. Vesiunea melodramatică - bătrânul căzut accidental pe fereastră în timp ce hrănea porumbeii - inventată de ziariștii de la televiziunea cehă și răspândită în toată lumea e contrazisă de prietenul care mărturisește acum că, de fiecare dată când îl vizita pe Hrabal care era bolnav și avea dureri mari, acesta îi mărturisea, demoralizat, că nu vrea să-și sfârșască viața într-un scaun pe roți și că cel mai rapid mod de a-i pune capăt ar fi un salt în gol. Toți apropiații săi muriseră, se simțea singur, discuțiile de la circumă nu-l mai interesau și, mai ales, nu mai putea să scrie.

Investigațiile din apartamentul scriitorului, imediat după moartea lui, i-au relevat lui Kadlec marea singurătate și depresia gravă în care se adâncise Hrabal după moartea soției sale, Eliska. Toată casa era plină de teacuri de cărți, jurnale, corespondență - dar cărțile erau toate exemplare de autor, cu dedicație, trimise de prieteni și admiratori și evident nerăsfalte, trinitate pe jos la întoarcerea de la circumă, scrisorile erau în majoritate nedescifrate - ceea ce însemna că destinatarul lor își pierduse pofta de a citi, de a comunica, de a trăi. "A fost moartea lui cu adevărat un accident?" - se întreabă editorul. "Greu de afirmat cu certitudine. Nu era nimeni acolo, cu el, în momentul scurt-circuitului. Rămâne loc pentru legendă." (A.B.)

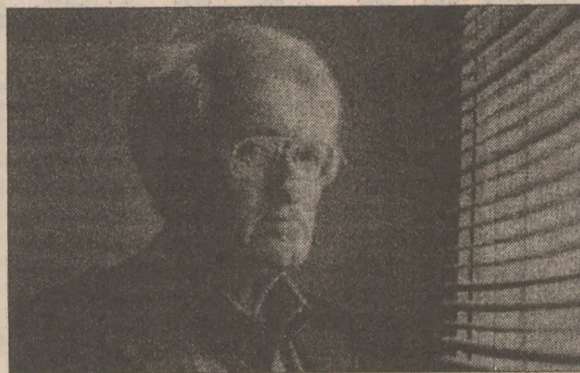
Experiența burgheză

◆ Biograful lui Freud, Peter Gay, este și autorul unei monumentale istorii culturale a burgheziei europene și americane din sec. XIX. De curind a apărut la Ed. Norton din New York ultimul din cele cinci volume ale lucrării începute în 1984 cu *Pasiunea tandră* și continuată cu *Educația simțurilor* (1986), *Cultivarea urii* (1993) și *Inima deschisă* (1995). Concluzie a studiului sensibilității, violenței și sexualității "burgheze" din secolul trecut, ultimul volum, *Războaiele plăcerii*, analizează raporturile acestei clase sociale cu modernismul în artele plastice, muzică și literatură. "Washington Post" spune că cele cinci volume cu titlul generic *Experiența burgheză* pot fi citite și ca "un protest împotriva clișeeilor îndelung perpetuate, care au caracterizat pe burghezul secolului XIX drept un ipocrit obsedat de bani și incapabil de iubire, un raționalist irațional".

Alte rădăcini

◆ Un roman postum al lui Alex Haley (autorul *Rădăcinilor*, carte al cărei enorm succes s-a datorat și serialului TV inspirat de ea), tot o saga africano-americană, *Mamma Flora's Family*, co-semnată de David Stevens, va apărea în septembrie. Drepturile de transformare a cărții într-un serial de televiziune au fost deja cumpărate.

Sclavajul secolului XXI

◆ Perspectiva - încă incertă - a aplicării tehnicii clonajului la specia umană provoacă reacții de respingere spontană și incită la reflecție filozofică. Renumitul sociolog german Jürgen Habermas consideră în "Süddeutsche Zeitung" că extinderea clonajului asupra ființei umane ar avea drept consecință apariția "sclaviei secolului XXI". "Sentimentul de groază pe care-l încercăm la ideea unor sosii clonate are un fond rațional" - spune el. "Până acum, zestrea genetică a unui nou-născut era considerată ca un «destin» sau un dat contingent. O concepem ca rezultatul unui hazard, cu care orice persoană trebuie să trăiască și căruia trebuie să-i găsească un răspuns. Sintem responsabili de actele (și non-

actele) noastre, cu toate că n-avem nici o influență asupra patrimoniului de bază (dispoziții și caractere) pe care l-am moștenit. Mulți văd în asta un destin pe care trebuie să ni-l asumăm. Alții văd o provocare pentru «a deveni cel ce ți-ar plăcea să fii».[...] Pentru ca un act să fie moralmente responsabil, trebuie îndeplinită o condiție esențială: nici o ființă umană n-are dreptul să dispună de o altă și să-i controleze posibilitățile de acțiune până la privarea celui dependent de o parte a libertății sale. Or, atunci când se decide programul genetic al cui-va, condiția nu e respectată.[...] Această tehnică instaurează, de fapt, o instanță de decizie care amintește de sistemul sclavajului în Istorie."

Hilma af Klint

◆ Plasticiană suedeză considerată uneori drept "pictoriță ocultă, pionieră a artei abstracte", Hilma af Klint (1862-1944) nu și-a expus niciodată lucrările în timpul vieții și a stipulat ca ele să nu fie expuse cel puțin douăzeci de ani după moartea sa. Lucrări de artă din diferite perioade ale extinsei sale creații vor fi prezentate în primăvara aceasta (4 aprilie-30 mai) la galeria de artă din Södertälje (Suedia), în cadrul manifestărilor prilejuite de alegerea orașului Stockholm drept capitală culturală a Europei-1998.

CĂRȚI ÎN „TRANZIȚII”

REVISTA LUNARĂ *Transitions* (Tranziții), publicație în limba engleză a Institutului pentru Jurnalism în Tranziție, se numără printre numeroasele produse ale perioadei căreia îi poartă numele. Subtitlul "Schimbările în societățile post-comuniste" - este un indiciu în plus, mărturisind, pe lângă un scop, și o "codificare" inerentă a limbajului dintr-o perspectivă în care culturalul, socialul și politicul par să se dizolve unul în celălalt.

Astfel, publicația "suferă" în mod evident (dar într-un sens pozitiv) de toate clișeele acestei perioade în care se recuperează înțelesuri și structuri atât în Rusia, cât și în țările fostului lagăr sovietic, printre care Polonia, Cehia, Slovacia, Ucraina, Ungaria, Croația, România și Albania.

Urmărind această idee în cadrul rubricii de eseuri a revistei, "clișeizarea" tematică și lingvistică este ușor de observat chiar din primul articol. Acesta se vrea o "rejudicare" a procesului prăbușirii imperiului sovietic, ce pare a se situa, din mai multe puncte de vedere, la baza situației actuale din țările post-comuniste. Autorul, Peter Rutland, încearcă o sinteză a principalelor explicații contemporane ale evenimentului, așa cum apar ele într-o serie de cinci cărți, din care amintim doar *Factorul Gorbaciov* de Archie Brown (Oxford University Press, Oxford, 1996) și *Dezintegrarea Monolitului* de Boris Kogarlitsky (Verso, Londra, 1992). Din punctul de vedere al modalității de abordare, surprindem în acest articol o

structură de referință pentru toate eseurile și recenziile din *Tranziții*, bazate în exclusivitate pe recente apariții editoriale din mai sus amintitele state post-comuniste.

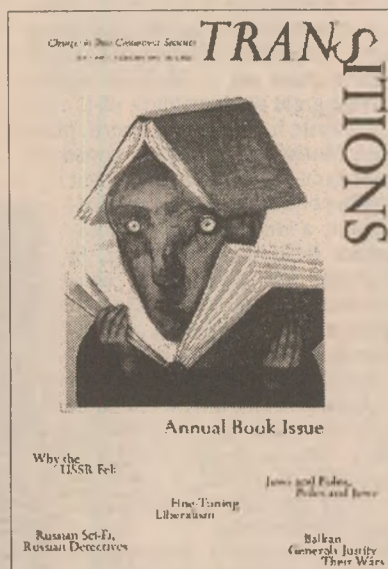
Interesant pentru cititorul român este că rubrica recenziilor include (pe lângă revizuirile ale modului în care, în Polonia, ipostaza politicianului scriitor afectează mozaicul istoriei actuale, dezvăluiri picante ale fostului bodyguard al președintelui Elțin și investigații asupra liberalismului în trei volume de eseuri despre gândirea economică și politică din Europa centrală) și o prezentare a volumului *Istorie și mit în conștiința românească* de Lucian Boia (Humanitas, 1997), semnată de Mihai Pascu.

Depășind domeniul oarecum schematic al recenziilor, articolele incluse în rubrica *Veștilor literare* justifică, prin tematică și abordări, ceea ce considerăm de la început a fi *criza pozitivă* a culturalului în postcomunism. S-ar putea chiar încerca o ierarhizare a acestor articole din punct de vedere tematic și luând ca factor de referință bipolaritatea cultura maseilor/cultura înaltă. În revistă, interesele gravitând în jurul primului dintre aceste focare se materializează în analize picante ale stilului detectiv (ajuns în topul preferințelor la ora actuală în Rusia), precum și ale celui fantastic. În acest sens, studiul Elenei Chinyeva despre modalitățile în care spiritualitatea rusă transformă un gen atât de popular dezvăluie, în mod paradoxal, nu influențele "democratice" ale utopiilor

americane specifice genului, cât, mai degrabă, o tendință puternică de remodelare a fantasticului științific cu ajutorul legilor sociale ale oligarhiei și tiraniei. Urmând o direcție similară, analiza scenei literare din Cehia în articolul lui Daniel Anyz și Tomas Urbe, intitulat *Insuportabila ușurință a best-seller-ilor*, sprijină imaginea democratizării culturale actuale. Principalul efect al acesteia este, potrivit autorilor și conformându-se regulilor îndelung verificate în vest, banalizarea și ridiculizarea mitului înaltei culturi ca o consecință directă a "cererii" devalorizante a maselor cititoare.

Aproape de final, rubrica PunctContraPunct sintetizează semnificativ noua "bătălie a cărților", în încercarea de a stabili în ce măsură atât de rapid adoptatul clișeu al *pieței libere* are efecte malefice asupra prototipului *cărții bune*.

Andreea Dima

Booker Prize rusec

◆ Înființat în 1992, cu scopul de a face mai bine cunoscută occidentalilor literatura contemporană rusă, Booker Prize rusec este sponsorizat, ca și celebrul său echivalent britanic, de grupul alimentar englez Booker. Premiul, în valoare de 12.500 lire (o sumă enormă pentru ruși), a fost atribuit pe 1997 scriitorului Anatoli Azolski pentru romanul *Cușca* ce are drept erou un om de știință disident.

Popularul Wang Shuo

◆ Wang Shuo are sub 40 de ani, e foarte sigur pe sine și cultivă o specialitate atipică în China: arta de a displace autorităților. Autor a 20 de romane de succes până în 1991, când a încetat provizoriu să scrie pentru a se consacra audiovizualului, cu și mai mare succes dar și cu mai multe riscuri, Wang Shuo îi irită cu ficțiunile sale pentru televiziune pe gardienii ordinii culturale socialiste, care l-au șicanat mai întâi cu probleme fiscale, iar anul

trecut au căutat să-i înseneze și vini mai grave. Dar marea și problematica noutate pe care o reprezintă el pentru regim este popularitatea de care se bucură și care nu intrase inițial în calculul poliției spiritului.

Doctorul și mafioții

◆ Sicilianul Antonello Mangano, autorul unei teze de doctorat despre Mafia ca sistem, a avut cea mai scurtă susținere din istoria universitară a tuturor timpurilor. În nici șase minute a fost declarat doctor în științe politice al Universității din Messina, fără nici o felicitare din partea comisiei, fără îndoială jignită de capitolul intitulat *Burghezi și mafioți la Universitatea din Messina*, în care Mangano analizează atentatele, crimele și scandalurile ce au zguduit instituția. "Am vorbit în teza mea despre Mafia din Messina, despre cartierele degradate, despre șomaj și criminalitate. Din onestitate intelectuală, nu puteam să nu mă ocup și de Universitate, unde se petrec, începând din anii '70, fapte extrem de grave" - a declarat proaspătul doctor ziarului "La Repubblica".

Aceleași obsesii

◆ August Strindberg și Edvard Munch erau prieteni și aveau multe în comun. Primul a început să picteze din "nevoia de a-și vedea sentimentele înțeșate prin zind formă", cel de al doilea încerca să descopere forțele ascunse în "această mașinărie numită o viață de om". Ambii aveau aceeași obsesie a nebuniei, exprimată de Strindberg în peisajele sale marine furtunoase, de Munch în explozia de

culori. Împărțeau de asemenea și pasiunea pentru fotografie, ca experiență alchimică. O expoziție cu titlul împrumutat din Swedenborg, *Lumina lumii, Lumina cerului*, deschisă până în mai la Muzeul de Artă Modernă din Paris, reunește, printre alți artiști din Suedia, Norvegia, Finlanda și Danemarca și operele plastice ale celor doi celebri prieteni. În imagine, portretul lui Strindberg gravat de Munch.

Premiul Nonino

◆ Premiul italian cu acest nume recompensează, de peste două decenii, scriitori, filosofi și istorici din toată lumea, considerați maeștri ai timpului nostru. Juriul, ce cuprinde, între alții, pe Claudio Magris, Jorge Amado, Peter Brook, Emmanuel Le Roy Ladurie, Morando Morandini, V.S. Naipul, a desemnat anul acesta drept laureat pe Fosco Maraini, autorul, în vîrstă de 89 de ani, al *Tibetului secret*, pe René Girard, pentru lucrările sale despre fundamentalism și integrism, și pe Amin Maalouf, cunoscut romancier francez de origine libaneză.

După Takemitsu

◆ Toru Takemitsu, dispărut în 1996 la vîrstă de 65 de ani, este compozitorul japonez contemporan cel mai mar-

cant și cel mai cunoscut în Occident, în special pentru lucrarea sa *November Steps* (1967) în care folosea instrumente japoneze tradiționale alături de cele clasice occidentale, creînd un univers muzical inedit, dar accesibil publicului larg. El este cel care a creat muzica filmului *Femeia nisipurilor*, capodopera lui Hiroshi Teshigahara

după romanul lui Kôbo Abe, în toate compozițiile sale simfonice fiind un mediator între Orient și Occident. Se știe că moartea lui Takemitsu l-a făcut pe cel mai bun prieten al său, Kenzaburô Oe, să revină asupra deciziei de a renunța la literatură. Creația muzicală japoneză resimte acut lipsa lui: cînd a fost vorba să se decerneze un premiu pentru o operă simfonică a unui tânăr compozitor, desemnat de un juriu internațional de maeștri recomandați de Toru Takemitsu -, dintre cele 45 de lucrări selecționate nici una nu a fost reținută de compozitorul György Ligeti, care a afirmat că toate sînt lipsite de originalitate. În imagine, coperta CD-ului recent apărut: Opere pentru pian de Toru Takemitsu, interpretate de Peter Serkin.

Leopardi și astronomia

ÎNTR-O scrisoare din 1845, Carlo Leopardi scria, referindu-se la fratele său Giacomo: "Încă din copilărie am dormit cu el în cameră și îl vedeam deseori, cînd mă trezeam noaptea târziu, cum stătea în genunchi în fața unei mîsuțe, pentru a scrie până la ultimele licăriri ale lumînării care se consuma încet."

Printre scrierile ce aparțin perioadei foarte timpurii a creației lui Giacomo Leopardi, se numără și o *Istorie a astronomiei*. A fost scrisă probabil în acele ore de nesomn despre care amintește fratele său. Lucrarea, prea puțin cunoscută de cercetătorii operei sale, a fost acum reîmpărțită de către Editura "La Vita Felice" din Milano, ca o anticipare a manifestărilor ce vor avea loc anul acesta cu prilejul bicentenarului nașterii poetului. De-a dreptul uimitor, în legătură cu această lucrare, este faptul că ea a fost terminată de autorul *Infinitului...* la vîrstă de numai 13 ani. *Istoria astronomiei* are în ediția actuală 462 de pagini fiind împărțită în patru mari capitole: astronomia înainte de Tales din Milet; de la Tales până la Ptolemeu; de la acesta până la Copernic; și de la astronomul polonez până la cometa din 1811.

Comentatorii italieni de astăzi ai cărții constată erudiția de-a dreptul excepțională a copilului care era familiarizat cu texte și autori cunoscuți uneori doar în cercurile specialiștilor. Un model de tip iluminist în

legătură cu istoria științei este pe deplin asumat de viitorul poet. Diversele figuri de oameni de știință capătă conturul unor eroi care aduc, fiecare în parte, o lumină între contururile în general tenebroase ale vremurilor în care au trăit. În ordinea mentală urmărită de Leopardi fiecare dintre marii astronomi și-a depășit epoca, fiind, totodată, pentru generațiile viitoare, un precursor.

Leopardi nu a vrut să-și publice această lucrare foarte timpurie, care ilustrează precocitatea interesului său cultural, îndreptat ulterior spre literatură.

Bicentenarul nașterii lui Leopardi - la 29 iunie anul acesta - va încerca, iată, să releve întreaga complexitate a personalității lui.

Ștefan Nicolae

Președintele Pen Clubului

◆ Homero Aridjis a fost ales în unanimitate, în august anul trecut, președintele Pen Clubului Internațional, dar nici o autoritate politică sau culturală din țara sa, Mexic, nu l-a felicitat. "Există state europene unde se poate trăi și în afara problematicii sociale sau istorice, dar în anumite țări, cum e cea din care vin eu, e imposibil să te abstragi" - a spus el cu prilejul unei recente vizite în Spania, unde există o ramură galiciană și una catalană a Pen Clubului, dar nici una castiliană, lacună care l-a mirat pe noul președinte care, alături de cele două limbi oficiale ale Pen Clubului, franceza și engleza, ar dori să adauge și spaniola - informează "El País".

CD-Rom

◆ După cartea lui Gaarder, *Lumea Sofiei* (apărută în traducere și la noi, la Ed. Univers), Ed. Seuil Multimedia a făcut un CD-Rom, ce înlesnește o apropiere ludică, interactivă și pedagogică de marile curente filosofice. Lectura romanului era un joc de copil pe lângă efortul de a pătrunde în această nouă lume. Dar, odată ajuns înăuntru, satisfacțiile intelectuale sînt mai mari.

Secolul de aur

◆ Expoziția de artă spaniolă cu acest titlu, deschisă recent la Pinacoteca națională din Bologna (până la 13 aprilie), este o ocazie rară de a admira pictura spaniolă în Italia: sînt prezentate 77 de opere ale unor

artiști din Spania anilor 1600, printre care El Greco, Zurbaran, Ribera, Francisco Rizi, Van der Hamen y Léon, Yepes, Mateo Cerezo, Velázquez ș.a. În imagine: "Infanta Marguerita" (1654) de Diego Velázquez.

Gaia

◆ Revista americană "Science" anunță înființarea la Londra a unei noi instituții de cercetări axate pe ipoteza Gaia - "o teorie îmbrățișată larg de adepții New Age și care spune că planeta noastră funcționează ca un super-organism gigant." Considerat fantezist de către oamenii de știință și pus la rebut timp de 30 de ani, conceptul a fost acum reluat de un grup "de eminente cercetători care - spune «Science» - doresc să promoveze o apropiere interdisciplinară a științelor de problemele Terrei". Printre fondatorii grupului se află și James Lovelock, chimistul britanic care a creat ipoteza Gaia.

Revista revistelor

Poezie - terapie

Capetele incapabile să priceapă cât de încapătoare e grădina lumii literare și că parcelele ei pe timp limitat sau de veci nu pot fi nici cucerite cu berbece, nici cumpărate la licitație, că vinărilor de vînt și culesurile de furtună sînt energie risipită inutil - ar trebui să mediteze puțin asupra paginilor din VATRA nr. 1 dedicate lui *Flaviu Cristian*, un poet căruia destinul i-a relevat adevăratele valori ale vieții. Cine e Flaviu Cristian? Născut în 1951 la Cluj, a fost fascinat, încă din clasele primare, de astronomie și astronautică, apoi, în liceu, a învățat cu pasiune fizică și matematică, descoperind și poezia. Studentul la matematică la Universitatea din Cluj și debutantul poet din *Tribuna* a obținut în 1971, prin concurs, o bursă la Grenoble, unde a studiat informatica, studii prelungite cu un doctorat la Centrul Național al Cercetării Științifice Franceze. Rezultatele obținute au făcut să fie cooptat într-una din cele mai renumite pe plan mondial echipe de cercetare engleze în domeniul calculatoarelor, iar lucrările tinărului român în cadrul acestui grup au fost remarcate de faimoasa companie IBM, care i-a oferit în 1982 un post la centrul ei de cercetări din California. Aici se afirmă din ce în ce mai mult ca specialist, ajungînd cunoscut în domeniul său de cercetare și fiind invitat să țină conferințe și cursuri în mai toate centrele științifice ale lumii. Dar proiectul care i-a adus cele mai mari satisfacții a fost conceperea și construirea unui sistem perfecționat de automatizare a controlului traficului aerian, sistem cu care IBM a cîștigat în 1988 competiția cu alte companii, primind un contract de 3,6 miliarde dolari. "Contribuția mea - scrie Flaviu Cristian într-o sobră explicație de sine adresată «Vetrei» - a fost recunoscută cu generozitate. Între timp, variante ale sistemului au fost adoptate nu numai în SUA, dar și în Anglia și Republica China, așa că IBM-ul a făcut bani frumoși de pe urma lui (cred că în total mai mult de 12 miliarde de dolari pînă în prezent)." Acest succes profesional a atras după sine numeroase oferte din partea unor companii și universități. Fiindcă visul românului era o carieră universitară și o casă pe

țarmul oceanului, a acceptat-o pe aceea a Universității Californiei din San Diego, unde s-a stabilit în 1991. Pînă aici totul pare o ilustrare tipică a visului american: emigrantul sărac ajuns prin propriile forțe o somitate recunoscută internațional, cu tot ce implică asta. Dar, ca în seriile melodramatice, tinărului profesor universitar de informatică nu îi e îngăduit să se bucure de situația atît de greu obținută: în 1994 i se depistează 23 de metastaze în plămîni și sistemul limfatic. Află că speranța medie de viață a celor cu un astfel de cancer metastazic nu depășește șase luni. Supunîndu-se chinurilor tratamentului, el îi adaugă, din necesitate interioară, două adjuvante: "Perspectiva morții mi-a reînnoit interesul pentru Buddhism și Poezie, ca terapii ce pot duce la o stare de pace interioară de la care sau moartea sau continuarea vieții pot fi acceptate cu serenitate." Scrise în limba maternă și, o parte din ele, publicate în țară, sub titlul *52 de Poeme* la Ed. DU Style, meditațiile lui Flaviu Cristian, de o simplitate impresionantă, sînt în primul rînd o mărturie despre miracolul existenței, despre uluitoarea frumusețe a vieții: "în cazul meu, timpul petrecut după ce am fost «diagnosticat» a fost cel mai intens și mai fericit din toată viața, în ciuda suferințelor fizice provocate de tratamentele pe care le-am urmat. E surprinzător să descoperi că numai după ce faci pace cu ideea morții înveți să apreciezi cu adevărat viața. Acesta e, de fapt, unul din laitmotivele poeziilor mele. Întregul volum trasează drumul pe care l-am parcurs de la refuzul ideii mortalității mele în tinerețe pînă la acceptarea ei totală și la pacea sufletească ce urmează." Cele șase luni fatidice au fost depășite și profesorul-poet a constatat că terapiile neconvenționale folosite au dus la încetinirea evoluției bolii: "Nu e exclus ca regimul de plante medicinale, tratamentele locale cu radiație, meditațiile Buddhiste, poeziile, precum și sprijinul afectiv al prietenilor și prietenelor ce mă înconjoară să ducă la oprirea creșterii metastazelor înainte ca eu să mor. În orice caz, ele se vor opri cu siguranță să crească dacă cumva mor eu înainte." Poemele lui Flaviu Cristian, publicate în *Vatra* alături de aceste mărturisiri și de un dialog cu Letiția Guran sînt impresionante prin adevărurile simple, prea des uitate, pe care le exprimă.

Pirații și Codul lui Hamurabi

În *COTIDIANUL*, Doru Mareș a făcut, pe propria sa răspundere, o caracterizare deloc măgulitoare a talentului literar al lui Ion Cristoiu. Doru Mareș e un comentator cunoscut, iar încercarea lui Ion Cristoiu de a-l minimaliza nu îl transformă într-un pigmeu literar. Fostul editorialist al *NAȚIONALULUI*, care vede peste tot, cînd e vorba de propria sa persoană, malversațiuni și conspirații, o acuza pe Tia Șerbănescu că l-ar fi pus la cale pe Doru Mareș să scrie împotriva sa. În stilul deja cunoscut pe care îl folosește atunci cînd se războiește cu femeile, editorialistul o numește pe Tia Șerbănescu "coana Tia", atribuindu-i intenții murdare și considerînd că ziarista își stîrmește colaboratorii să-l atace. Nu e prima oară cînd editorialistul o atacă descalificînd pe Tia Șerbănescu. Nu e prima oară cînd îi face proces de intenție. Și, din păcate, n-ar fi prima oară cînd presa tace asupra acestor atacuri prin care Ion Cristoiu face de rîs meseria de gazetar, iar ca bărbat se comportă lamentabil față de o femeie.

LA MICROSCOP

Judecarea lui Eminescu

PATRIA e în primejdie din țîșinile ei. A fost contestat poetul național. A dispărut rușinea, a dispărut ultima brumă de respect. Eminescu însuși a fost băgat în cofa unor atacuri nedemne. Și asta pe bani veniți de la contribuabil, nu de la cine știe ce gazetă zănică subvenționată de inamicii patriei. *Dilema* și-a permis să atace mitul, statuia, ceea ce a provocat mari supărări și de unde te aștepti și de unde nu. A fost maculată imaginea Poetului, așa cum, din '90 încoace, tot ce e valoare literară statuată în România literaturii e trît în noroiul contestării și al zicerilor infamante. Pe scurt, *Dilema* discută despre Eminescu de o manieră improprie, ca și cum Poetul ar fi redevenit un poet, cu toate ale vieții și literaturii sale puse în dispută.

În privința receptării strict personale, relația mea cu Eminescu a ținut și de abecedarul poeziei, așa cum îl înțelegeam la 14 ani, dar și de o cu totul specială personalizare, în jurul aceleiași vîrste, a poetului și a poeziei sale. Eminescu al meu n-are legătură cu aceste dispute. L-am citit în serie cu Arghezi și cu Ion Barbu, într-o ordine de lectură care n-avea nici o legătură cu manualele. Eminescu e pentru mine o chestiune poetică strict personală, care n-are nici o contingență cu statuile poetului și nici cu encomioanele care, treptat, l-au desfigurat, transformîndu-l într-un soi de Sfinx al poeziei românești.

Chiar are de suferit Eminescu dacă e pus la îndoială? Chiar se fracturează osatura noastră spirituală dacă Mihai Eminovici e privit ca și cum corpul său ar fi alcătuit, în continuare, din carne, oase și tot restul? Un Eminescu totalitar, un Eminescu secretar general al poeziei și metamorfozat în tătuc al literaturii române, asta ne trebuie?

De foarte mulți ani, poetul a ajuns un soi de probă de lingueală literară din ce în ce mai groasă. În contrapartidă cu Ceaușescu, ditirambii iraționali care, după părerea mea, i-au stricat, au făcut din el un fel de monstru literar-politic, proiectîndu-l într-un gigantism

pe care poezia sa nu putea să-l susțină. Geniul e totuși o afacere relativă, chiar dacă are proiecție în absolut. Un român, Eugen Ionescu, l-a tăvălit în ridicol pe Victor Hugo cu o inteligență care face textul său de luat în seamă și astăzi. Cu ce efect? Nu-l crezi pe Ionescu, îl recitești pe Hugo.

S-a pornit *Dilema* să termine cu Eminescu, atacîndu-l? Dacă am aduce termenii discuției mai aproape, citiți poeți respectabili n-ar prefera să fie contestați, ca și cum opera lor ar fi vie, în loc să fie înmormîntați de elogi...?

Contestabil, Eminescu redevine interesant la lectură. Contestat el își recapătă, literar, o corporalitate deosebită de interpretările sale în bronz, piatră sau cuvinte menite să-l veșnicească.

O literatură română formată din epitafuri e tot ce poate fi mai nefolositor culturii autohtone. E o literatură moartă. O literatură care furnizează efugii de criză. Eminescu așezat pe hîrtia de o mie de lei a devenit, treptat, o imagine a inflației. Eminescu trîncănit de tot soiul de muzico-barzi se transformă într-un textier, iar cuvîntul său se pierde în masa producerii de texte rimate.

În *Dilema*, așa-zisa contestare a poetului e de fapt o încercare de a-l privi ca poet viu. Nu ca pe un mit literar.

Avem nevoie de mituri? De acord. Dar întrebarea e ce fel de mituri? Eminescu îngropat în mit e mai nefolositor decît un poet romantic privit cu simț critic.

Dilema a pariat cu statuile de metal, piatră și vorbe care fac, acum, din Eminescu o certitudine neinteresantă. De prea mult timp încoace discutăm despre el, netezindu-i placa funerară. *Dilema* îl face să-și recapete viața obișnuită și îl discută ca și cum Eminescu ar fi omul de lingă noi, cum se spune. Tragic ar fi fost dacă Eminescu n-ar fi putut redeveni un poet discutabil. Cîta vreme el mai poate fi contestat, discutat cu ochi critic și dezbrăcat de armura nemuririi, încă stăm bine și Eminescu e viu.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
„PROGRESUL ROMÂNESC” S.A.,
Calea Plevnei 114, sector 1
București

**24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei**